

PARKEN PÅ ØVRE SEM- HISTORISK UTVIKLING

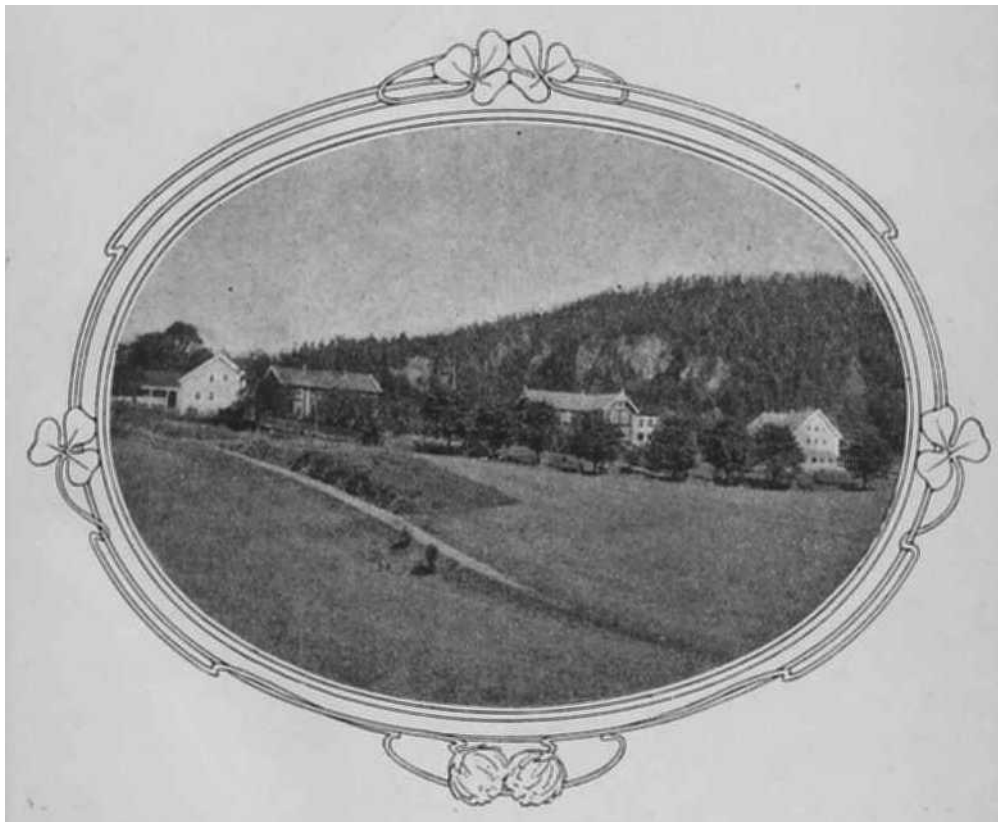
THE PARK AT UPPER SEM- HISTORICAL DEVELOPMENT

MARIA STAVEM KYHN

UNIVERSITETET FOR MILJØ- OG BIOVITENSKAP
INSTITUTT FOR LANDSKAPSPLANLEGGING
MASTEROPPGAVE 30 STP. 2011

Parken på Øvre Sem- historisk utvikling

Masteroppgave 2011

**Ved Universitetet for Miljø- og Biovitenskap, Institutt for
landskapsplanlegging**

Forord

Dette er en masteroppgave skrevet ved Institutt for Landskapsplanlegging, Universitetet for Miljø- og Biovitenskap. Masteroppgavearbeidet er utført det siste semesteret i masterstudiet landskapsarkitektur, spesialisering landskapsforvaltning våren og sommeren 2011.

Helt siden jeg begynte å studere landskapsarkitektur har jeg hatt en interesse for historiske hager og parker. Noen av verdens vakreste grøntanlegg ble skapt for mange hundre år siden, og blir fortsatt beundret i dag. Disse anleggene er våre forbilder. Det er også blitt en større forståelse for verdien som ligger i å ta vare på, rekonstruere og restaurere det som allerede eksisterer fremfor å skape nytt.

Valget av parken på Sem som utgangspunkt for oppgaven, ble foreslått av min veileder Annegreth Dietze- Schirdewahn. Fordi gården var i bruk som statlig småbrukslærerskole, er tiden mellom 1915 og 1956 meget godt dokumentert. Som landets eneste småbrukslærerskole er stedet dessuten hyppig omtalt, diskutert og dokumentert. I tiden det var skole på Sem ble det drevet utstrakt forsøksvirksomhet. At det ble drevet tradisjonelt hagebruk samtidig med nyskapende forsøk, gjør anlegget unikt og spennende.

Målet med oppgaven har vært å kartlegge den historiske utviklingen av parken på Øvre Sem for å få en bred forståelse av dens form og funksjon.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder Annegreth Diteze- Schirdewahn for god veiledning gjennom oppgaven, og til dirketør på Sem Gjestegård Marith Loen for omvisninger, informasjon og fri tilgang til litteraturen på stedet.

Sammendrag

Hensikten med masteroppgaven "Parken på Øvre Sem- historisk utvikling" har vært å beskrive parkens historie for å få en forståelse av utviklingen og dagens situasjon. Hva har det vært i parken på Sem? Hvordan ser det ut i dag? Hva kan gjøres i parken i fremtiden?

For å få et riktig bilde av parkens utvikling har jeg gått grundig igjennom det jeg har funnet av kilder fra 1600-tallet og frem til i dag. Jeg har tatt for meg litt av utviklingen av jordbruket i Norge og Asker, og gjort rede for hvorfor det først ble opprettet privat landbruksskole av Holtsmarkbrødrene, og deretter Statlig Småbrukslærerskole. Jeg har lagt mest vekt på perioden Statens Småbrukslærerskole holdt til på Sem. Dette har vært den mest betydningsfulle tiden for parkens utvikling, samtidig som den er svært godt dokumentert.

Jeg har avgrenset parken i forskjellige områder for lettere å kunne forstå og fortelle om dens utvikling. Hagebruket var et viktig fag på småbrukslærerskolen, og det var en veldig utvikling innen dette feltet på 1900-tallet. Dette kommer tydelig frem i min beskrivelse av parkens historie, hvor jeg har lagt mye vekt på hagebruket. Jeg har brukt det jeg har funnet av kilder for å beskrive hva som ble plantet og anlagt i parken, og hvor og hvorfor det ble gjort. På bakgrunn av dette har jeg funnet frem til hva som var parkens viktigste elementer, og ved hjelp av befaringer har jeg satt meg inn i dagens situasjon. I lys av denne kunnskapen har jeg så kunnet komme med forslag til hva som kan bevares, rekonstrueres og restaureres i parken.

Jeg har gjennom hele oppgaven brukt de hagehistoriske metodene til Firenze-chartret og Riksantikvaren med tanke på at det jeg gjør skal være en bakgrunn for en ny plan for parken på Øvre Sem.

Abstract

The purpose of the master thesis "The Park at Upper Sem – historical development" has been to describe the history of the park, to achieve an understanding of its development, and the situation of today. Which elements have been present in the park during its history? What can be found today? What can be done in the future?

To be able to form a correct picture of the park I have thoroughly studied all available sources from the 17th century until today. I have given an account of the development of agriculture in Norway and Asker, and the reason for the foundation of a private school of agriculture by the Holtsmark brothers, and later The National School for Teachers of Smallholding. I have given emphasis to the period as the national school of education for smallholder teachers, because it has been the most important period for the development of the park, and because this period is quite well documented.

I have divided the park into various elements and areas, to make it easier to understand and explain its development. Horticulture was an important subject at the national school at Sem, and this field went through a great expansion during the 20th century. The art of horticulture plays an important role in my description of the history of the park at Sem. I have used what I have found of sources to describe what was planted and constructed in the park, and where and why it was done. On the basis of this, I have been able to trace the most important elements of the park, and through surveys I have studied the situation of today. In the light of this knowledge, I have been able to suggest what can be preserved, reconstructed and restored in the park at Sem.

Throughout this thesis, I have made use of the methods of historic gardens mentioned in the Florence Charter and by the Directorate for Cultural Heritage, hoping that my work can form the basis of a new plan for the park at Upper Sem.

Innhold

Forord	1
Sammendrag	2
Abstract	3
Innhold	4
Innledning.....	6
Oppgaveområde.....	6
Beliggenheten til parken på Sem.....	7
Problemstilling.....	8
Avgrensning av parken	8
Materiale og metode.....	11
Hva er oppgaven?.....	11
Kilder og metodikk	12
Litteratur	12
samtaler.....	13
Befaringer	13
Tidligere arbeider	14
Semsvannet som landskapsvernområde.....	14
Hagehistoriske metoder	14
Jordbruket i Asker.....	20
Sem Gård	22
Holtsmark tar over Sem.....	25
Sem Landbruksskole.....	26
Statens småbrukslærerskole	31
Landbruksutdanningen i Norge.....	31
Bakgrunn for opprettelse av Statens Småbrukslærerskole.....	32
Sang om Statens Småbrukslærerskole	35
Skoledriften	36
Oversikt over bygningene på Øvre Sem	38
Historisk utvikling av parken ved Statens Småbrukslærerskole.....	40
Dyrket mark/ jordbruksarealer	40
Beite	43
Parken og hagebruket	45
Demonstrasjonsfelt og forevisningsfelt	45

Prydhagen og prydplantinger	50
Kjøkkenhagen	61
Frukt- og grønnsakshagen	61
Skolehagen	66
Veksthusene	68
Småbrukene	69
Bigården	72
Lærerboligene og jordhusene	73
Fiskeribruket.....	75
Dagens situasjon.....	77
Parken på Sem.....	77
Hva er bevart i parken på Sem?	84
Hva var/er parkens viktigste elementer?	87
Hva bør bevares i parken?	88
Hva kan rekonstrueres/restaureres?	88
Funn i forhold til hagehistoriske metoder.....	95
Fremtiden	98
Etterord	100
Kilder	102
Vedlegg 1.....	106
Vedlegg 2.....	109
Vedlegg 3.....	110

Innledning

Gården på Øvre Sem har hatt mange funksjoner opp gjennom årene. Her har det blant annet vært storgård, privat landbruksskole, Statens Småbrukslærerskole, og gjestegård som det er i dag. Alle disse forskjellige driftsvariantene har satt sitt preg på parken. Jeg har ikke funnet noen bilder eller beskrivelser fra tiden før 1900-tallet, men særlig gårdstunet har nok hatt mange former og strukturer i de drøye tohundre årene Sem kun var et gårdsbruk.

Siden Sem hele tiden har vært en gård, også i den tiden det har vært skole der, har nok parken båret preg av å ligge sentralt i et jordbruksdominert landskap. I dag er det fremdeles jorder og åkrer som preger landskapet rundt gjestegården. Da det var Statens Småbrukslærerskole på Sem fra 1915-1956 var så å si hele parken et demonstrasjons- og forsøksfelt for skolen. Elever og lærere gjorde det meste av arbeidet med både hage- og jordbruket som en del av undervisningen. I denne perioden var parken områdene rundt og mellom skolens bygninger. En stor del av parken var på denne tiden frukt- og grønnsakshage. Forsøksfelt m.m.

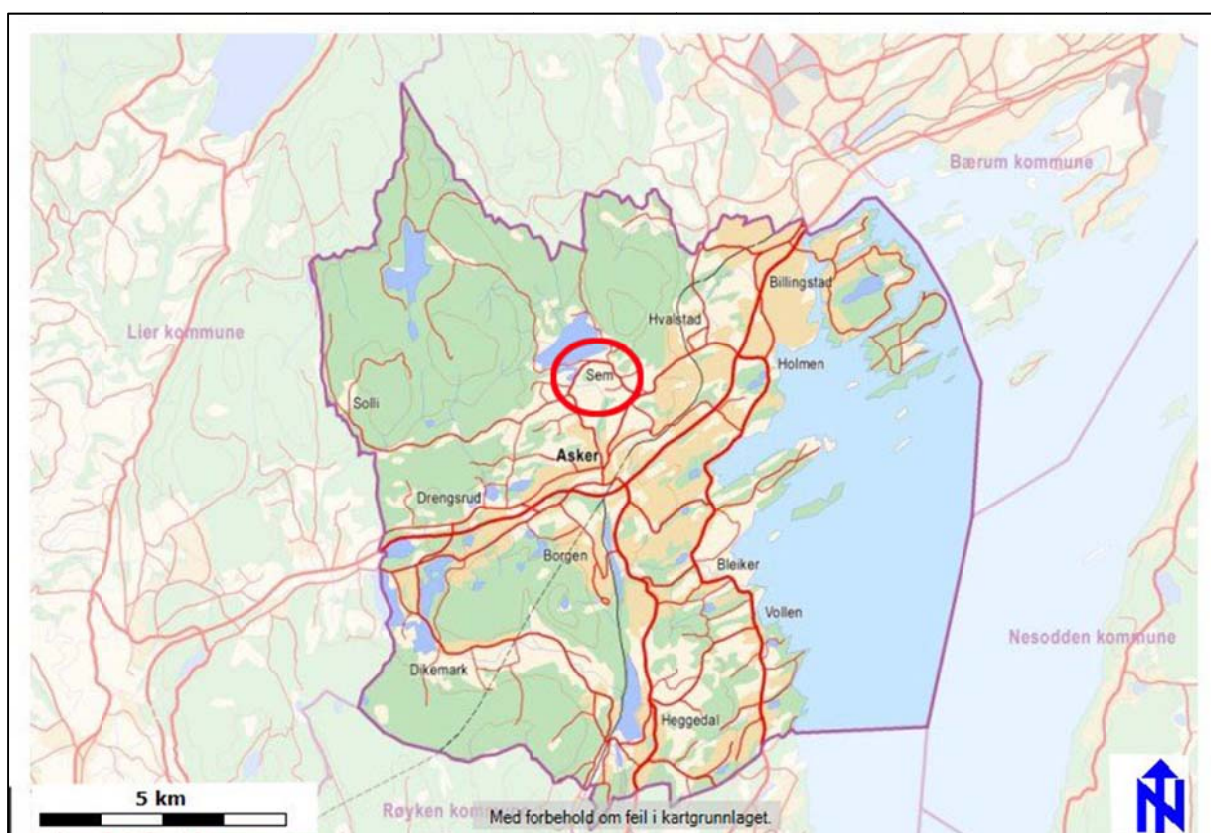
Det som i dag omfatter parken på Sem er hovedsakelig gressplenen syd og sydvest for gjestegården. Det er fremdeles tydelig at de har vært et stort og flott anlegg i parkens form og størrelse, men svært få av de mange detaljene som engang var er borte. Etter nedleggelsen av Statens Småbrukslærerskole i 1956 har parken forsvunnet mer og mer.

Oppgaveområde

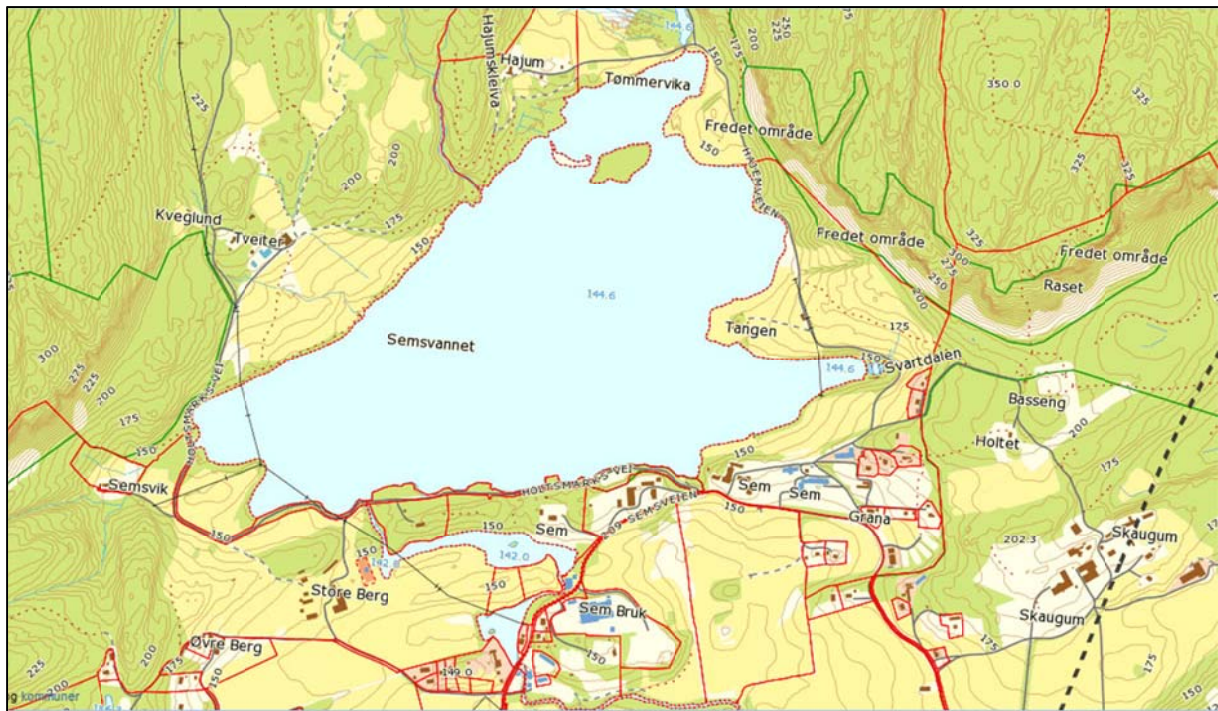
Dette er en hagehistorisk oppgave med hovedvekt på parkens historie i perioden 1915-1956 (i tiden det var Statens Småbrukslærerskole på Sem), men jeg har krysset flere andre felt i løpet av tiden jeg har jobbet med masteroppgaven. Jeg har ikke bare fordypet meg i hagehistorie, men også bl.a. jord- og landbrukshistorie, politikken på 1800- og 1900-tallet, bakgrunnen for opprettelsen av NLH, gårds- og skoledrift og hotellvirksomhet.

Beliggenheten til parken på Sem

Ved Semsvannet nord for Asker sentrum i Akershus fylke ligger det som en gang var Sem Hovedgård, delt inn i Øvre- og Nedre Sem. Her har Askers eldste bosetning vært, og noen av de eldste og største gården i Asker blant annet Sem Hovedgård ligger her fremdeles. Semsvannet er et yndet turmål for lokalbefolkningen. Området rundt vannet er svært rikt på kulturminner og har vært et landskapsvernområde siden 1992. Øvre Sem eies i dag av UMB, men leies ut og drives som Sem Gjestegård. Gjestegården er et populært sted for konferanser, bryllup og andre arrangementer.

Kart 1. Sem sin beliggenhet i Asker kommune (asker.kommune.no).

Kart 2. Kart over Semsvannet. Det røde markerer eiendomsavgrensning (norgeskart.no).

Problemstilling

Parken på Sem; Hva har vært der, hvordan ser det ut i dag og hva kan gjøres?

Avgrensning av parken

I denne oppgaven har jeg fokusert på Øvre Sem, da det er her det meste av skoledriften har vært. Det er også Øvre Sem som er gjestegård i dag og eies av UMB.

Den private landbruksskolen til Holtsmark brødrene ble startet på Nedre Sem, men flyttet raskt opp til Øvre Sem da området her var mer tilfredsstillende for skoledrift. Her ble det i mange år fremover utvidet, bygget og tilpasset for skoledrift. Først for privat landbruksskole, og deretter for Statens Småbrukslærerskole. Sem var skole i mange år, men har i tillegg også blitt drevet som gård. I 1826 hadde Øvre Sem 164 dekar inmark, og i 1939 var det 207 dekar dyrket jord der (ableksikon.no). Det har

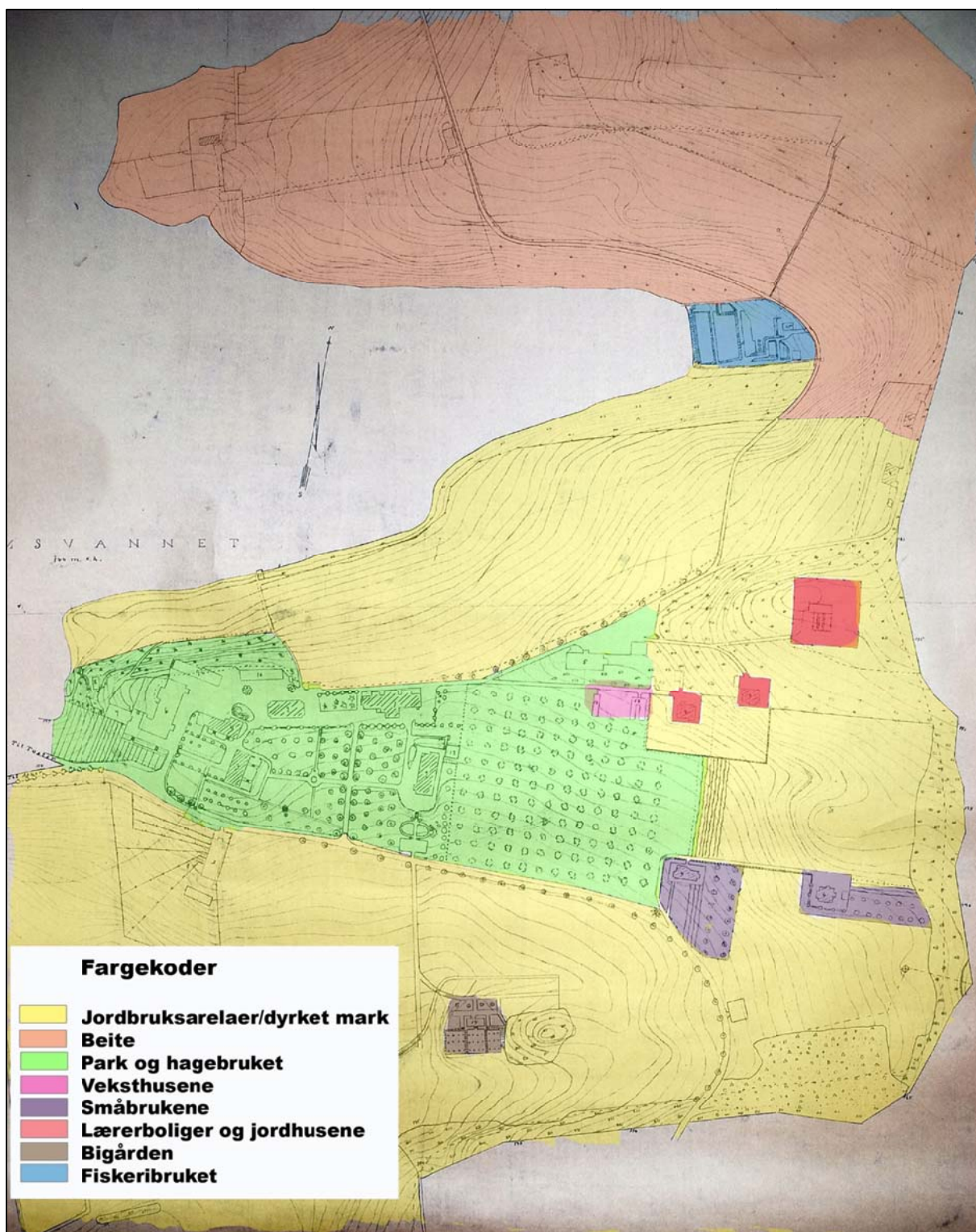
hele tiden vært åkrer, eng, beite og andre typer jordbruksområder som har preget landskapet på Sem.

Alle jorder, skog og enger som hørte til gården og skolen på Øvre Sem kan regnes som en del av anlegget, men ikke som en del av parken. Det jeg anser som parken i tiden 1915- 1956 er egentlig områdene rundt bygningene. Det hadde kanskje vært naturlig å si at parken var det som ikke var dyrket mark, men det var ikke tilfellet på Statens Småbrukslærerskole. Her ble det dyrket både frukt og grønnsaker i all sin prakt tett inntil og mellom prydplantningene.

Elevene på Statens Småbrukslærerskole kom fra hele landet, og de fleste bodde derfor på internat på området. Frem til "Brakka" brant i 1941 var det sannsynligvis rundt de to internatbygningene det var mest liv. Områdene rundt de to internatene og området rundt direktørboligen var nok det som var kjernen i området i tiden det var Statens Småbrukslærerskole på Sem. Også området rundt verkstedet og smia samt drivhusene var sentrale områder i anlegget. I oppgaven har jeg delt området på Øvre Sem inn i:

- Jordbruksarealer/dyrket mark
- Veksthusene
- Småbrukene
- Bigården
- Lærerboligene og jordhusene
- Fiskeribruket
- Beite
- Parken og hagebruket
  - Demonstrasjons- og forevisningsfelt
  - Prydhagen og prydplantinger
  - Staundefeltet
  - Kjøkkenhagen
  - Frukt- og grønnsakshagen
  - Skolehagen

Kart 3. Kart over Øvre Sem fra 1935. Inndeling av områder.

I dag er det Sem Gjestegård som dominerer i landskapet. Fremdeles er det nesten like mye dyrket jord i området, men det drives ikke lenger fra Øvre Sem.

Gjestegården holder til i den fremtredende hovedbygningen med restene av eplehagen på sydsiden. Sammen med undervisnings- og administrasjonsbygningen, stabburet og området rundt Cock- Jensenbysten utgjør dette Sem Gjestegård. Også den gamle bestyrerboligen, røkterboligen, driftsbygningen, verkstedbygningen og drivhusene hører til Gjestegårdens anlegg. Organisasjonen NaKuHel leier lokaler i den gamle smie- delen av verkstedbygningen og bruker arealene og drivhuset på nedsiden av bygget. Med unntak av den gamle røkterboligen, som huser noen av gjestegårdens stuepiker, står de øvrige bygningene tomme og forfaller. Dette gjelder også hageanlegget rundt den gamle bestyrerboligen. Der "Brakka" en gang lå er det i dag parkeringsplass for gjestegården. Man kan altså si at kjernen i anlegget fortsatt er parken omkring "Slottet", slik det var i småbrukslærerskolens tid.

Materiale og metode

Hva er oppgaven?

Som problemstillingen sier går denne oppgaven ut på å beskrive parken på Sem og dens form og funksjon opp gjennom tiden. En park er "møblert" med mange levende elementer. All vegetasjon er levende. Det gjør at parken er i stadig forandring. Dens form og uttrykk skifter fra årstid til årstid, og fra år til år. Planter og trær vokser seg større, og større og vil som alle andre levende vesener tilslutt dø.

En park er oftest knyttet til en eller flere bygninger. Arkitekturen og bygningene er som regel relativt faste elementer i parken. De kan selvfølgelig rives ned og bygges nytt, eller utvides og bygges om, men de er ikke i den konstante forandringen som vegetasjonen er. Slik tilfellet er med innredningen i et hus, vil som regel nye eiere sette sitt preg på hagen eller parken. Dette kan omfatte store endringer i terrenget eller bare utskiftning i blomsterbed. En hage eller park vil uansett alltid være i stadig forandring.

Hvis man leter godt nok kan man som regel finne spor etter alle forandringene hagen eller parken har vært gjennom. Mange kilder og gjenværende spor i parken kan gi oss et bilde av stedets historie og utvikling. Min oppgave har vært å finne frem til flest mulig av disse kildene og beskrive stedets historie. Oppgaven er å legge grunnlaget for en ny plan for parken. I denne oppgaven har jeg ikke laget noen ny eller endelig plan for parken, men kommet med forslag til hvilke områder som kan rekonstrueres eller restaureres. Denne oppgaven er første fase i et arbeid med en ny plan for parken.

Kilder og metodikk

Litteratur

Jeg startet med å gjøre meg kjent med stedet og dagens situasjon. Jeg var på flere befaringer både i selve parken, og i området rundt i løpet av høsten 2010 for å gjøre meg grundig kjent og fotografere før snøen kom. Deretter begynte jeg å søke etter litteratur for å kartlegge historien. Jeg har brukt mye biblioteker og internett i søket etter relevant informasjon om Sem. Asker bibliotek har en interessant avdeling med lokalhistorie og en rikholdig samling med gamle bilder som jeg har brukt mye i oppgaveskrivingen. Asker kommune har også en utmerket kartdatabase hvor jeg har hentet en del av kartene jeg bruker oppgaven i tillegg til Google Earth og nettsiden til statens kartverk. Jeg har jobbet en del med å studere og sammenlikne gamle og nye kart over område.

På selve gjestegården har de lagret mange gamle karter og bøker fra tiden det var skole der. I perioden det var Statens Småbrukslærerskole på Sem ble det skrevet en årbok for hvert skoleår fra 1915-1956 som de har lagret på Sem Gjestegård. Disse årbøkene har vært enormt viktig i mitt arbeid med å kartlegge parkens historie. Hvor innholdsrike årbøkene var, varierte noe fra år til år, men her ble det beskrevet bl.a. nybygging, forsøk, gårdsdriften, hagebruket m.m. jeg har også hentet mange av de historiske bildene derfra. Mye av tiden jeg har brukt på å skrive denne oppgaven har gått med til å forstå historiens sammenheng og å tolke de gamle, noe uklare bildene jeg har funnet. Det har også vært en stor jobb og scanne inn, å gjøre bildene tydeligst mulig.

Også boken "*Statens Småbrukslærarskule Sem i Asker, 1915-56*" av Edvin Kile har jeg hentet mye nyttig informasjon fra.

Samtaler

Jeg har flere ganger vært i kontakt med Marit Loen som er hotelldirektør på Sem Gjestegård. Hun har tatt meg med på omvisning både inne og ute på stedet. Hun fortalte litt om hvordan de skjøtter parken i dag, og hva slags planer og ønsker de har for fremtiden. Jeg fikk også fri tilgang til det de har av kildemateriale på Sem både karter, bøker og gamle lysbilder.

Jeg har også vært i kontakt med lokalhistoriker i Asker, Jan Martin Larsen. Han ga meg tips om aktuell litteratur og kunne også fortelle at det er bevart spor etter en oldtidsvei langs ryggen som bebyggelsen ligger på. Det ble litt utenfor mitt oppgaveområde, men svært nyttig å vite.

Jeg har i tillegg vært i kontakt med riksarkivet for å se om de kunne sitte på noen gamle bilder, kart eller lignende, men de hadde ingenting av interesse for oppgaven min.

Befaringer

Befaringer i parken og området har vært en stor del av oppgaven. Det har vært viktig å få en følelse av stedet og dagens situasjon. Jeg har tatt mange bilder som jeg bruker for å illustrere dagens situasjon i parken. På den måten har jeg også kunnet se hva som fremdeles eksisterer av det gamle og hva som er nytt. Dagens bruk av både parken og området er en litt annen en det det var da det var skoledrift på Sem og det har vært viktig for meg å se hvordan Gjestegården i dag bruker parken.

Tidligere arbeider

På internett har jeg kommet over et høringsutkast til en landsverneplan for kunnskapsdepartementet som omfatter Øvre Sem. Høringsutkastet er fra 2005 og inneholder en kompleksoversikt med forslag til vern og fredning av bygninger og anlegg. Jeg har også funnet et mulighetsstudium for Sem Gård som ble foretatt av firmaet Arkitektskap i 2007 på oppdrag fra UMB. Jeg har ikke tatt stilling til disse i da de kommer litt på siden av det som er min oppgave. Høringsutkastet har som formål å verne bygninger og enkelte elementer i anlegget (*Regjeringen.no*), mens mulighetsstudiet har som formål å belyse ulike muligheter for økt aktivitet på Sem Gård (*arkitektskap.no*).

Semsvannet som landskapsvernområde

Fra 1992 ble Semsvannet landskapsvernområde. Formålet med vernet er å bevare det vakre og spesielle området rundt vannet fra Asker til ovenfor Tveiter. Det er geologiske, botaniske, zoologiske og historiske elementer som skal vernes her. Det er en nokså mild form for vern rundt Semsvannet, som har til hensikt å bevare natur- og kulturkvaliteter som finnes i gamle jordbruklandskap (NaKuHel 2010). For regler se forskrift om vern for Semsvannet landskapsvernområde, vedlegg 1.

Hagehistoriske metoder

Firenze- charteret av 1982

Et charter er et dokument som bekrefter eller erklærer visse rettigheter som for eksempel skal gjelde for en by, universitet, land, gruppe eller institusjon. Et eget dokument/erklæring innen en større sak, for eksempel innen en konvensjon eller et lovverk (*ordforklaringer*).

Firenze- charteret ble vedtatt av ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) som et tillegg til Venezia- charteret i desember 1982. Firenze- charteret er en slags veileder for hvordan man skal gå frem når man arbeider med å bevare historiske hager. Venezia- charteret er et internasjonalt charter vedrørende bevaring og restaurering av kulturminner og historiske steder.

Firenze- charteret er delt inn i fire deler; 1. Definisjon og mål, 2. Skjøtsel, konservering, restaurering, rekonstruksjon, 3. Bruk og 4. Juridisk og administrativt vern (*ICOMOS Internasjonale Chartre 2004*).

Del 1. Definisjon og mål legger vekt på hva en historisk hage er. "*Artikkel 1: En historisk hage er en arkitektonisk og biologisk (hortikulturell) komposisjon som fra en historisk eller kunstnerisk synsvinkel er av interesse for allmennheten.*" Dermed kan den betraktes som et kulturminne." De neste artiklene tar for seg viktigheten av at en historisk hage er levende og i stadig forandring og utfordringene ved å skulle bevare den i relativt samme tilstand året rundt.

I artikkel 4 står det hvilke arkitektoniske komposisjoner en historisk hage omfatter:

- *Plan og topografi*
- *Vegetasjon, det vil si arter, proporsjoner, farger, avstander og høyder*
- *Bygningsmessige og dekorative innslag*
- *Rennende vann eller stillestående vann med speilvirkning*

En historisk hage kan være liten eller stor, ha formal eller landskapeleg stil. Så lenge den vitner om en bestemt kultur, en stilart, tidsepoke eller er knyttet til en historisk hendelse er det en historisk hage. Det er også viktig å ta høyde for at en historisk hage ikke alltid står alene. Den kan ofte høre sammen med bygninger eller omgivelser. "*Artikkel 7: Uansett om en historisk hage hører sammen med en bygning - i så fall utgjør hagen en uatskillelig del av komposisjonen - eller ikke, kan den ikke løsrives fra sine omgivelser, enten de er bymessige eller landlige, menneskeskapte eller naturlige.*"

Når en skal bevare en historisk hage er det svært viktig å identifisere og registrere alt i hagen." *Artikkel 9: Bevaring av historiske hager forutsetter at de blir identifisert og oppført i et særskilt register. Hagene krever ulike former for tiltak, nemlig skjøtsel, konservering og restaurering. I enkelte tilfeller kan rekonstruksjon tilrås. Autentisiteten (ektheten) ved en historisk hage er i like stor grad avhengig av utforming og skala i de ulike delene av hagen som av dekorative innslag, og av valg av planter eller uorganiske materialer tilpasset hver del av anlegget.*"

Del 2. Skjøtsel, konservering, restaurering, rekonstruksjon

Tiltak som skjøtsel, konservering, restaurering og rekonstruksjon av bestanddeler i en historisk hage eller deler av hagen, skal gjøres samtidig. Dette for at ikke helheten skal bli skadet.

Kontinuerlig skjøtsel av den historiske hagen er svært viktig for å kunne holde den i uendret tilstand. For dette er det viktig å ha en langsiktig plan. Valg av vegetasjon må være samkjørt med den botaniske region og kulturområde, samt hagen selv. Hagens opprinnelige arter må identifiseres og bevares. Faste elementer i hagen som for eksempel statuer og skulpturer må ikke flyttes på.

Det er også viktig å ta hensyn til omgivelsene rundt den historiske hagen. *“Artikkel 14: Den historiske hagen må bevares i passende omgivelser. Enhver endring i det fysiske miljøet som kan sette den økologiske balansen i fare, må forhindres. Dette kravet gjelder hele infrastrukturen, innenfor eller utenfor anlegget (drenerings- og vanningsanlegg, veier, parkeringsplasser, gjerder, installasjoner for drift og publikumsmottak m.m.).”*

Restaurering og rekonstruksjon må skje etter grundige forundersøkelser og en nøyaktig plan utført av eller godkjent av eksperter. Alle utviklingsfasene en hage har gjennomgått bør ha like stor betydning med mindre det er stor skade eller ødeleggelse. Da kan det bli bestemt at den skal gjenskapes på grunnlag av spor eller beviser på hvordan den har vært.

“Artikkel 17: Når en hage er fullstendig forsvunnet eller det ikke eksisterer annet enn hypotetiske antakelser om dens utviklingsfaser, kan en rekonstruksjon ikke betraktes som en historisk hage.”

Del 3: Bruk

En historisk hage må skjermes mot skadelig påvirkning, for eksempel for mye tråkk, festarrangementer, lek, dyr og lignende.

“Artikkel 21: Sesongavhengig skjøtsels- og bevaringsarbeid og kortvarig innsats som bidrar til å gjenskape hagens autentisitet, må alltid prioriteres framfor allmennhetens behov. Alle opplegg for besøk i historiske hager må underlegges regler som sikrer at stedets ånd bevares.”

Det skal vises stor forsiktighet og ha et godt grunnlag hvis murer skal fjernes i den historiske hagen.

Del 4: Juridisk og administrativt vern

De ansvarlige myndighetene har ansvar for å få råd fra eksperter slik at loven kan følges når det settes i gang med å identifisere, registrere og verne den historiske hagen. Det samme gjelder for økonomiske løsninger som letter skjøtsel, konservering og restaurering evt. rekonstruksjon.

Skjøtselen av en historisk hage skal utføres av kvalifiserte personer. Om det ikke finnes noen som er kvalifiserte må det utdannes noen for å gjøre jobben

“Artikkel 25: Interessen for historiske hager bør oppmuntres gjennom alle former for aktivitet som kan øke kunnskapene om og forståelsen for de historiske hagenes egentlige verdi som en del av kulturarven: Fremme forskning, internasjonal utveksling og spredning av informasjon, publisering og popularisering, oppmuntre til økt, men kontrollert offentlig tilgjengelighet, og bruk av media til å skjerpe bevisstheten om at naturen og den historiske arven må respekteres. De fremste historiske hagene skal foreslås satt opp på World Heritage List.”
(ICOMOS Internasjonale Chartre 2004).

Metoder som Riksantikvaren i Norge jobber med

Riksantikvaren er direktoratet for kulturminneforvaltningen og er underlagt miljøverndepartementet. De jobber blant annet med å sikre kulturminner og kulturmiljøer som viktige kunnskapsopplevelses-, og bruksverdier, foruten å bidra til å gi premisser for en bærekraftig bruk av natur- og kulturminneressursene i et samfunn i stadig endring. Endringene bør skje på en måte som gir minst mulig tap av kulturminneverdie(*Riksantikvaren*). De lovene og reglene Riksantikvaren hovedsakelig forholder seg til er; Den europeiske landskapskonvensjonen (gir føringer for vern, forvaltning og planlegging av landskap), plan- og bygningsloven, kulturminneloven og naturvernloven (*Landskap*).

Riksantikvaren har gitt ut en veileder hvor de forteller hva som gjør et gammelt hage-/parkanlegg verneverdig, og hvordan man går frem for å undersøke hagens eller parkens historie. Denne veilederen er først og fremst ment for private eiere av gamle hager og parker.

Svært få hager i Norge er fredet etter naturvernloven og kulturminneloven. De fleste hus og hager i landet har plan- og bygningsloven å forholde seg til. I følge plan- og bygningsloven kommer er område den gamle hagen befinner avgjørende for hvor sterkt vern den vil få. Dersom hagen ligger i et område som er regulert til spesialområde bevaring vil den kunne få det sterkeste vernet. En eiendom er også godt beskyttet dersom den ligger i et område som er definert som landbruksområde. De hagene som ligger innenfor områder som er regulert til bygningsområder med formål boliger får det svakeste vernet.

En hage forteller en historie om fortiden hvis man klarer å tolke historien den forteller. Den kan fortelle oss noe om hvordan folk levde og hvordan de likte å ha det rundt seg. En svært gammel hage vil ha meget høy verneverdi. Det finnes få, svært gamle hager i Norge, i tillegg til at det er svært få kilder til den eldste hagehistorien i landet. Jo mer opprinnelig hagen og vegetasjonen er, jo mer verdifull er den. En nyere hage som representerer noe spesielt kan også ha verneverdi. Et annet kriterie for vern er hvilke tilstand den befinner seg i. En gjengrodd hage er letter å identifisere og tilbakeføre, enn en som er ryddet og den opprinnelige vegetasjonen er fjernet. Stedegen vegetasjon og opprinnelig plantemateriale er svært viktig ved en rekonstruksjon eller restaurering.

Det er viktig å vite mest mulig om den gamle hagen eller parken for å kunne bedømme verneverdien. Nyttig kunnskap er for eksempel når den ble anlagt og hvilken stilepoke eller tradisjon den hører hjemme i. Kunnskap om hvordan hagen har utviklet seg over tid er også viktig å ha. Dette kan man finne ut av ved hjelp av blant annet gamle bilder, kart og tekster. Også muntlige kilder kan gi nyttig

informasjon. Det som kanskje er det aller viktigste å undersøke er selve hagens tilstand i dag. Der er det som regel mange spor å hente. Vegetasjonen må undersøkes nøye, og det bør skjelnes mellom det opprinnelige og det som har kommet senere. Hagearkeologiske metoder kan også brukes med forsiktighet i noen tilfeller. Da kan man oppdage gamle hageganger, dammer, blomsterbed, fontener, murer, trapper og lignende.

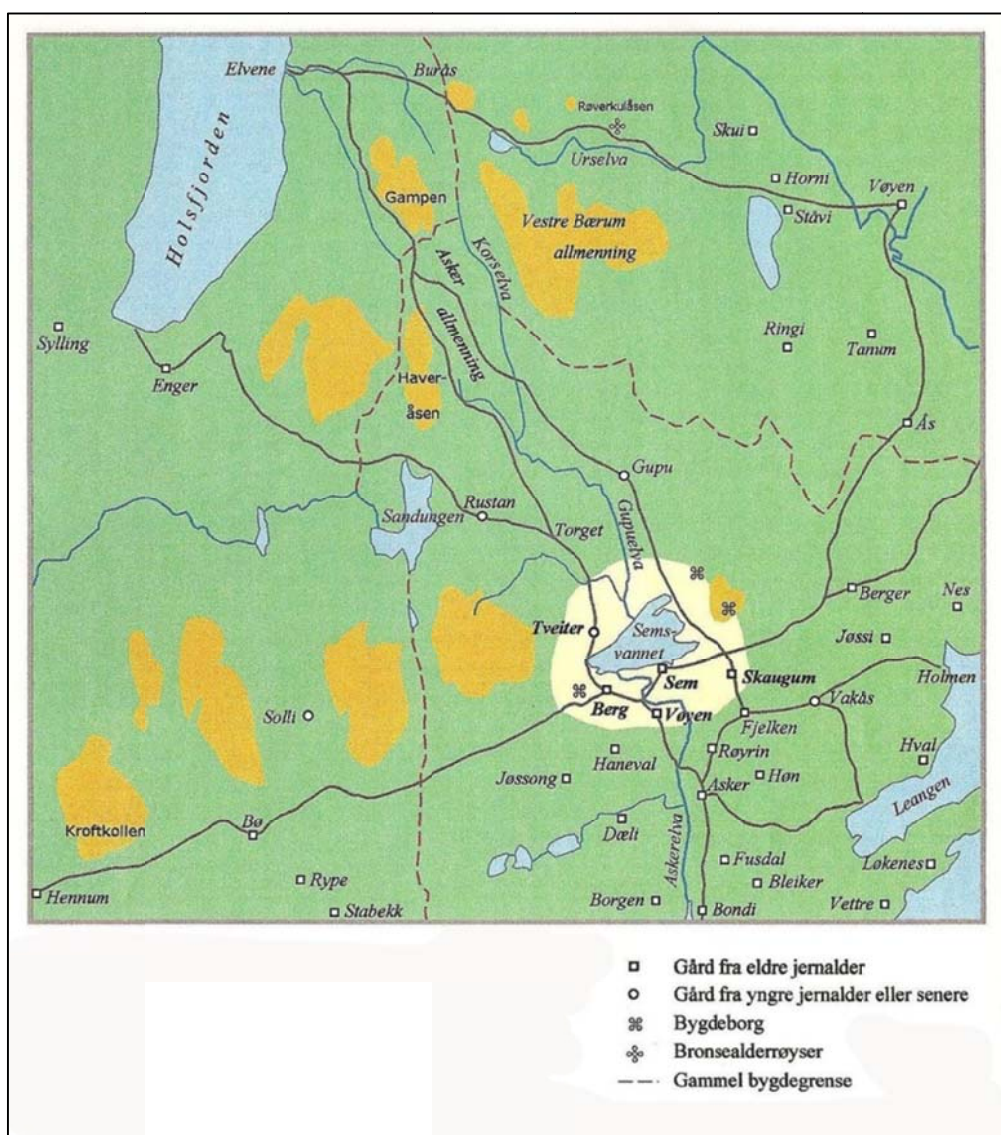
Mange av de opprinnelige eller gamle trærne kan fremdeles stå i gamle hager og parker, men etter mange år vil de ha vokst seg meget store. I noen tilfeller har det ikke vært en del av planen for hagen. Mange trær og busker er ment å skulle holdes ved en viss størrelse eller form. Om man oppdager dette må man ta et valg. Man kan fortsette å holde det slik som det er, eller man kan forme vegetasjonen slik den var ment å skulle være.

Det er ikke bare vegetasjonen som må vedlikeholdes i en hage eller park. Også terrengkonstruksjoner, møbler og utstyr må holdes ved like, repareres, suppleres eller skiftes ut.

En må også bestemme seg for om hva slag anleggsteknikk man vil bruke hvis man skal reparere fundamentet for grusstier, murer eller dammer. Man har fått mange nye, kjappe og rimelige teknikker for slikt arbeid, men de gamle teknikkene viser seg ofte å være best på lang sikt (*Gamle hager: Undersøkelse og restaurering* 2002).

Jordbruket i Asker

I Asker finnes spor etter jordbruk fra omtrent 5000 år tilbake i tid. Rundt Semsvannet finner vi Askers eldste bosetning, gårdene Berg, Vøyen, Tveiter, Sem og Skaugum. Det har bodd mennesker rundt Semsvannet i de siste 2000 årene. De aller første gårdene ved Semsvannet var sannsynligvis Asker og Berg. Det er svært sannsynlig at Sem og Skaugum ble skilt ut fra Asker gård. Tveiter ble nok skilt ut fra Berg ca. 600-1050 e. Kr. Det ligger også mange husmannsplasser i området rundt som er og har vært tilknyttet gårdene i området (Grosvold 1999).

Kart 4. Bosetningen ved Semsvannet i eldre jernalder (Grosvold 1999).

Før jernbanen kom til Asker på begynnelsen av 1870-tallet, var det veiene som gikk til de store gårdene som var knutepunktene i trafikken. Drammensveien og Røykenveien var de viktigste veiene som førte ut av Asker. Disse gikk mot vest, øst og sør. Tanumveien gikk mot nord. Det var kun Drammensveien som var hovedvei. Sammen med Tanumveien og Røykenveien var det tre andre bygdeveier i Asker på denne tiden. Det var Stokkerveien, Dikemarksveien og Tingveien eller Semsveien som gikk fra Askerbrua til Sem gård (Thue 1984). Semsveien som eksisterer i dag og Holtmarks vei som går langs sørsiden av Semsvannet ble anlagt i 1876. Transporten av ved og tømmer fra Vestmarka gikk som regel over Semsvannet, for det var den korteste veien fra indre Oslofjord til Tyrifjorden (Grosvold 1999).

Det er gjort registreringer i årene 1723, 1826 og 1866 hvor man kan følge utviklingen av jordbruket. I 1723 (middelalderen) var det et påkrevd forhold mellom husdyr og åkerareal. Alle gårdene som lå omkring Semsvannet fulgte loven og hadde det påkrevde arealet. I registreringene fra 1826 ser man at husdyrtallet har økt med 25 % og åkerarealet med 50 %. Åkerarealet har sannsynligvis økt på grunn av mye grøfting av myrlendte områder. Man ser også at folketallet steg en del mellom 1723 og 1826 (Grosvold 1999).

Etter midten av 1800-tallet ble vekseljordbruk innført. Engene ble nå pløyd og gjødslet. Ved å innføre husdyrgjødsel ble det også slutt på det påkrevde forholdet mellom husdyrtall og åkerareal. Det ble på denne tiden tatt i bruk nye driftsformer i jordbruket, noe som bidro til at kulturlandskapet endret seg. Det ble blant annet vanlig å rydde åker og jord for stein, og en del gravhauger forsvant sannsynligvis på denne måten. Produksjonen fra jordbrukene økte også kraftig og gårdene begynte å sende bort det de produserte til møller og meierier. Det ble startet private meierier både på Hvalstad og i Asker (Grosvold 1999).

I tiden rundt 1870 var det få småbruk i Asker. Norge var for det meste dominert av småbruk, men i Asker var det flest middels store og store bruk. De store eiendommene i Asker på denne tiden var: Heggedal, de to Blakstad-gårdene,

Bleiker, Asker Prestegård, Sem, Tveiter, Skaugum, Nesøya, Brønnøya og Dikemark (Thue 1984).

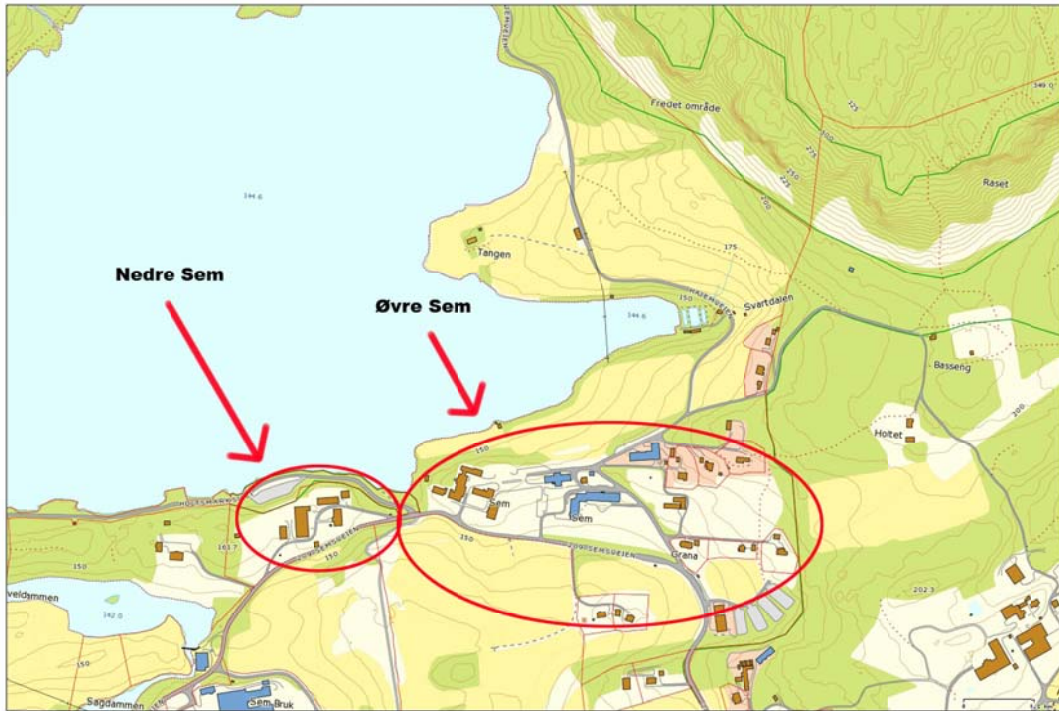
Fra 1900-tallet og fremover utviklet jordbruket seg fremdeles en god del. Gårdene rundt Semsvannet drev nå med både husdyrbruk, kornproduksjon og dyrking av frukt og bær. På 1960-tallet startet også den gradvise omleggingen av landbrukspolitikken. I dag er det korn på de fleste av åkerarealene i området (Grosvold 1999).

Sem Gård

Det er spor etter bosetning på Sem fra eldre jernalder (Torgersen 1941). Sem het opprinnelig Sæheim som betyr gården ved sjøen (Grosvold 1999). Dette er et gårdsnavn fra første århundre etter Kristi fødsel. På denne tiden var det de betydningsfulle gårdene som hadde heim i navnet sitt (Mamen 1992). Sem ligger på en høyderygg sør for selve Semsvannet. Vannet ligger 144 m.o.h (Torgersen 1941). Semsvannets overflateareal er på 740-750 da. Største bredde 0,75 km og største lengde 1,50 km. Største dybde er 34 m (*skiforeningen.no*). I 2000 stemte innbyggerne i Asker frem Semsvannet som sitt tusenårssted (*asker.kommune.no*).

Nesøyagodset eide bl.a. Sem Hovedgård på 1600-tallet, men de gikk i oppløsning på slutten av dette århundre. Da ble de fleste av gårdene rundt Semsvannet kjøpt opp av bøndene som drev gårdene (Grosvold 1999).

Sem var ett bruk frem til 1760, da gården ble delt inn i Øvre- og Nedre Sem. Nedre Sem er antagelig den eldste delen. Gården var delt i de to delene gjennom hele denne perioden, men det var ikke før i 1741 at gården også fikk to eiere (Torgersen 1941).

Kart 5. Øvre- og Nedre Sem. Kartutsnitt hentet fra (norgeskart.no).

Askers hovedvassdrag har vært en viktig energikilde for folk opp gjennom tidene. Sem hadde både kvern (registrert i 1690) og sag (registrert i 1618) i Askerelva (ableksikon.no). På 1800-tallet ble Semskverna utviklet til bygdemølle. Semsagen var i drift helt frem til 1973, bortsett fra et kort opphold en gang på 1700-tallet. I dag er sagen restaurert som et teknisk industrielt kulturminne og er en avdeling av Asker Museum (Grosvold 1999).

- △ Gård, husmannsplass
- ⊗ Sag, mølle
- + Demning

Kart 6. Bruken av Askervassdraget gjennom Semsvannet (Grosvold 1999).

Holtsmark tar over Sem

Erik Blakstad og Bent Holtsmark var begge gift med døtre av lensmann Wilhelm Gabrielsen fra Røyken. I 1862 kjøpte de to svogerne Nedre Sem av lensmann Ørum(1801-1870) (Thue 1984).

Både Blakstad og Holtsmark ble sett på som store foregangsmenn for jordbruket i Asker. De drev bl.a. mølledrift, sagbruk og utførsel av is og trelast. De var velstående, og hadde derfor anledning til å eksperimentere innen landbruket og gå foran med nyvinninger (Thue 1984).

Askers første dyrskue ble arrangert i Lundhagan på Nedre Sem av Bent Holtsmark, Knut T. Asker og Erik Blakstad og den svenske agronomen John Lindquist i 1867 (Mamen 1992). Her ble det holdt foredrag og utstilling av dyr, redskaper og husflid. Dyreskuet var en stor suksess og gikk over i en folkefest som varte hele natten (Grosvold 1999). Dette dyreskuet representerte et vendepunkt for jordbruket, og etter dette gikk det hurtig fremover med både jordbruk og fedrift i Asker (Torgersen 1941).

Bents eldste sønn, Bernt Holtsmark (1859-1941) overtok Tveiter og en del av Søndre Berg etter sin far. Han var utdannet fra Landbrukshøyskolen på Ås og var stortingsrepresentant i 1903-09 og i 1916-21 (Grosvold 1999).

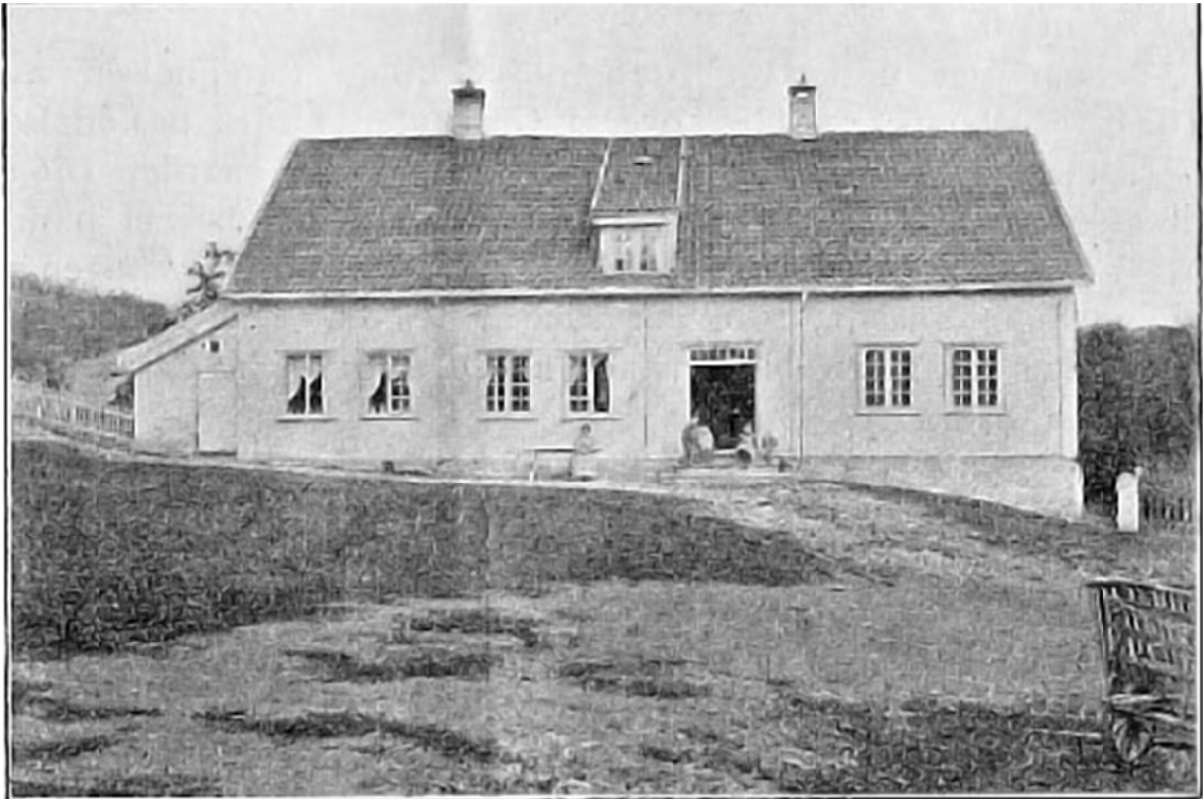
Hans to år yngre bror Wilhelm Holtsmark (1861-1936) var ordfører i Asker fra 1908-16 og ellers svært engasjert i kommunen. Han drev Nedre Sem og Vestre Vøyen for sin far fra 1880 og overtok dem i 1887. Det inkluderte sagen og mølla på Sem. Mølla brant i 1882 og da oppførte Wilhelm et høvleri (Grosvold 1999). Wilhelm oppgraderte nedre Sem med stor dyktighet, og den ble regnet som en av de beste eiendommene i bygda på denne tiden (Torgersen 1941).

Sem Landbruksskole

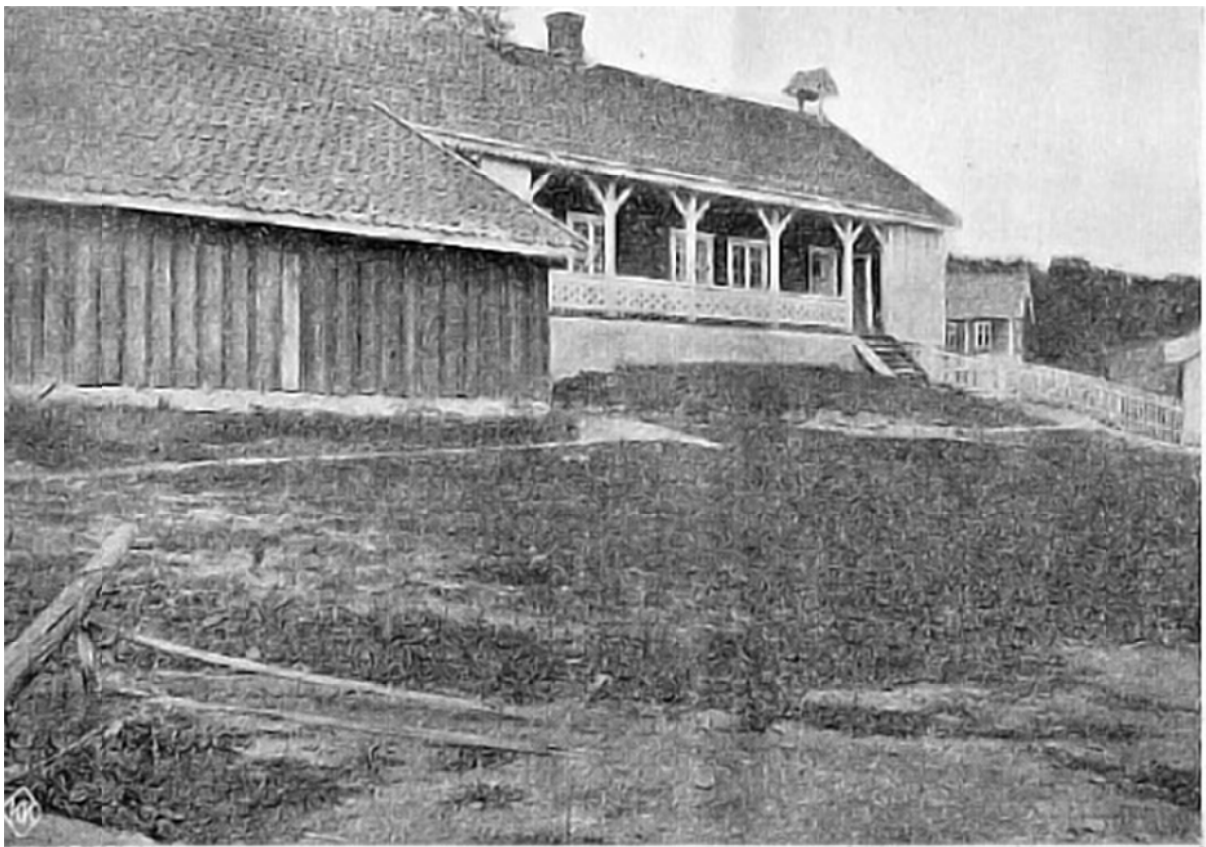
De to Holtsmarkbrødrene startet Sem Landbruksskole i 1887. Bernt var bestyrer og lærer i teoretiske fag, mens Wilhelm stod for den praktiske delen av jordbruksdriften (Grosvold 1999). Den gamle hovedbygningen ble utvidet i forbindelse med skolen og en ny skolebygning ble bygget bak fjøset (Torgersen 1941). Brødrene Holtsmark hadde et svært godt rykte på seg og begge ble regnet for å være svært dyktige menn inne mange felt som jordbruk og politikk. I sin beste tid hadde skolen opptil 130 elever årlig. I 1890 kjøpte Bernt Øvre Sem og landbruksskolen flyttet dit (Grosvold 1999).

Bilde 1. Nedre- og Øvre Sem, foto ca. 1900 (askerbibliotek.no).

Bilde 2. Den gamle hovedbygningen på Øvre Sem, foto 1905 (Nilssen 1916).

Bilde 3. Den gamle røkterboligen og vognskjul, foto 1905 (Nilssen 1916).

I forbindelse med skolens flytting fra Nedre- til Øvre Sem, ble det reist flere nye bygninger for undervisning og studier, internat og andre hus (Mamen 1992). Til tross for det store, nye losjihuset som ble oppført på Øvre Sem i 1907, hadde ikke skolen plass til å huse alle elevene. Mange leide derfor husrom på gårder rundt i bygda (Torgersen 1941).

Bilde 4. Øvelse i landmåling ved Holtsmarks landbruksskole på Sem, foto ca. 1905 (askerbibliotek.no).

Bilde 5. Holtsmarks landbruksskole på Sem, ca. 1908. Bygningene på bildet er internatbygningen "Brakka", undervisnings- og administrasjonsbygningen, og internatbygningen "Slottet" (askerbibliotek.no).

Landbruksskolen var delvis underlagt Akershus amt. De hadde kontrakt om å ta til seg et visst antall elever fra amtet i tillegg til sine egne elever. Også Buskerud amt sendte elever til Sem. Fra 1911 gikk kontrakten med Akershus amt ut, fordi fylket skulle bygge sin egen landbrukshøyskole på Hvam i Nes. Kontrakten med Buskerud amt gikk ut året etter da de også fikk eget lokal på Modum. Skolen gjorde et forsøk på å fortsette som før som privat landbruksskole, men gikk i tap (Torgersen 1941). I 1914 solgte Bernt Holtsmark Øvre Sem med bygninger, 130 mål innmark og 70 mål skog til staten (Grosvold 1999).

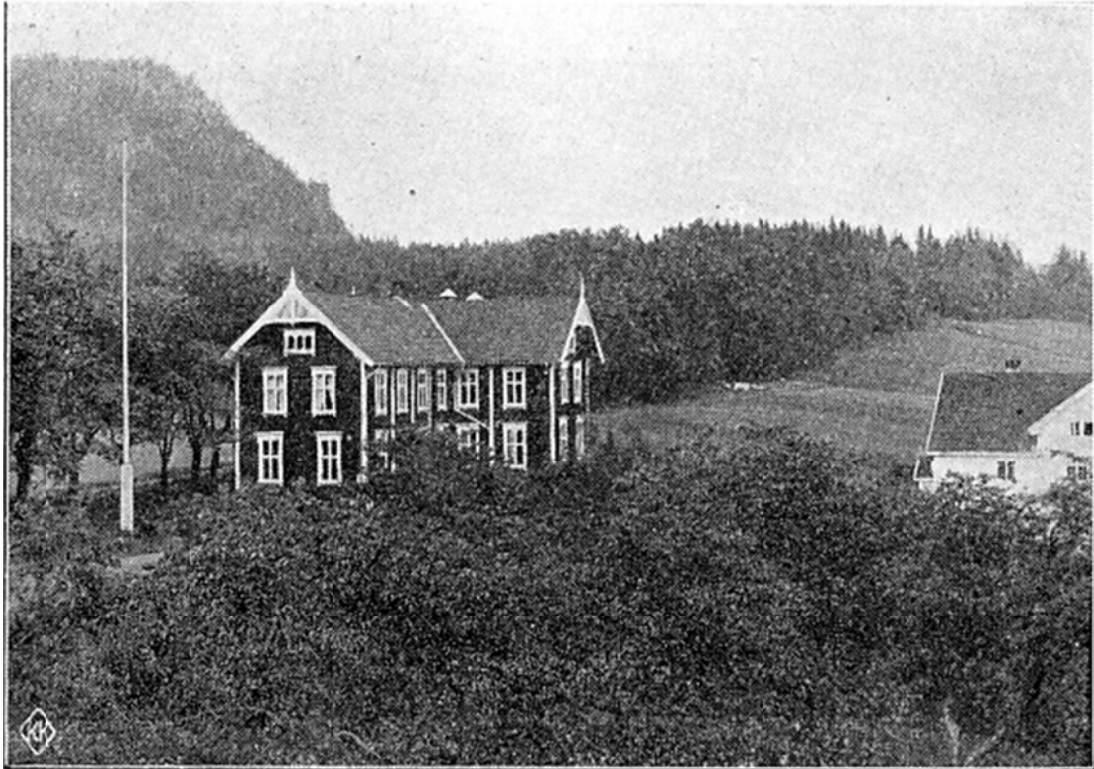

Bilde 6. Undervisnings- og administrasjonsbygningen til høyre og "Slottet" til venstre, foto ca. 1910 (askerbibliotek.no).

Bilde 7. De gamle uthusene på Øvre Sem sett fra vest, foto 1914 (Nilssen 1916).

Bilde 8. Undervisnings- og administrasjonsbygningen, foto 1914 (Nilssen 1916).

Statens småbrukslærerskole

Landbruksutdanningen i Norge

På slutten av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet var det hungersnød i Norge. En av grunnene var at Napoleonskrigene hindret korntilførselen til landet (*Regjeringen.no*). På begynnelsen av 1800-tallet var pryd- og nyttehager kun vanlige hos de med høyest rang i samfunnet. Det var ikke vanlig med verken blomster eller grønnsaker hos de "alminnelige" borgerne i det norske samfunnet. Det å ha hage var et byfenomen. Bøndene og de som bodde på landet hadde ikke hager (Essen 1997).

Norske bønders husholdning hadde i flere århundrer vært basert på korn- og husdyrprodukter. Det var ikke lett å få dem til å tenke i nye baner. De vanskelige forholdene med dårlige avlinger og kornblokkade på begynnelsen av 1800-tallet gjorde at det var viktig å få til en forandring i kostvanene til nordmennene. Prestene hadde kjempet for å få folk til å dyrke poteter siden 1700-tallet, og på midten av 1800-tallet

dyrket de fleste bønder i Norge poteter. Det var viktig å ha et variert kosthold for å unngå mangelsykdommer, men det var også viktig å ha noe å støtte seg på dersom potet- og kornavlingen skulle slå feil (Essen 1997).

Mange begynte derfor å kjempe for å få bedre kunnskap innen landbruket i Norge, og Norges første landbruksskole startet i privat regi i 1825. Etterhvert meldte behovet seg for en høyere landbruksutdanning. Diskusjonen tok særlig utgangspunkt i at det var behov for lærere i landbruksfag. Stortinget vedtok i 1856 å legge "Den høiere landbrugsskole" til prestegården på Ås (*Regjeringen.no*).

Undervisningen ved Den høiere landbrugsskole på Aas startet høsten 1859 med 34 elever. Utdanningen her var konsentrert om jordbruk og husdyrbruk. De som ønsket andre typer utdanning innen jordbruket måtte reise utenlands. I 1896 vedtok derfor Stortinget å opprette en "Norges landbrugshøiskole" med 5 avdelinger for respektive jordbruk, hagebruk, utskifting (jordskifte), meieri og skogbruk." I 1900 ble Landbruksdepartementet opprettet. Det fikk ansvar for forvaltningen av NLH, og landbrukets fagskoler frem til 1989 (*Regjeringen.no*).

Bakgrunn for opprettelse av Statens Småbrukslærerskole

Til tross for at det nå var opprettet en høyere utdanning innen jordbruk, fortsatte diskusjonen om mangelen på et godt tilbud for relevant og tilstrekkelig yrkesopplæring for småbrukere i Norge. De som hadde det største behovet for denne opplæringen var de som kom fra trange kår og små jordbruksgårder. Det fantes flere landbruksskoler, men ingen av dem hadde en læreplan øremerket småbrukere. Et annet problem var at mange som skulle ta over familiens småbruk verken hadde tid eller råd til å ta utdanning (Kile 1997).

I 1907 ble det holdt en landbrukstelling som viste at Norge var et land med mange småbruk. Tellingene viste at ca. 57 % av brukene i Norge hadde 20 da eller mindre med dyrket jord. Dette var en vekker for styresmakter, politikere og

landbruksorganisasjoner. Blant de ivrigste forkjemperne for en landbruksopplæring for småbrukerne var skolemannen Halvdan Cock-Jensen og venstrepolitikeren Gunnar Knudsen (Kile 1997).

I 1909 utnevnte regjeringen en komité som skulle jobbe for at småbrukerne skulle få faglig opplysning, undervisning og rettleiding. Komiteen ble først innkalt i 1912, og hadde sin innstilling ferdig i 1913. Da hadde det nettopp vært regjeringsskifte. Gunnar Knudsen var nå statsminister og hadde også tatt over landbruksdepartementet (Kile 1997).

Knudsen var ikke fornøyd med forslaget til komiteen fra 1912, og utnevnte en ny komite. Denne ble senere kalt komiteen av 1913. Halvdan Cock-Jensen var sekretær i denne komiteen. Samme året ble han også utnevnt som formann i det nystartede Norsk Småbrukerforbund. Komiteen av 1913 hadde tidspress på seg og kom raskt med en innstilling. Den gikk ut på at det skulle settes opp en småbrukslærerskole med en ettårig utdanning sammensatt av et teoretisk vinterkurs og et praktisk sommerkurs. Skolen skulle legges til en gård som var egnet for småbruksdrift, og komiteen mente at en gård med tilhørende jord på ca. 80 mål burde holde. De tenkte å fordele jorden slik: 8 mål til et større arbeiderbruk, 1 mål til styrerens hage, 5 mål til tomter, gårds plass og planter, 10 mål til frukthage og fjørfegård, 4 mål til uteplass for svin og andre husdyr. Det var også ønskelig at bruket skulle ha noe skog. Gården skulle drives som mønsterbruk for småbruksdrift. Det var derfor viktig at det skulle dyrkes planteslag som ga stor avkastning. Det skulle legges vekt på hagedyrking, grønnsaker, bær og frukt. Bruket skulle produsere nok til å kunne livnære en hel familie. Det skulle også være plass til to hester, 4-6 kyr, 3-4 slettegriser, 3-4 sauer, et større antall griser, diverse fjærkre og bier. Saken møtte sterk motstand i Stortinget, hvor man etterlyste et samarbeid med Norges landbrukshøyskole. Etter press fra daværende statsminister Gunnar Knudsen, som truet med å trekke seg, ble småbrukslærerskolen vedtatt i Stortinget i juli 1914 (Kile 1997).

Gunnar Knudsen sørget for at staten kjøpte Øvre Sem gård av Bernt Holtmark i juli 1914. Både jorden og bygningene var i dårlig stand. Mye kostbart arbeid måtte til før skolen endelig kom i gang 11. januar 1915. Holtmarkbrødrene hadde også drevet skolebruket sitt på Nedre Sem, men dette bruket inngikk ikke i kjøpet. Øvre Sem inneholdt undervisnings- og administrasjonsbygningen, internatbygningen "Brakka", internatbygningen "Slottet" og noen ubrukelige gamle uthus. Det var også en stor jobb å finne de riktige personene til de riktige stillingene på Sem. Cand. Philos. Og landbrukskandidat Morten Ferdinand Nilssen ble innhentet av statsminister Knudsen til stillingen som direktør for Statens småbrukerlærerskole (Kile 1997).

Åpningen av Sem ble en stor begivenhet og statsminister Gunnar Knudsen holdt selv åpningstalen. Det var 16 elever i de første kullet, 14 menn og 2 kvinner. Mange av lærerne var kandidater fra Norges Landbrukshøgskole. Hagebrukskandidat Olav Moen ble først tilsatt som lærer i hagebruksfag, men etter kort tid overtok han en stilling som dosent på høgskolen, og ble erstattet av hagebrukskandidat Nils Myklebost (Kile 1997).

Bilde 9. Elever ved Statens Småbrukerlærerskole, 1915 (askerbibliotek.no).

Sang om Statens Småbrukslærerskole

S.S.S.

Tone: I Rosenlunden

Ved Skaugumåsen i Askerland

med skog og fjell i brynet

hvor dalen vugger et lite vann

og kirken er i synet.

Der ligger "S.S.S."- det sted

som samler mann og – kvinne

Til Sem de styrer sine fjed

for der å lærdom finne.

Vi vet at Norge er langt og smalt

med masse stein og fjorder

og at de gårder er lettvint talt

Som eier store jorder.

De fleste bruk i Norges land

er små- så det kan være

litt vanskelig for HUN og HAN

å få det til å bære.

Ja, derfor var det vi gikk på Sem

fordi vi visste dette-

vårt mål er det å hjelpe dem

som knapt seg selv kan mette.

Av muligheter har vi nok

når bare vi dem finner,

blant kratt og ur og stein og stokk

de freidige mot oss skinner.

Kari Kaurin

(Kile 1997)

Skoledriften

I alle årene det var Statens Småbrukslærerskole på Sem var skolen sterkt preget av konflikter og mistro og skepsis blant politikere, bønder og andre landbruksautoriteter. På Sem måtte de stadig kjempe en kamp for å få drive skolen slik de ønsket. Til tider led skolen under manglende økonomisk støtte (Kile 1997).

Skolens første direktør Morten F. Nilssen sa opp sin stilling i på Sem i 1922. Han hadde vært en stor pådriver og hadde mye av æren for skolens gode utvikling fra den startet i 1915. Landbrukskandidat Carl Richard Juul tok over stillingen etter Nilssen som styrer på Sem. Han hadde bl.a. gått på landbruksskolen til Holtmark på Sem i sin ungdom (Kile 1997).

Juul døde brått i 1930, 53 år gammel. Overlærer Myklebost som var lærer i hagebruk på Sem fra 1916- 1950, tok midlertidig over stillingen som bestyrer, før Olav Fjærli ble ansatt som skolens direktør (Kile 1997).

Direktør for Statens Småbrukslærerskole, Olav Fjærli sluttet i 1939. Den som tok over hans stilling var landbrukskandidat Eirik P. Langkaas som også hadde eksamen fra lærerskolen (Kile 1997).

Statens Småbrukslærerskole sto under hele sin drift, i skyggen av Norges Landbrukshøgskole på Ås. I 1938 ble det for første gang snakket om å legge ned skolen på Sem (Kile 1997).

På midten av 50-tallet bestemte departementet at Landbrukshøgskolen skulle forbli den eneste høyskolen for landbruk, og Småbrukslærerskolen skulle forbli en lærerskole som utdannet kandidater til offentlige stillinger i jordbruket. Studietiden på høyskolen skulle nå bli treårig, mens den på småbrukslærerskolen skulle være på 2 ½ år. Begge skolene skulle nå utarbeide nye planer for drift. De nye planene ble lagt

frem i 1956. Den nye planen til Sem la større vekt på demonstrasjonspraksis og mindre praktiske eksamener (Kile 1997).

I 1958 ble det lagt frem en ny stortingsmelding som igjen ba om sammenslåing av Småbrukslærerskolen og Landbrukshøyskolen. Dette var med tanke på både det faglige og det økonomiske. Departementet mente at den praktiske opplæringen innen husdyr og jordbruk som ble gjort på Sem ikke burde være en del av en høyere utdanning, men et krav før utdanningen. Det ble også foreslått at studentene ved den allsidige linjen skulle gå de to første årene Landbrukshøyskolen på Ås, og det siste året på Sem. Det pedagogiske instituttet skulle være på Sem (Kile 1997).

2. februar 1960 ble sammenslåingen av Statens Småbrukslærerskole og Landbrukshøyskolen vedtatt. Dette skapte som ventet kraftige reaksjoner hos mange, men sammenslåingen var nå et faktum. Det siste kullet som var tatt opp til Småbrukslærerskolen fikk lov til å fullføre, og sammenslåingen ble satt til 1.januar 1963. Direktør Langkaas ble utnevnt til professor og overlærer for dosenter. Det andre personalet fra Sem fikk andre stillinger ved høyskolen (Kile 1997). Alle aktiva og ressurser fra Statens Småbrukslærerskole ble overført til NLH. Det ble opprettet en egen allsidig jordbrukslinje ved NLH som skulle erstatte den de hadde hatt på Sem. Et eget NLH-institutt for pedagogikk ble etablert på Sem da skolen her ble nedlagt (*Regjeringen.no*).

5. Elevinternatet med 18 værelser, kalt "Borgen" oppført i 1898 av Bernt Holtsmark. Ble utvidet i 1907, og deretter kalt "Brakka". Bygningen brant ned i 1941. Området er i dag parkeringsplass for gjestegården.
6. Undervisnings- og administrasjonsbygningen fra 1899, oppført av Bernt Holtsmark.
7. Undervisnings- og administrasjonsbygningen fikk i 1908 en ny fløy med blant annet festsal og demonstrasjonssal. Bygningen ble restaurert på slutten av 1990-tallet og er i dag i bruk av Sem Gjestegård.
8. Det gamle stabburet. Ble flyttet fra sin plass ved uthusbygningene til "Slottet" i 1915. Det ble støpt og innredet fire kjellerrom til fisk, melk, kjøtt og grønnsaker under stabburet. Ble igjen flyttet til sin nåværende plass ved siden av undervisnings- og administrasjonsbygningen i 1948.
9. Internatbygningen. Første del ble bygget i 1906, og kalt "Slottet". Ble påbygget i 1942.
10. Fikk tilbygget av betong i 1948-1950. Ble bygget i to blokker, en hovedblokk mot øst, og en mellombygning mellom den gamle og den nye internatbygningen. Dette er i dag kjernen i Sem Gjestegård.
11. Verkstedbygningen bygget i tre i 1918, og smia på tvers, bygget i mur i 1938. Ble i 1953-1955 satt opp et murbygg mellom verkstedet og smia som binder de sammen.
12. Dronningavlstasjons for birøkt, bygget i 1919.
13. Det første demonstrasjonsbruket, Småbruk I, bygget i 1917. Den andre småbruksmodellen, Småbruk II ble oppført i 1919.
14. Drivhus og drivbenker. De to første veksthusene forbundet med et felles arbeidsrom ble oppført i 1922. I 1935-1937 ble det bygget, nytt og moderne drivhus, og drivbenkene ble flyttet og utvidet i 1941, men det gamle veksthuset var fremdeles i bruk. I 1956 ble nok et nytt veksthus bygget.
15. Bigård for biavl.
16. Revegård for pelsdyravl, bygget i 1930.
17. Undervisningsanlegg for fisk med klekkeri og dammer bygget i 1924-1926. Drives i dag av Asker fisker- og jegerforening.
18. Jordhus av stampet jord, bygget som et forsøk i 1922-23.
19. Jordhus, bygget i 1926-28. Veggene hos begge har senere blitt panelt.

Lærerbolig for overlærer Sundt ble oppført i 1919. Ny lærerbolig av samme type som småbruk II ble oppført i 1920. To nye lærerboliger bygget i 1947-1948 (Kile 1997)(Årbøker for Statens Småbrukslærerskole)

Historisk utvikling av parken ved Statens Småbrukslærerskole

Dyrket mark/ jordbruksarealer

I 1915 var gården på Øvre Sem på 364 mål, hvorav 132 mål var dyrket mark og resten skog, havnegang og uproduktiv mark. De meste av den dyrkede marken lå på moreneryggen syd for Semsvannet. Her var fjellgrunnen silurisk skifer og porfyrer og jordsmonnet var svært variert både med tanke på dybde og sammensetning. Det var for det meste morenejord med blokker av porfyr, sandstein, gneis m.m. Noen steder var jorden leiraktig og andre steder mer sandholdig. Ved siden av morenejorden var det en del forvittringsjord. Det var med andre ord nokså lite med brukbar dyrkningsjord på Sem på denne tiden. Engpartier på ca. 18 mål østover fra husene var sterkt preget av ugress. De ble pløyd og gjødslet for å få skikk på det (Nilssen 1916).

I 1916 var 100 dekar i bruk til alminnelig jordbruksdrift på Sem. Det dyrkede arealet på Øvre Sem ble delt inn i tre deler; Sørjordet som var den sydvendte delen, Nordjordet, den nordvendte delen og Tangen. Sørjordet og Nordjordet lå på hver sin side av moreneryggen hvor skolens bebyggelse lå samlet. På Sørjordet var det hagebruk med bl.a. grønnsaksavl, fruktavl og frøavl. Her var også forsøksfelt og forskjellige jordbrukskulturer. En smal bukt av Semsvannet skiller Tangen fra Nordjordet. De første årene ble både Nordjordet og Tangen brukt til jordbruk. Til sammen var de på 65 dekar. På Nordjordet ble det dyrket forskjellige ting som havre, bygg, poteter, erter, turnips, kålrot m.m. Det var også mye eng der (Nilssen 1918).

Statens Småbrukslærerskole drev også jordbruk på andre felter som Skaugumjordet, Rødsjordet, Engebakken, Ollejordet m.m. Se vedlegg 2 og 3 med tabeller over de forskjellige stykkers dyrkning og gjødsling på Sem.

Det startet arbeid med forberedelser til en ny vei fra Sem til Tangen i 1916 (Nilssen 1918).

Av husdyr var det hester, storfe, geiter, svin, fjærfe (høns, kalkuner, ender og gjess) på Sem (Nilssen 1916).

Av det dyrkede arealet på Sem i 1922 var 93,5 dekar brukt til jordbruksvekster, mens arealet til hage, demonstrasjonsfelt m.m var på 38,5 dekar (Nilssen 1923).

I 1922 overtok Småbrukslærerskolen forsøksgården Berg for å få noen ekstra jordbruksarealer. Berg skulle brukes som produksjonsgård av høy og andre forvekster og til forsøksvirksomhet for skolen på Sem (Nilssen 1923). Våren 1926 gjorde Småbrukslærerskolen et bytte med Asker kommune. Ved å gi fra seg 43 mål av Øvre Berg, fikk de til gjengjeld Nedre Sem på 33 dekar. Det samlede arealet på Øvre Sem var da 165 dekar dyrket jord. 126 dekar ble brukt til jordbruksvekster, 39 dekar ble brukt til hage- og demonstrasjonsfelter og 32 dekar var kulturbeite. Skolen hadde 47 dekar igjen av jorden på Berg (Juul 1927).

I 1927 ble 127 dekar av jordarealet på Sem brukt til jordbruksvekster, 36 dekar ble brukt til hage-, demonstrasjons- og forsøksfelt og 39 dekar ble brukt til beite (Juul 1928).

Beite

Det ble i 1916 begynt arbeidet med å rydde et stykke i skogen mellom Nordjordet og Braateløkka, og det ble strødd ut kunstgjødsel for å stimulere vegetasjonen. Dette var for å få et beiteområde, slik at det kunne drives oppdrett av geit og sau på Sem. Det ble også foreslått å bruke Tangen som beite for dyrene, og heller skaffe et annet område til å drive jordbruk (Nilssen 1918).

I 1920 var engarealet på Sem på totalt 24,2 dekar. Jordene ved Tangen ble dette året sådd med beitegress slik at de kunne brukes til kulturbeite. Det ble samtidig sådd et større forsøksfelt med forskjellige gressblandinger beregnet på beite. Den gressfrøblandingen som ble brukt på Tangen var:

- Rødsvingel 0,8 kg
- Engrapp 0,8 kg
- Krypkevein 0,1 kg
- Hundegress 0,6 kg
- Engsvingel 0,5 kg
- Timotei 0,3 kg
- Alm. Raigress 0,8 kg
- Hvitkløver 0,4 kg
- Alsikekløver 0,2 kg
- Til sammen 4,5 kg på målet

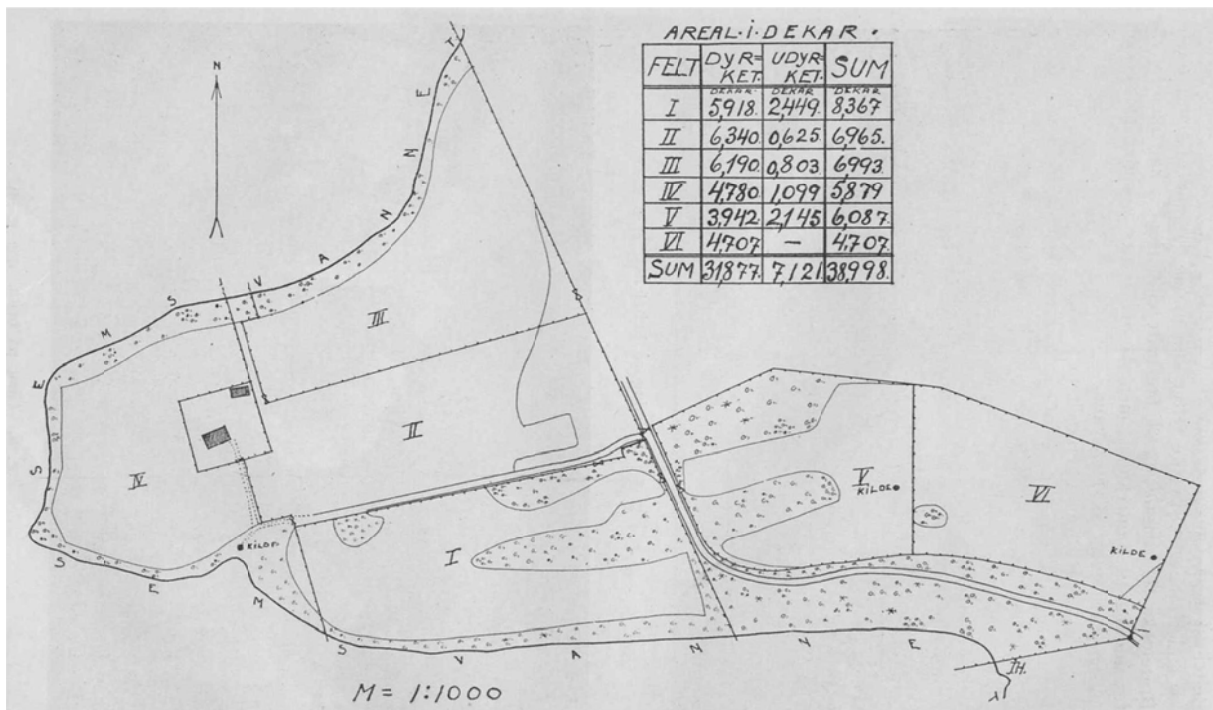
(Nilssen 1922a)

Hele Tangen på 23,2 dekar ble brukt til beite i 1922. Bråteløkka ble tilsådd for beitebruk (Nilssen 1923). I 1923 ble alle beitearealene på Tangen og Bråteløkka ble tatt i bruk som kulturbeite (Juul 1925a). Et nytt beiteareale i Svartdalen på ca. 7 da ble tatt i bruk dette året (Juul 1928).

Bilde 10. Rydding av beitefelt i 1922 (Nilssen 1923).

Kart 9. Beitefeltene på Tangen (Nilssen 1923).

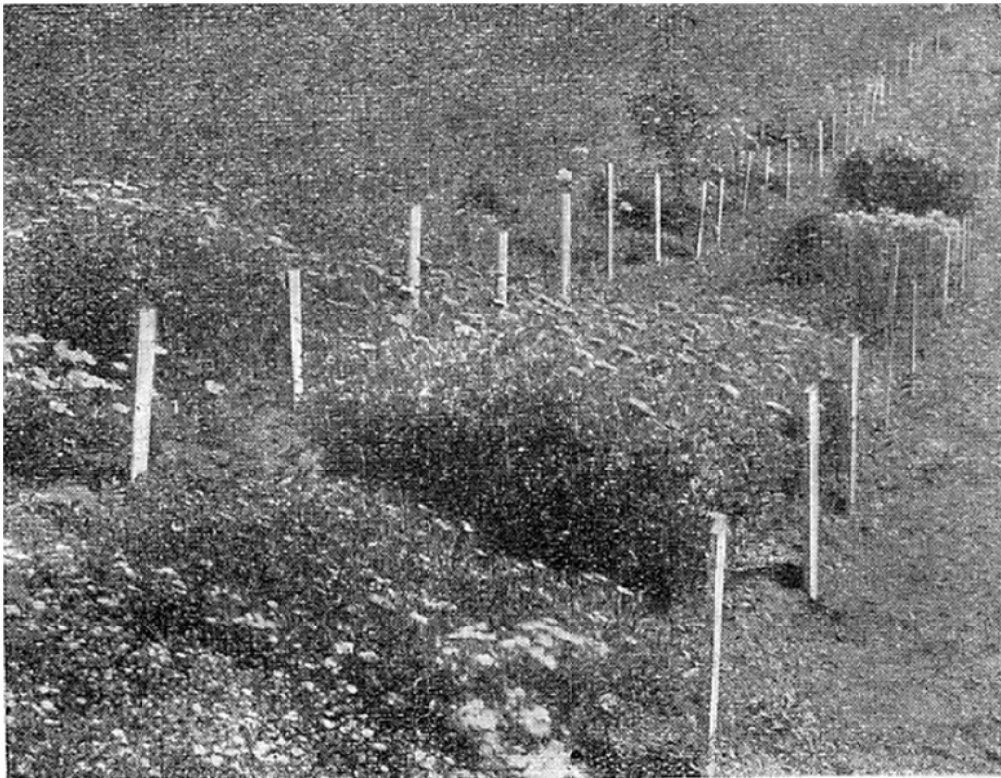
Parken og hagebruket

Demonstrasjonsfelt og forevisningsfelt

Et demonstrasjonsfelt for undervisningen i plantekultur ble anlagt i 1915. Feltet målte 25x40 meter og det ble sådd frø fra frøemester Chr. Funders verdifulle og velvillige bistand. Det inneholdt:

- Havre
- Bygg
- Rug
- Hvete
- Erter
- Grøntforvekster
- Rotvekster
- Høyvekster

Feltet var vellykket og av stor interesse for undervisningen (Nilssen 1916).

Bilde 11. Fra demonstrasjonsfeltene, foto 1924 (Juil 1925b).

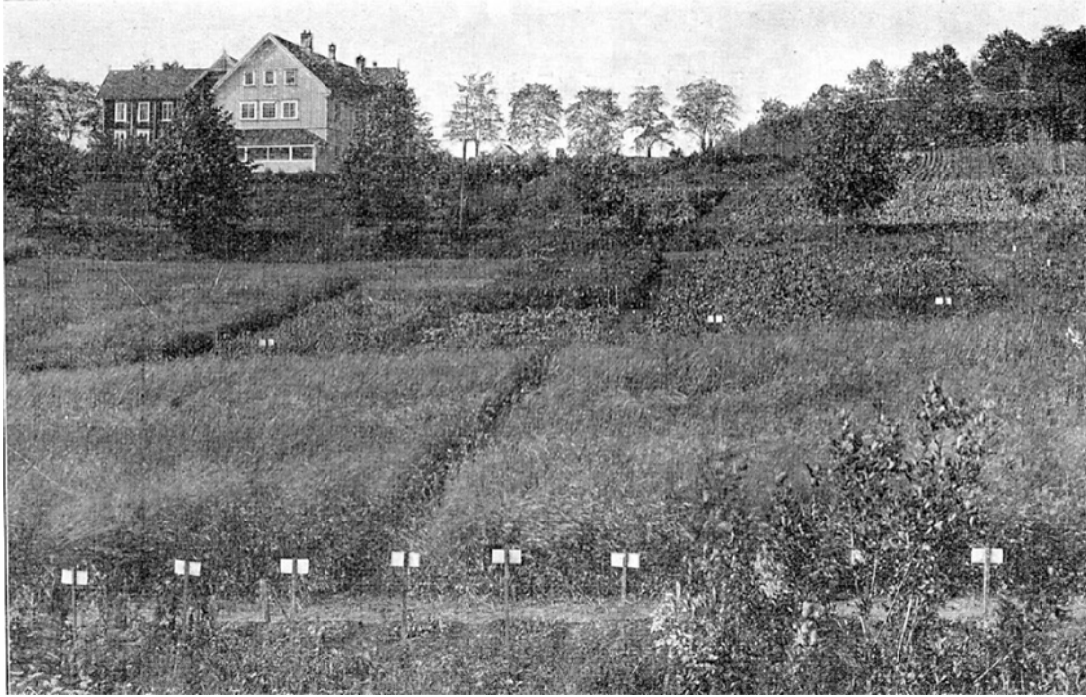
I 1915 ble det også anlagt et forevisningsfelt i ugressbekjempelse av statskonsulent Emil Kosmo. Feltet skulle gi elevene kunnskap i best å kunne bekjempe ugress. Feltet bestod av 165 behandlingsruter. Jorden i feltene var i utgangspunktet nokså fri for ugressfrø. Det ble bl.a. sådd frø av hvitsennep og anlagt parseller med italiensk og ungarsk luzern (Nilssen 1916).

Bilde 12. Hvit sennep som grøntfor, foto 1916. (Nilssen 1918)

Det ble anlagt en rabatt som var 90 meter lang, og delt inn i 90 ruter. Her ble det sådd og plantet både ettårig og flerårig ugress. På disse feltene ble det sådd bl.a. flere typer korn, grønnsaker og hageplanter for eksempel gulrøtter, poteter, erter, neper og lignende i tillegg til ugresset. Deretter ble det forsøkt med ulike typer ugressbekjempende midler for så å se hvordan det gikk med avling og ugress (Nilssen 1916).

Bilde 13. Fra skolens forevisningsfelter, foto 1915 (Nilssen 1916).

Bilde 14. Fra skolens forevisningsfelter, foto 1916 (Nilssen 1918).

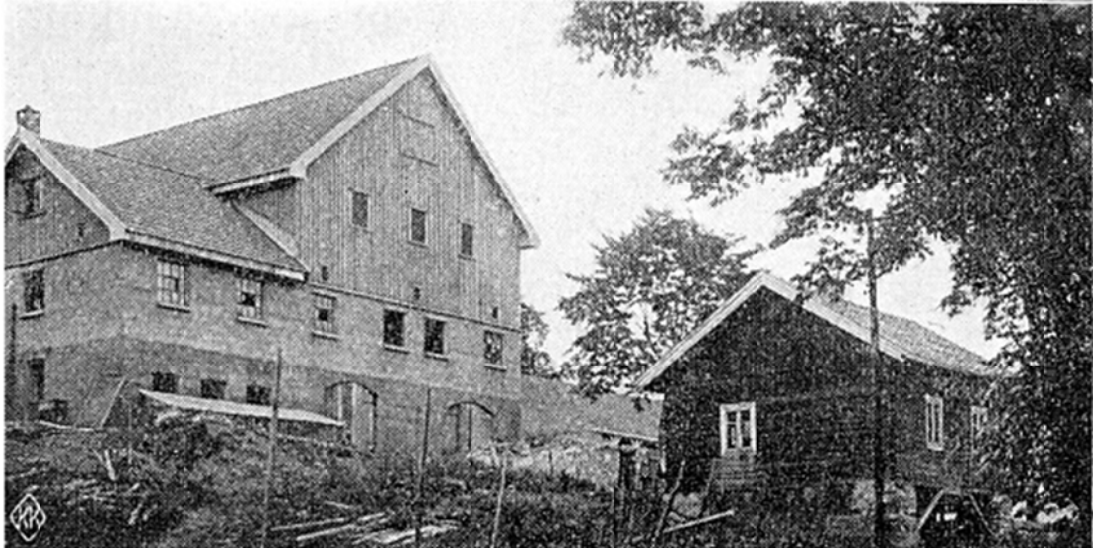
Fra 1915 var bondebønner en stor og viktig del av avlingen på Sem. Stenglene var bra mat for hest, ku, geit og gris og bønnene bra mat for mennesker. Bondebønnene ble dyrket sammen med potter i annenhver rad, alene i rader eller sammen med sukkererter som på den måten fikk "gratis" oppstøtning (Nilssen 1920).

Bilde 15. Forsøk med bondebønner, foto 1918 (Nilssen 1920).

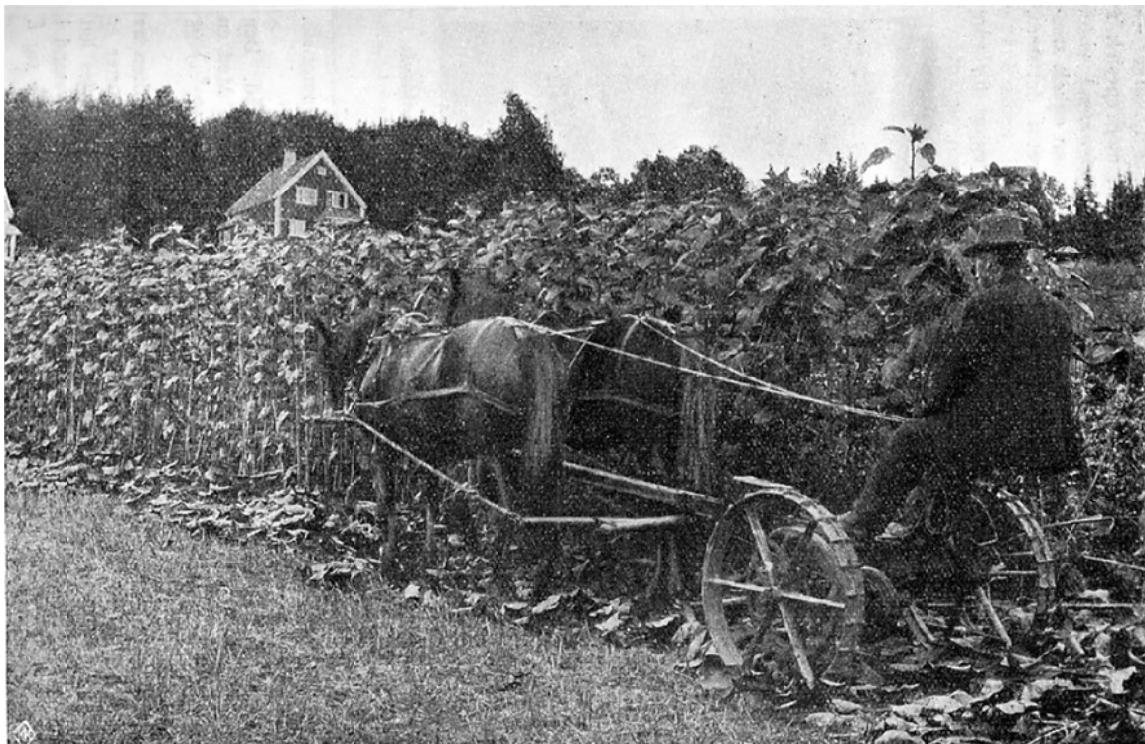
De gamle uthusbygningene på Øvre Sem tilfredstilte ikke behovet til Statens Småbrukslærerskole. De var meget små og uhensiktsmessig innredet. Arbeidet med en større og mer moderne uthusbygningen startet sommeren 1915, og sto ferdig i 1916.

Bilde 16. Den nye uthusbygningen, foto 1916 (Nilssen 1918).

Det ble oppført en ny silo inntil uthusbygningen på Sem i 1921, og det ble gjort forsøk med duebønner og bondebønner som siloplanter. Det ble også sådd solsikker som forsøk på Sem dette året. Det var svært vellykket og ga stor avling (Nilssen 1922b).

Bilde 17. Slåing av solsikkeåker, foto 1921 (Nilssen 1922b).

Prydhagen og prydplantinger

Det som fantes av prydplantinger og anlegg på Øvre Sem i 1916 var svært beskjedent. Det var noen rabatter langs en del av husveggene, men det var også det hele. Havebrukslærer Myklebost så behov for at elevene skulle få kjennskap til de viktigste prydplantene- trær, busker og blomster. Det ble derfor utarbeidet en plan for et nytt prydanlegg på skolen, men på grunn av bygningsarbeider kunne det ikke arbeidet settes i gang umiddelbart (Nilssen 1918).

Gamle frukttrær bak bestyrerboligen ble ryddet bort i 1917 for at det etter hvert skulle etableres en kombinert pryd- og demonstrasjonshage her. Det ble også fylt opp med jord for å få en terrasse foran og mellom internatbygningen og undervisningsbygningen. Langs terrassens kant ble det plantet plommetrær med ligusterhekk mellom og skråningen ble sådd med gressfrø (Nilssen 1919).

Arbeidet med å rydde i den gamle frukthagen bak bestyrerboligen fortsatte i 1918. Arealene ble foreløpig brukt til poteter, men skulle i løpet av 1919 bli tatt i bruk til pryd- og demonstrasjonshage. Foran bestyrerboligen der det gamle uthuset sto ble det satt opp en forstøtningsmur. Det ble lagt en del stein- og jordfyll ned mot muren og det ble sådd gress og plantet på plassen. Det var fremdeles mange byggearbeider som pågikk på Sem i 1918. Det sto derfor materialer stablet opp mange steder, og arbeidet med prydhagen ble derfor ytterligere utsatt (Nilssen 1920).

Arbeidet med utbedringer av anleggene fortsatte gjennom 1919. Det ble blant annet støpt og gjort i stand en mindre fontene (Nilssen 1921).

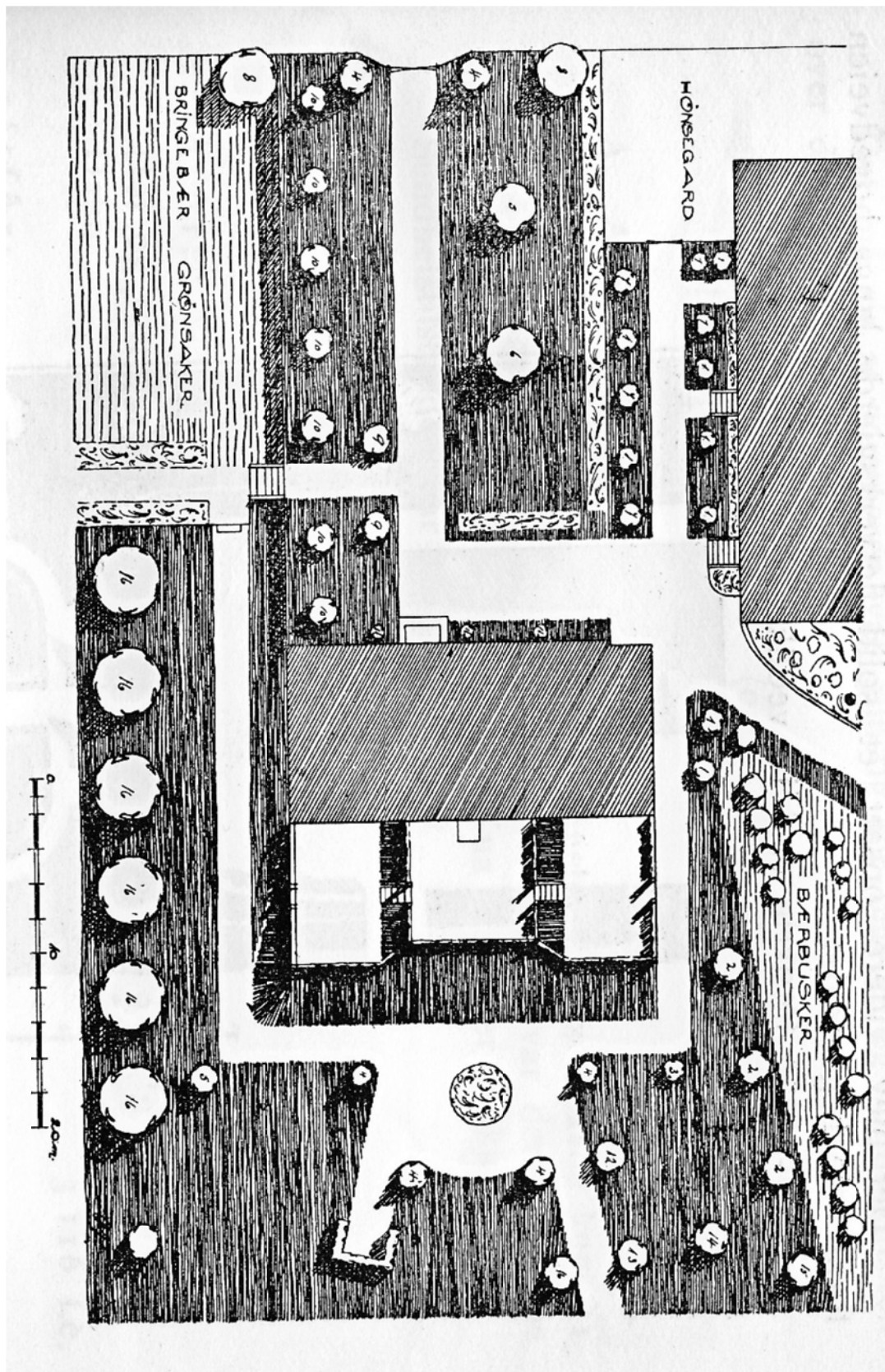

Bilde 18. Røkterboligen sett fra Semsveien, foto 1920 (Nilssen 1922a).

I 1921 ble terrassen ved bestyrerboligen planert, gjort i stand og tilplantet. Også plassen foran bestyrerboligen og bryggerhusbygningen ble planert, tilplantet og tilsådd (Nilssen 1922b).

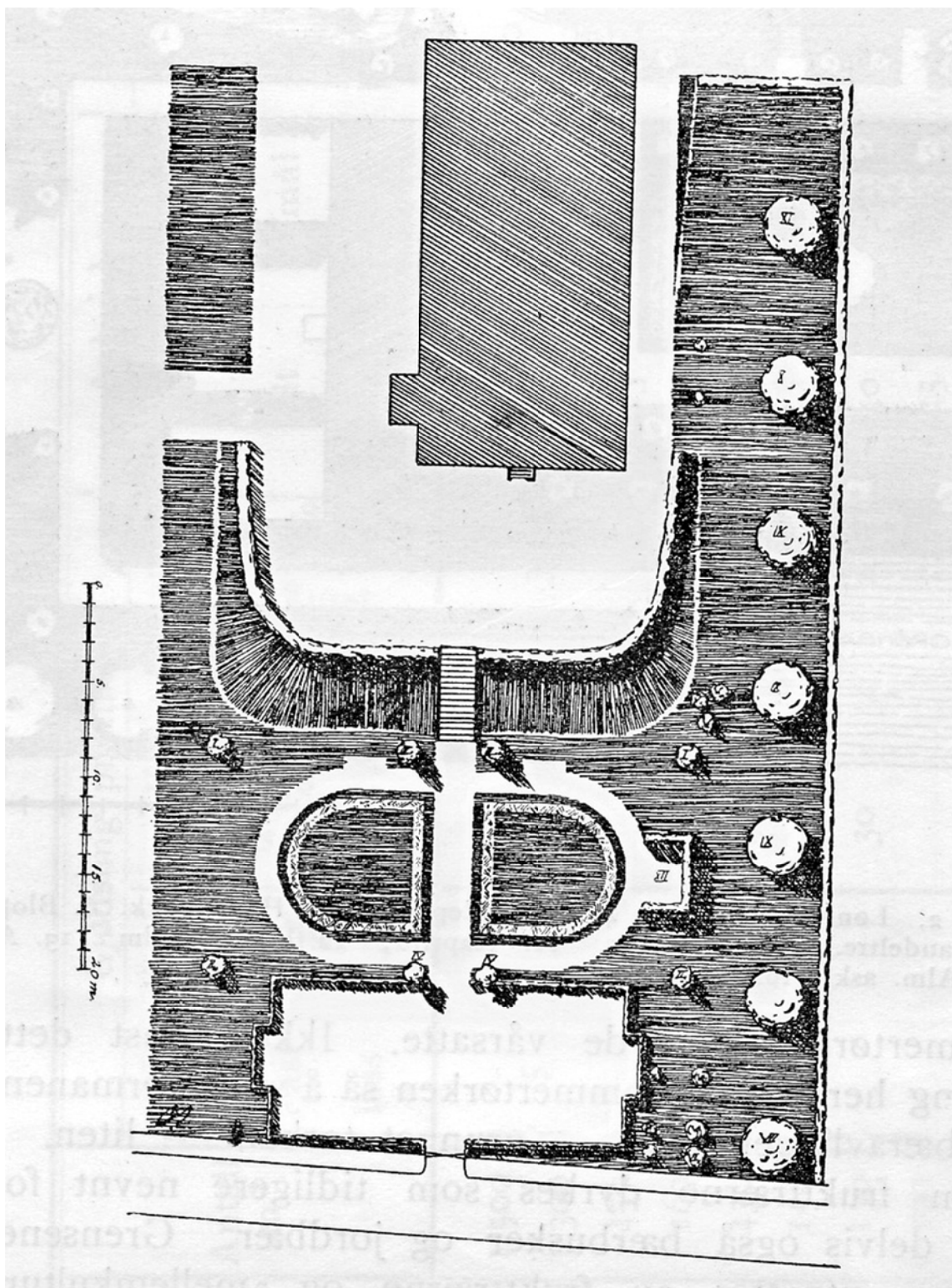
Det ble også plantet og gjort om på sydsiden av internatbygningen dette året. Der ble det satt inn en portåpning i den høye agnbøkkhekken og bygget en solid tretrapp etter midten av terrassen. På platået nedenfor ble det anlagt en krocketplass som ble rammet inn av planter (Nilssen 1922b).

Bilde 19. Prydhagen ved bestyrerboligen. 1.Syrin, 2.Lønn, 3.Ertetre, 4.Pyramidepoppler, 5.Hengebjørk, 6.Blodbøk, 7.Gullregn, 8.Lind, 9.Mandeltre, 10.Ostheimer, 11.Kaprifol, 12.Pyramidealm, 13.Rødbladede alm, 14.Hengeask, 15.Alm. ask, 16.Eldre frukttré (Nilssen 1921).

Bilde 20. Anlegget på sydsiden av internatbygningen. I. 2 rødbladede plomme. II. 2 gullregn. III. 2 sølvpoppe. IV. 2 rødblomstrende hagtorn. V. 2 gullregn. VI. Hyll, syrin, sjersmin, spirea. VII. 1 lind. VIII. 1 hestekastanje. IX. 3 poppe. X. 1 bjørk. XI. 1 gullregn. XII. Syrinlysthus (Nilssen 1922b).

I 1921 ble det plantet en lindeallé langs oppkjørselen ved uthuset, og det ble satt opp et solid flettverksgjerde langs hovedveien forbi hele hagearealet (Nilssen 1922b).

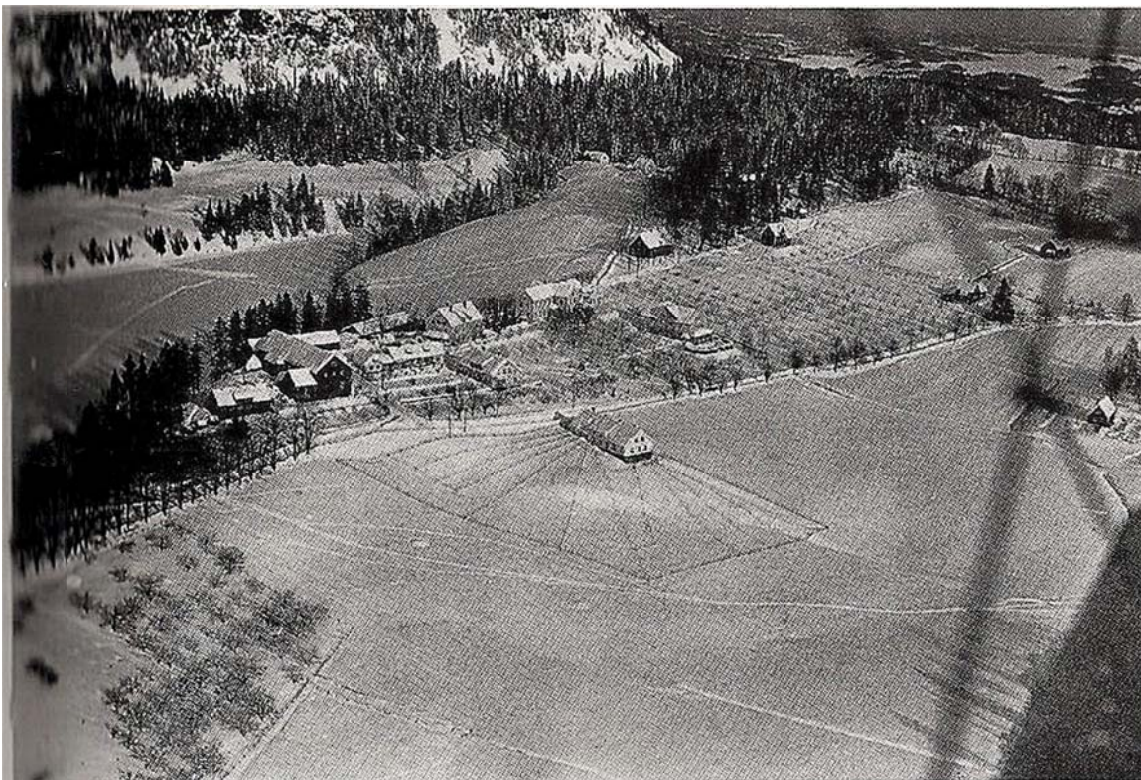
Bilde 21. Pærealen i blomst. Porten og gjerdet foran. Foto, 1938 (Fjærli 1940).

I 1928 ble det anlagt en del blomsterbed i parken og en byste av Halvdan Cock-Jensen ble oppført. I den forbindelse ble det satt i gang en del arbeid med omlegging og forandring i parkanlegget (Juul 1928). Omleggingsarbeidet i forbindelse med Cock- Jensenbysten fortsatte i 1928. Det ble bygget 130 meter nye veier og omlagt, gjødslet og brakket ca. to mål av de gamle plenene. Plenene ble tilsådd i august samtidig med at det ble utført en del nyplantinger (Juul 1929). Arbeidet med omleggingen av parken var så å si ferdig i løpet av 1929 (Juul 1930) .

Bilde 22. Statens Småbrukslærerskole i 1930 (askerbibliotek.no).

Bilde 23. Flyfoto Øvre Sem i 1930-årene (Grosvold 1999).

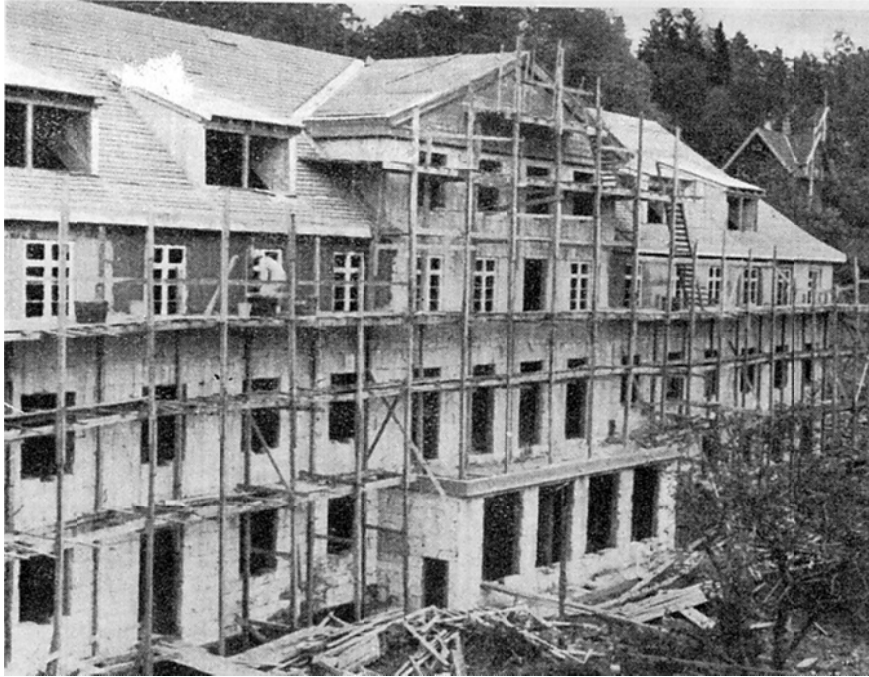
Kart 10. Kart over Øvre Sem fra 1935.

Det hadde tidligere manglet plass til et større staudefelt i parken, men etter omleggingen i 1929 var det nå plassmuligheter. Arbeidet med å anlegge et større samlet staudefelt ble påbegynt i 1930. I forbindelse med det ble det også bygget en ny vei med tilhørende trapp (Fjærli, O., Myklebost, Nils 1932). I 1931 fortsatte arbeidet med det nye staudefeltet. Det ble også plantet et par nye blomsterrabatter i parken (Fjærli, O. 1932). Staudefeltet ble betydelig utvidet i 1932 (Fjærli 1934a). I 1939 ble staudefeltet flyttet til nedsiden av hovedveien og samtidig utvidet (Langkaas 1941).

Hagegangene i parken ble overstrødd med blå maskingrus i 1933 (Fjærli 1934b). I 1935 ble det anlagt et par steinbedpartier og noen av plenene i parken ble omlagt. Mange kom på besøk og på utferder til Sem, og det ble derfor en del slitasje etter mye tråkk på plenene i hagen som krevde en del vedlikehold (Fjærli 1937).

I 1942 ble internatbygningen "Slottet" bygget på. Som følge av denne påbygging måtte den gamle agnbøkhekk foran "Slottet" fjernes. Det ble i stedet plantet en lindeallé med spireahekk i mellom (Langkaas 1944).

Etter at internatbygningen "Brakka" brant i 1941 startet planleggingen av ny internatbygning, men arbeidet ble ikke påbegynt før 1948. Planen for den nye internatbygningen skulle bygges sammen med den som stod igjen i parken, "Slottet". Den skulle plasseres i hagen på østsiden av "Slottet" med fasade mot sør. Bygningen skulle bygges i to blokker, en hovedblokk mot øst, og en mellombygning som skulle ligge mellom den gamle internatbygningen og den nye. I mellombygningen skulle det være plass til kjøkkenavdeling og vaktmesterbolig. I 1948 startet arbeidet med utgraving av tomten til nybygget. I den forbindelse ble stabburet flyttet opp til skolebygningen. Det var også planlagt en ny hovedvei opp til skolen i forbindelse med byggingen. Arbeidet med veien som skulle gå fra grana ble straks påbegynt for å kunne frakte materialer til byggingen (Langkaas 1952a).

Bilde 24. Byggingen av det nye internatet, foto 1919 (Langkaas 1953).

I forbindelse med de påbegynte bygningsarbeidene var det også nødvendig med en omlegging og modernisering av det gamle parkanlegget (Langkaas 1952a). I 1949 ble det laget en ny plan for modernisering og nyanlegging av parken, men arbeidet kunne ikke påbegynnes før det nye internatet stod ferdig. Ny frukt- og bærhage måtte også anlegges da mye av den gamle ble fjernet for å få plass til det nye internatet (Langkaas 1953).

I 1951 kjøpte småbrukslærerskolen inn et større staudesortiment fra Landbrukshøgskolen og et mindre sortiment av prydbusker fra forskjellige planteskoler. Disse ble kjøpt inn med tanke på både opplæring av elever, og for fremtidig planting i det nye anlegget. Det ble også lagt ned en del løk- og knollvekster forskjellige steder i anlegget samme året (Langkaas 1955). I 1952 ble det satt opp flere tørrmurer som skulle støtte opp terrasser i prydbuskanlegget (Langkaas 1956).

I 1951 sto det nye internatet ferdig, men pengemangel gjorde at arbeidet med det nye parkanlegget ikke kom i gang før året etter (Langkaas 1955). Det meste av

grovplaneringen på nordsiden og på sydsiden for det nye internatet ble unnagjort i 1952, og anlegget ble plantet til etter hvert som de tok form (Langkaas 1956). I 1953 ble det sådd plen ovenfor det nye internatet. En del planerings- og plantingsarbeider ble utført på sydsiden av internatet (Langkaas). Det ble lagt en lang hellegang på sydsiden av internatet i 1955. I tilknytning til det ble det sådd plen langs internatet og bort til "slottet", og fra Grana og opp til internatet. Skråningen langs innkjørselen ble opparbeidet og plantet til med stauder og prydbusker (Langkaas). Terrassen i parken sør for slottet ble omlagt i 1956 for at den skulle gå mer i ett med plenene og terrenget omkring den. En av veiene i den gamle parken ble dekket til for å skulle sås til neste år (Langkaas).

Bilde 25. Statens Småbrukslærerskole i 1952 (askerbibliotek.no).

Det ble plantet stauderabatt langs et lite baneanlegg på den gamle internattomten i 1954, og året etter ble det anlagt badmintonbane der (Langkaas).

I 1955 startet en delvis omlegging og nyplanting ved bestyrerboligen. I 1956 ble terrasseskråningen mellom undervisningsbygningen og bestyrerboligen plantet til med prydbusker (Langkaas).

Bilde 26. Statens Småbrukslærerskole i 1961 (askerbibliotek.no).

Kjøkkenhagen

I kjøkkenhagen ble det i 1915 dyrket:

- Selleri
- Purre
- Agurk
- Kål
- Tomat
- Gulrot
- Persille
- Pastinakk
- Bønner
- Erter
- Grøntfor

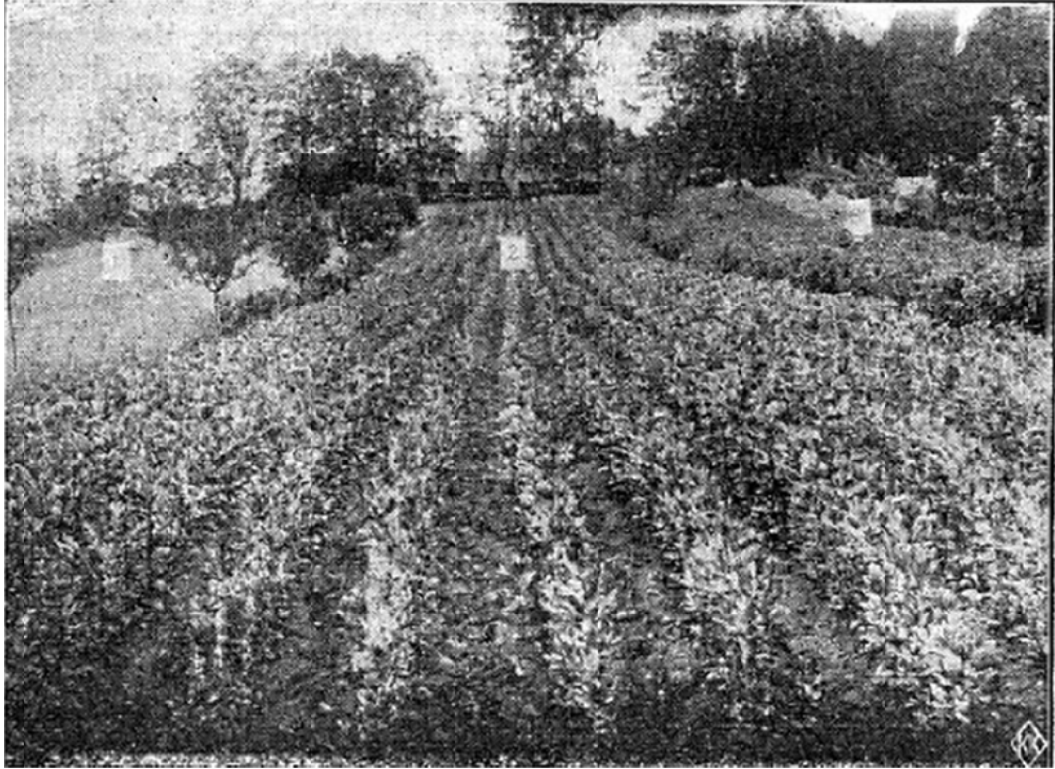
(Nilssen 1916)

I 1917 ble tomten der de gamle uthusene sto ryddet og det var planlagt å bruke den til kjøkkenhage (Nilssen 1919).

Frukt- og grønnsakshagen

Den første tiden etter at Statens Småbrukslærerskole startet hadde grønnsaksavl en stor plass i skolens undervisning. Grønnsakene ble for det meste dyrket i feltene mellom trerekkene i frukthagen (Nilssen 1919). Dette ble gjort slik at jordarbeidning og radrenskning kunne foregå med hesteredskaper om sommeren. Det skulle også være bra for frukttrærne, fordi grønnsaksdyrkingen førte til at jorden mellom trærne ble holdt åpen og gjødslet og rensket jevnlig (Nilssen 1922b). Det ble også dyrket grønnsaker mellom de nokså unge trerekkene (plantet i 1910-11) i frukthagen på østsiden av internatbygningen (Nilssen 1919).

14 mål var i bruk til dyrking av grønnsaker i 1919. Det var frukttrær på 10 av disse målene hvor grønnsakene var plantet som "mellomkulturer" (Nilssen 1921).

Bilde 27. Ettårige jordbruksvekster som mellomkultur mellom frukttrerekkene, foto 1918 (Nilssen 1920).

De fleste frukttrær på Sem ble plantet før det ble Statens Småbrukslærerskole. Det viste seg etter hvert at det var plantet altfor mange forskjellige sorter, hvorav noen ga svært liten avling. Mange begynte på et tidspunkt også å bli for gamle. I 1932 kom det opp en diskusjon om å fjerne frukttrærne og plante nye. Det ble foreslått og plante dvergtrær som skulle stå i hele rader av hver sort. Det skulle også plantes få, men anerkjente salgssorter. Bærbusker, jordbær og bringebær ga som regel rik avling hvert år (Fjærli 1934a).

Bilde 28. Ny jordfreser i bruk mellom frukttrærne på Sem, foto 1930 (Fjærli, O., Myklebost, Nils 1932).

I 1938 kom diskusjonen om dårlig avkastning fra frukttrærne opp igjen. Størsteparten av skolens bygninger lå midt i frukthagen, og over hundre mennesker tråkket daglig gjennom den. Dette mente man hadde stor betydning for avkastningen av frukt, men det var dessverre ikke noe å få gjort med det (Fjærli 1940). Det ble endelig plantet ca. 40 nye dvergtrær i frukthagen i 1941. Bringebærfeltet begynte å bli for gammelt, og det ble planlagt å flytte det til nedsiden av vegen (Langkaas 1943).

I 1950 ble det satt i gang arbeid med å anlegge en ny planteskole for tiltrekking av frukttrær og bærbusker og senere også for prydvekster. Det ble kjøpt og plantet ut 2000 grunnstammer for kjernefrukt og steinfrukt (Langkaas 1954).

Svært mange av frukttrærne ble fjernet på grunn av byggingen av internat og ny vei i 1949 og i 1950.. Det var derfor ønske om en ny frukthage og et frittliggende bærbuskfelt. Hagebærene var dårlig plassert og gav derfor dårlig avkastning (Langkaas 1953).

De eldste av de gamle bringebærfeltene ble ryddet og det ble plantet et nytt buskfelt med solbær, rips og stikkelsbær i 1951. Sortene som ble plantet var:

Solbær: Bang up, Edina, Boskoop kjempe, Brødtorp, Silvergeiter og Wellington XXX.

Rips: Viking, Kvit hollandsk, Erstling aus Vierlanden, Laxton I og Weisse aus Jüteburg.

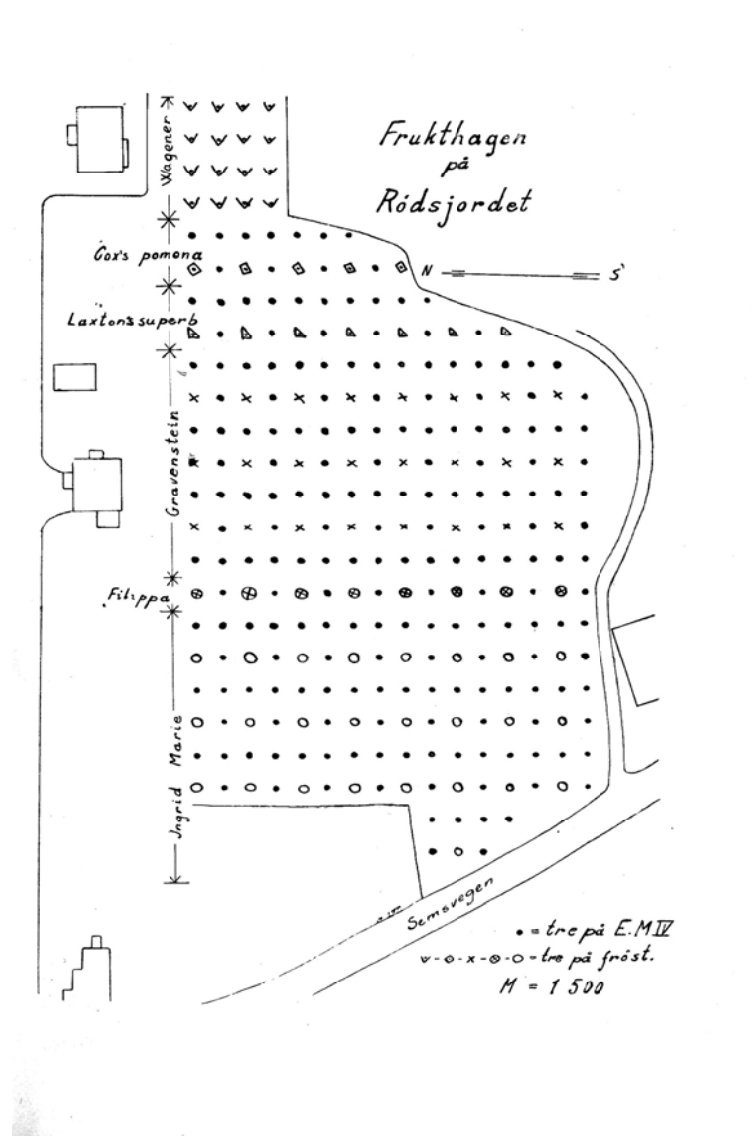
Stikkelsbær: Catharina Ohlenburg, Winhams Industry, Lepaan Vallio, Scania, Green Willow, Grüne Hansa, Chataqua, Whitesmith, Achilles, Crownbob, Yellow Lion, Hinnonmainen og Amerikansk bergstikkelsbær (Langkaas 1955).

Det ble også plantet et nytt jordbærfelt på ca. 400 m² med sorten Ydun i bakken nedenfor bigården i 1951 (Langkaas 1955). I 1955 ble det plantet flere nye jordbærsorter. Sortene som ble plantet var: Abudanse, Ydun, Deutch Evern, Dybdahl, Soltwedel, Southland og Climax (Langkaas).

I 1951 ble det plantet ny frukthage på Rødsjordet på ca. 7 dekar. Sortene som ble plantet var:

- Ingrid Marie
- Gravenstein
- Filippa
- Laxton's superb
- Cox's pomona
- Wagener

(Langkaas 1955)

Bilde 29. Plan for frukthagen på Rødsjordet i 1951 (Langkaas 1955).

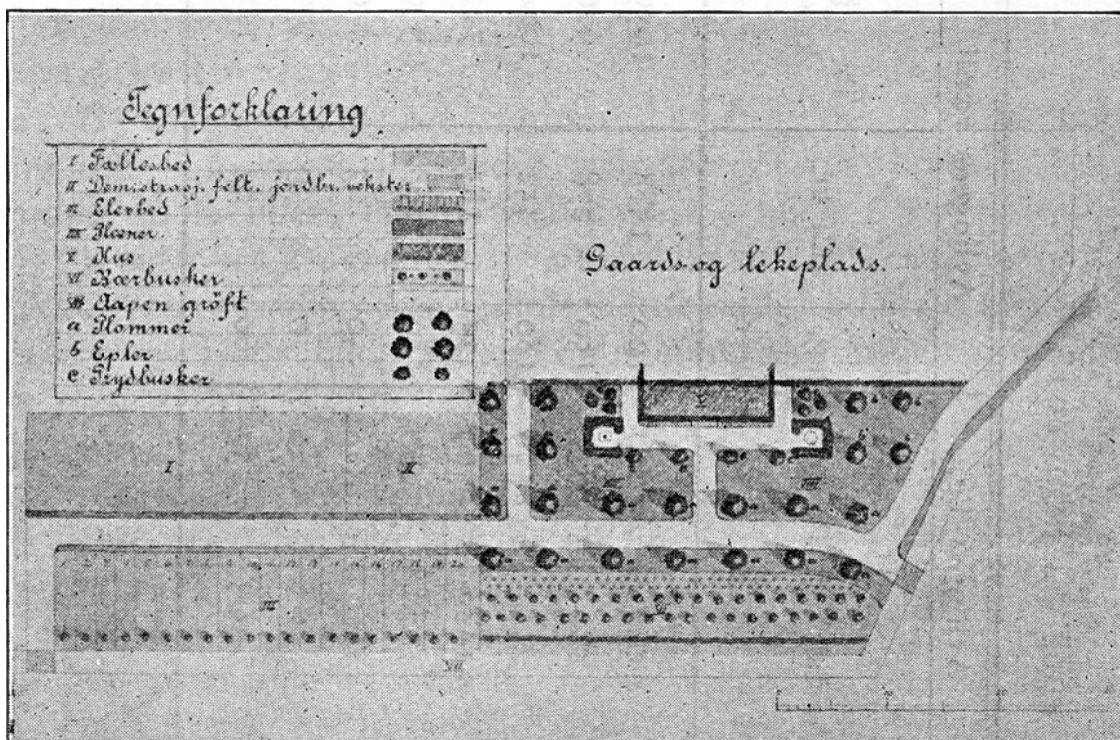

I 1952 ble det plantet et nytt bringebærfelt lengst øst i Hvetebingen som ligger mot Skaugum (Langkaas 1956). Tre år senere ble det plantet til med bringebærsortene Preussen og Malling Promise i dette feltet (Langkaas). I 1954 ble det plantet et nytt plommefelt med 18 plommesorter i feltet sør for bigården, og epletrær sør for internatet. De nye epletrærne ble plantet omtrent der de gamle hadde stått. Det var egentlig meningen at hele arealet foran det nye internatet skulle egentlig bli park, men det ble besluttet å plante frukttrær i første omgang (Langkaas).

Det ble plantet nytt bringebærfelt ved siden av plommefeltet nedenfor bigården i 1956. Hovedsortene som ble plantet var: Preussen, Asker og Lloyd georg. Øvre delen av feltet ble plantet til med nye sorter som Malling Promise, malling Exploit, St. Walfried og Marlboro (Langkaas).

Skolehagen

Det viste seg etter hvert at det var behov for å ha en skolehage på Sem. Arbeidet med å anlegge en slik hage ble påbegynt i 1918 (Nilssen 1920). Skolehagen ble ferdigstilt i 1919 (Nilssen 1921).

Bilde 30. Plan for skolehagen på Sem (Nilssen 1920).

På 1800-tallet skulle hagesaken fremmes. Kostholdet til nordmennene skulle forandres. Siden bøndene stort sett levde på korn- og husdyrprodukter var det mange som led av mangelsydommer. De var ikke spesielt opptatt av hagedyrkning på denne tiden og grønnsaker var det få som dyrket. Folkeskolelærere var blant de som ble brukt til å fremme verdien av pryd- og nyttehager. De hadde stor kontakflate utover bygdene og derfor gode muligheter til å spre kunnskap om hagestell og nytten av grønnsaker i kosten. Flere lærere ble derfor sendt i hagebrukslære av Selskapet for Norges Vel. Ved lærerseminarer ble det undervist i hagestell, og lærerne hadde ofte nyttehager i tilknytning til skolene. Disse nyttehagene ble som regel brukt til grønnsakshage for læreren som bodde på skolen, og som øvelsesfelt for skolebarna (Essen 1997).

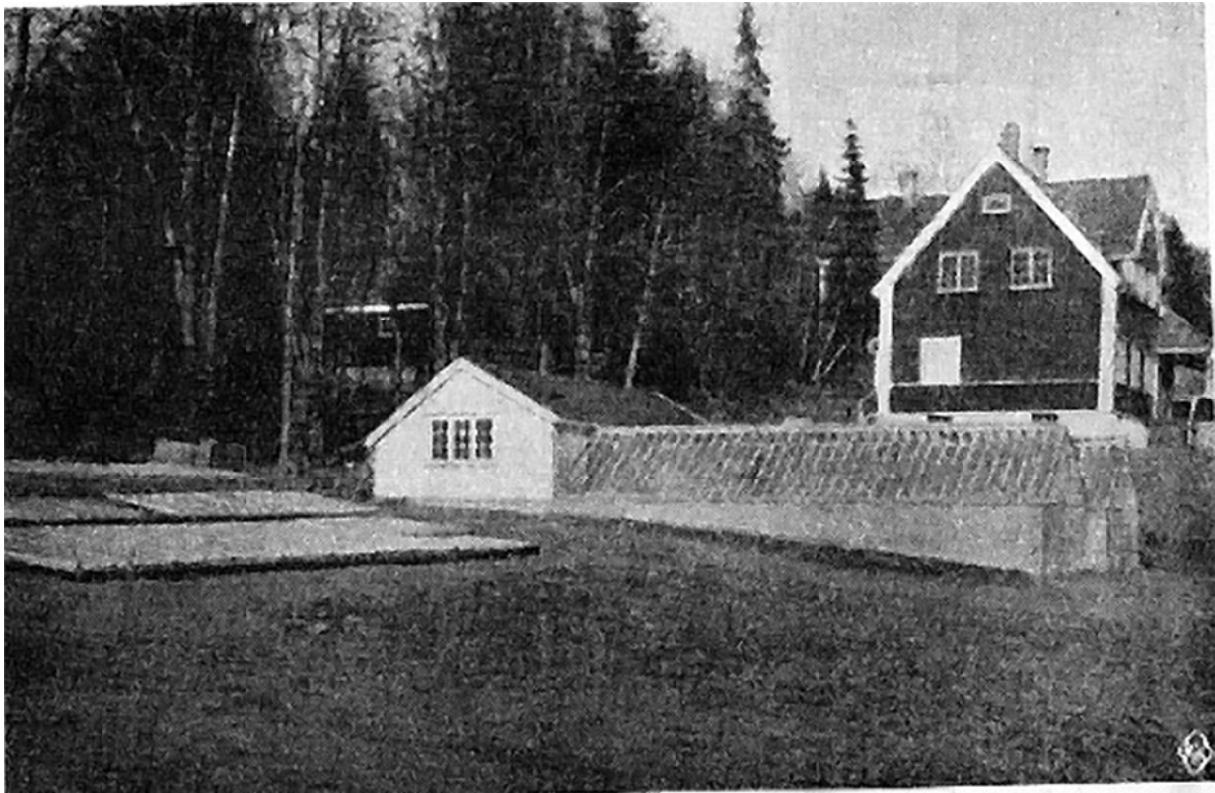
Fredrik Christian Schübeler var en av de største pådriverne for hagesaken i Norge på 1800-tallet. Han jobbet hardt for å få hagestell inn i undervisningen ved skolene. Schübeler mente at lærerne burde *“daglig anvænde Børnene i Lærerens Have, der samtidig kunde blive en liden Mønsterhave for Bygden”*. På den måten *“kunde Lysten for Havestell vaagne hos den enkelte”* (Essen 1997).

Norge hadde offentlige amtsgartnere fra 1845. I følge J. Smith i Norsk Havetidende i 1892 kunne også de brukes til å fremme skolehagens sak: *“Skolehaverne i de forskjellige Distrikter kunde anlægges og indrettes med dette Formaal for Øie af Amtsgartnerne. Derved opnaaedes, at man væsentlig bare fik Udgifterne ved Anskaffelsen af Væxterne, der skulde til, og disse Udgifter vilde maaske Kommunerne ikke være uvillige til at udrede. Maaske turde man ogsaa gjøre regning paa Hjelp af Statskassen eller fra det gavmilde Selskabet for Norges Vel”* (Essen 1997).

Veksthusene

Det ble bygget to små veksthus forbundet med et felles arbeidsrom i 1922.

Tegningene til veksthusene ble utført ved skolen under kontroll av overlærer Nils Myklebost. Huset fikk plass syd for verkstedbygningen. Det var planlagt å bruke det ene veksthuset til agurker, og det andre til tomater. Når disse var ryddet unna i august skulle det brukes til chrysanthemum og muligens også andre høstblomstrende planter og grønnsaker (Nilssen 1923). Veksthuset var i drift for første gang i 1924 (Juul 1925a).

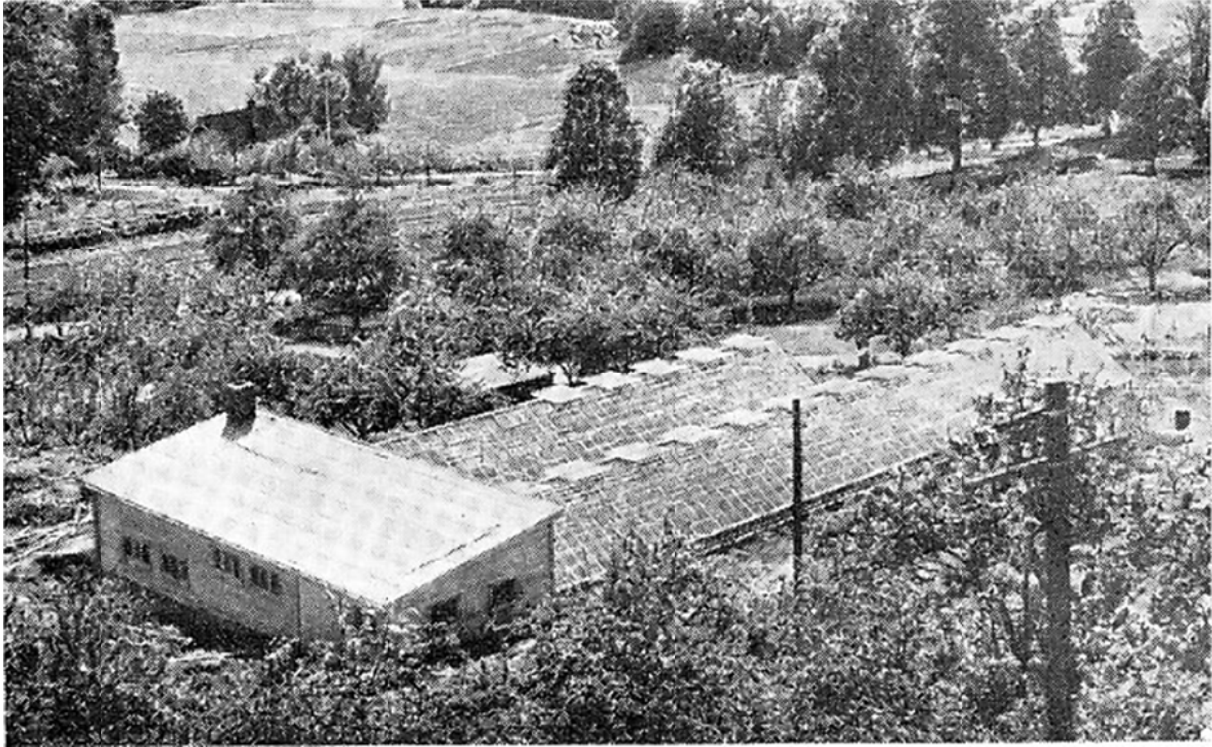

Bilde 31. Det nye drivhuset med en del av drivbenkplassen, foto 1922 (Nilssen 1923).

Grunnet krisen var det fra 1941 og fremover vanskelig å få tak i brensel til veksthusene, og dette preget hagebruket (Langkaas 1943).

Det ble bygget et nytt veksthus som sto ferdig i 1956. Det bestod av et arbeidshus på 15,5x6 m og to veksthus på 24 og 31 m lengde og 6 m bredde som var bygget ut fra arbeidshuset. En ny vekstbenkplass nedenfor veksthuset var planlagt å bygge i 1958.

Det ble opparbeidet ny vei til det nye veksthusanlegget. Resten av veien oppover i det gamle anlegget skulle opparbeides i 1957 (Langkaas).

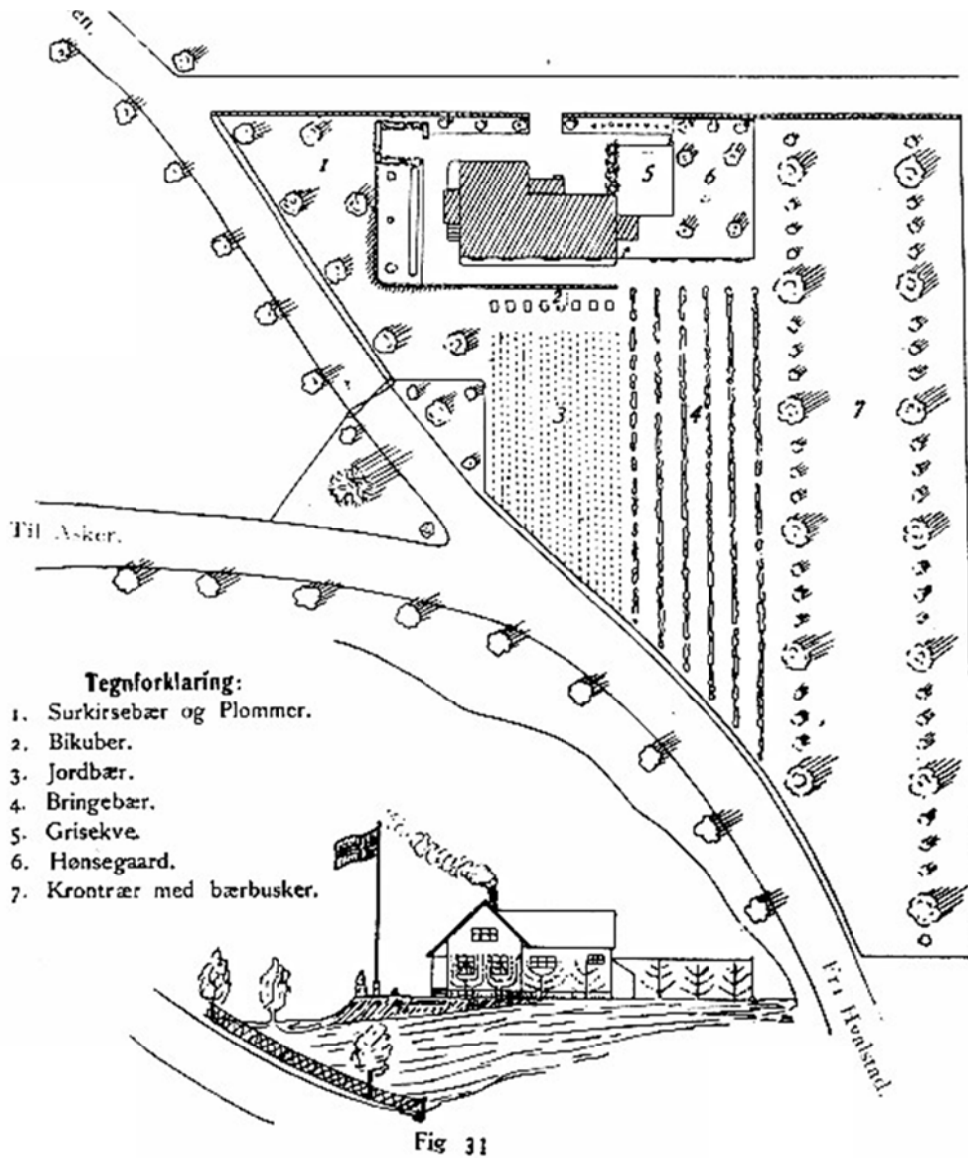
Bilde 32. Nytt veksthusanlegg, foto 1956 (Langkaas).

Småbrukene

Småbruk I og Småbruk II på Sem var driftsforsøk. Skolen på Sem var en småbrukslærerskole så det var viktig å vise elvene hvordan småbruk kunne drives. Småbruk I ble oppført i 1917, var på 2,5 mål og tenkt som et alminnelig hagebruk. Småbruk I skulle vise hvordan en bolig med uthus i sidebygget kunne bygges og drives under samme tak.

Småbruk II ble oppført i 1919, var på 8,2 mål og skulle være et vanlig lite småbruk med bolig og uthus hver for seg. Det var forutsatt et åtteårig omløp for driften av småbrukene. På småbruk I var det hagevekster det ble dyrket mest av. Det var kun potet som ble dyrket av jordbruksvekster. På småbruk II ble det dyrket flere

jordbruksvekster som kål, kålrot, turnips, poteter, havre m.m. forsøket med småbrukene skulle gå over en periode på ca. åtte år (Nilssen 1923).

Bilde 33. Plan for hageanlegget ved Småbruk I (Nilssen 1918).

PLAN FOR SMÅBRUK I OG
SMÅBRUK II (OTTE ÅRIGT OMLØP)

I VINTERPOTETETER	I KÅL KÅLRØT NÆPER M. M.
KÅL KÅLRØT II DURRE SEL- LERI M.M.	II HAVRE
GULRØT. PA- III STINAK. RØD- BETER M.M.	VINTERPOTETER OG TIDLIG- II POTETER + FLATNÆPER
ERTER BØN- IV NER FRØKUL- TURER M.M.	GULRØT M. M. IV ERTER, BØNNER M. M.
TIDLIGPOTET- V ER I AUG. PL JORDBÆR	SOLSIKKER BONDEBØNNER (TIL SILO) V GRØNFOR I AUG SÅES RUG OG GRASFRØ
VI JORDBÆR	VI BYGG + ISÅNING AV GRASFRØ RUG
VII JORDBÆR	VII ENG SERLIG KLØVER
VIII JORDBÆR	VIII ENG — — —

SMÅBRUK I

SMÅBRUK II

Fig. 7.

Bilde 34. Dyrkningsplan for småbrukene (Juil 1925b).

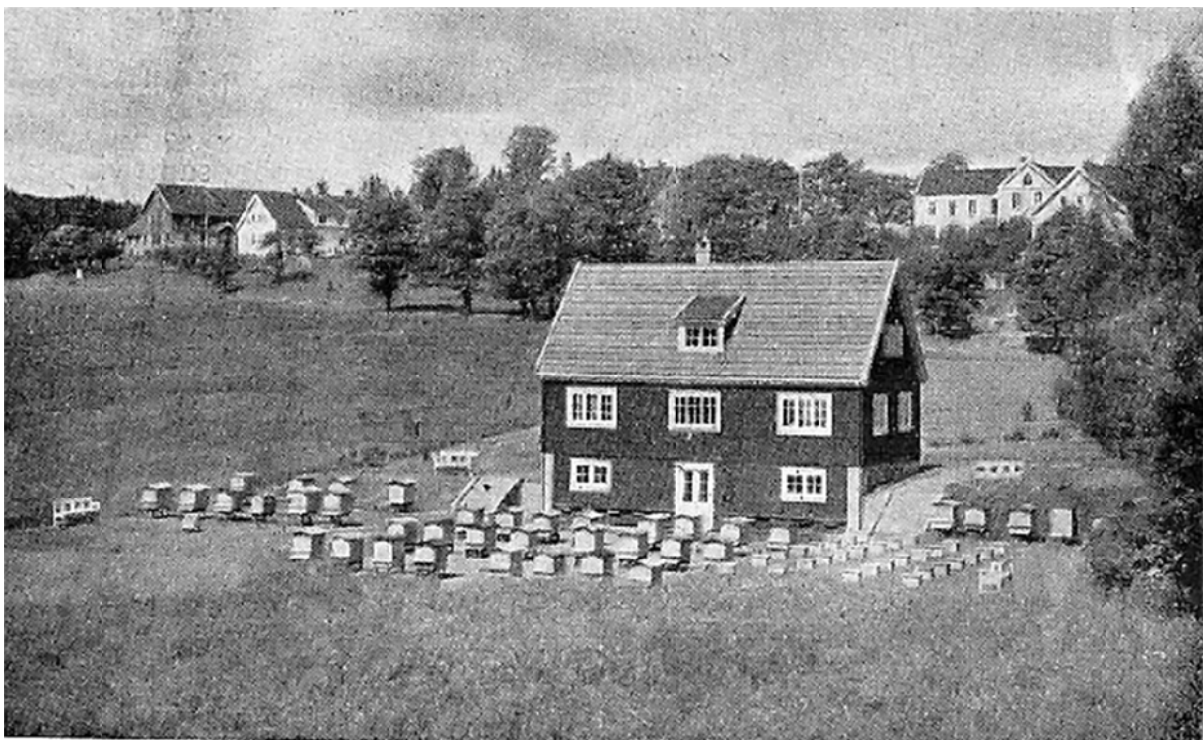

Bigården

Bilde 35. Skolens bigård i 1916 (Nilssen 1918).

Det ble anlagt en ny avlstasjon for bidronninger i 1923. Huset var 6x12 meter og ble lagt ned i skolehagen slik at hus og bigård passet best mulig inn i anlegget. Terrenget på sydsiden av den nye dronningavlstasjonen ble utplanert i tre terrasser. På disse terrassene ble bikubene oppstilt, og det ble plantet hekk langs terrassens kanter. Det ble brukt angbøk mot nord og vest og alperips mot syd. Det ble plantet en del større trær til le mot nord og mot vest. Foran huset ble det lagt stein og terrasseskråningene ble tilsådd med gress (Juul 1925a).

Bilde 36. Den ferdige bigården med dronningavlstasjon, foto 1923 (Juil 1925a).

Lærerboligene og jordhusene

I 1924 ble det ble anlagt og tilplantet hage ved lærerbolig I. Anlegget var på ca. ett mål, og det ble plantet 16 frukttrær (mest plommer) og 24 bærbusker. En tilsvarende hage for lærerbolig II var planlagt for 1925 (Juil 1925b). Våren 1925 ble det i alt plantet 16 frukttrær, 33 bærbusker og en del jordbær og bringebær i hagen til lærerbolig II (Juil 1926) .

Det første jordhuset ble bygget av stampet jord som et forsøk i 1922-1923. Det ble laget en plan for et lite hageanlegg ved jordhuset som skulle utarbeides året etter (Juil 1926). I 1929 ble det også utarbeidet plan og anlagt hage ved stampejordhuset som sto ferdig i 1928. I hagen ble det plantet 12 frukttrær, en del bærbusker, jordbær og prydplanter (Juil 1930).

Bilde 37. To av lærerboligene i 1930-årene (askerbibliotek.no).

Bilde 38. Boliger av stampet jord, foto 1928 (Juil 1929).

Fiskeribruket

Etter syv års planlegging og arbeid ble fiskeribruket tatt i bruk i 1925. Klekkeriet ble bygget i Svartdalen som ligger ved Semsvannets syddøstre vik. Et damanlegg i nærheten av klekkeriet ble påbegynt og skulle stå ferdig i 1926 (Juil 1926).

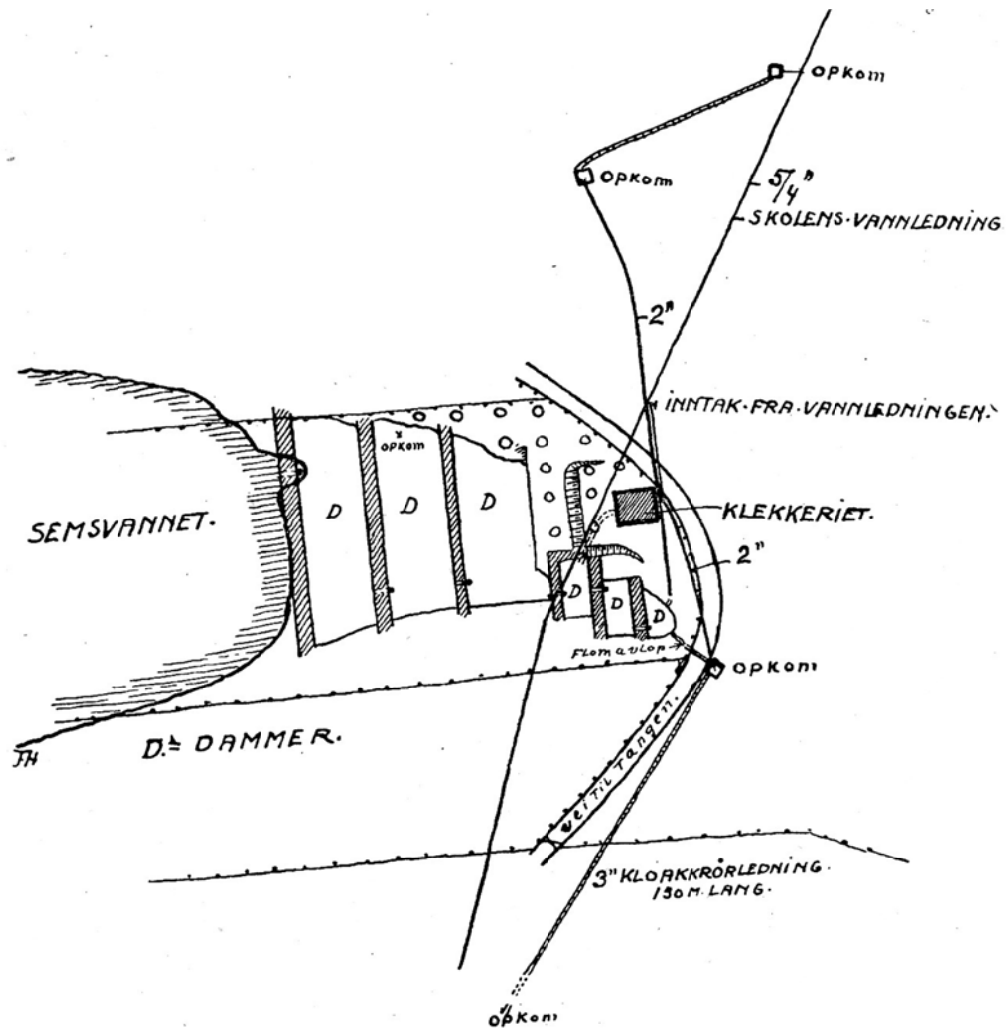
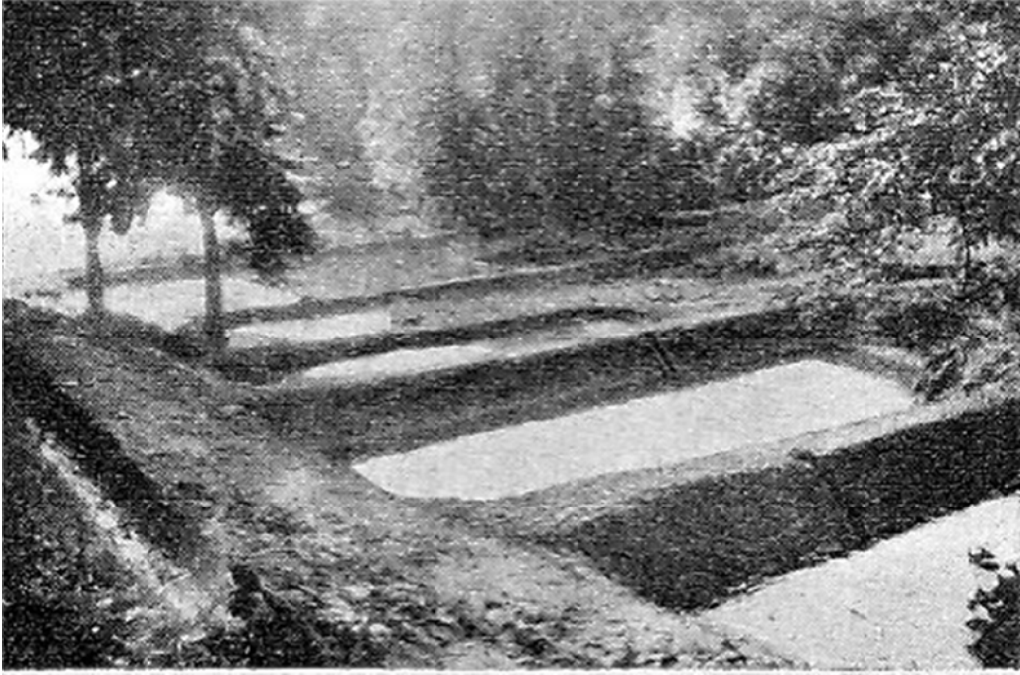

Fig. 1. Situasjonsplan.

Bilde 40. Fiskedammene ved fiskeribruket, foto 1926 (Juil 1927).

Dagens situasjon

Parken på Sem

Sem gård har en flott beliggenhet og har var lenge en av storgårdene i Asker (ca. 1700-1900). Den har vært banebrytende når det kommer til for eksempel å installere elektrisitet og forsøk med nye vekster innen gårdsdrift, men som gammelt gårdsbruk er nok ikke Sem spesielt unik i Norge. I sin tid som Statens Småbrukslærerskole er anlegget derimot unikt. Det representerer ikke bare en spesiell tid med mye endringer i landbruks-Norge, men var også den eneste av sitt slag. En kan på en måte si at Statens Småbrukslærerskole har representert småbrukerne i Norge.

Bygningene som fremdeles hører til Øvre Sem og eies av UMB er: driftsbygningen, styrerboligen, røkterboligen, stabburet, administrasjons- og skolebygningen, hovedbygningen, verkstedbygningen og Tangen.

Bilde 41. Flyfoto over Øvre Sem i dag (norgeskart.no).

Av det som engang var en stor og fin park med mange forskjellige elementer, former, rom og uttrykk er det ikke mye igjen. I areal er parken omtrent like stor som den har vært, men mye står ubrukt. Det som i dag er i bruk som park er plenen med restene etter frukthagen på hovedbygningens sydside, område mellom hovedbygningen og det gamle administrasjons- og undervisningsbygget (brukes i dag som møterom for gjestegården) og området mellom gjestegården og den gamle bestyrerboligen med Cock- jensenbysten i sentrum.

Driftsbygningen og bestyrerboligen står mer eller mindre tomme. Noe hotelpersonell leier bolig i den gamle røkterboligen, men ellers ser både bygninger og hage ut til å stå og forfalle. Ved nærmere øyensyn oppdager man flere rester et den gamle pryd- og terrassehagen. Blodbøken som ble plantet sammen med resten av prydanlegget i 1921 har vokst seg stor og praktfull, og er et vakkert tunte mellom bygningene. Ellers ser hagen ut til å ha den samme formen, med nivåforskjell markert med mur. Stilen i hagen her kan minne litt om renessansens hagestil. Renaissance kom til Norge etter reformasjonen i 1537. På 1700-tallet hadde ofte østlandhagen en terrasse med prydkvarter nær inntil huset. Hagen ble ofte anlagt i skrånende terreng med en akse mellom hus og hage og dam i nedre del. Lengre ute i hagen lå felter for dyrking av nyttevekster og frukttrær. Renaissancestilen i hager har eksistert ved siden av mange andre stiler frem til vår egen tid. Den har også vært et forbilde for mange hager etter sin tid (Grue).

Det meste av prydplantingen fra 1921 ser ut til å være borte, men ved nærmere øyensyn kan man nok oppdage mye av den gamle vegetasjonen. Mellom disse bygningene og veien var det tidligere åpent slik at man fikk en fin utsikt over jordene sørsiden av Semsveie, Sørjordet. I dag er vegetasjonen så gjengrodd at man ikke ser veien fra den gamle prydhagen.

I den gamle terrassehagen foran bestyrerboligen ser man fremdeles restene etter den gamle terrassen med steintrapp opp. Her står det også noen rester etter noen gamle benker og et bord av stein. Det er så overgrodd foran terrassehagen at den ikke er synlig for du kommer helt opp på den.

Rundt driftsbygningen er det et vilniss av vegetasjon og selve bygningen ser nokså falleferdig ut.

Dagens situasjon ved bestyrer- og røkterboligen

Figur 1. Oversik over dagens situasjon ved bestyrer- og røkterboligen. Ortofoto fra (norgeskart.no) og foto Maria S. Kyhn.

Cock- Jensenbysten står fremdeles på samme plass i parken mellom restene av den gamle pærealleen og bestyrerboligen. Bysten står i dag på et firkantet grusbelagt felt, delvis skjult av store trær og forvokste einer. Den gamle steintrappen ned til bysten står fremdeles. Vegetasjonen rundt bysten ser litt sjuskete ut, og gjør feltet litt mørkt og dystert. Mellom pærealleen og "Slottet" er det plen og noen trær.

I parken mellom Semsveien og gjestegården er det en stor plen. Noen av epletrær fra den engang så store frukthagen står igjen nær bygningen. Mot innkjørselen til gjestegården fra Semsveien står det en stor pil, og noen mindre blodbøker. Et søyletre står inntil husveggen lengst nord. En hekk markerer bygningens oppbygde terrasse på midten. Mellom denne terrassen og delen med det gamle "Slottet" er det også ett større terrasseanlegg på bakkeplan. Denne terrassen hører til gjestegårdens restaurant. Det gamle "Slottet" er omkranset av store trær blant annet hestekastanjene som ble plantet omkring 1921. Mellom Semsveien og parken er det fullstendig gjengrodd av vegetasjon. Dette hindrer innsyn og visuelt støy fra Semsveien, men det hindrer også utsyn til jordene på sørsiden av veien.

På gjestegårdens nordside finner vi også hovedinngangen. Langs med hele fasaden her står det barlind. En stor steintrapp går fra den gamle administrasjons- og skolebygningen ned til hovedbygningen med trær på den ene siden, og et større felt med busker på den andre siden.

Den gamle administrasjons- og skolebygningen er i dag blitt flott restaurert. Foran bygningen er det en grusbelagt plass og på baksiden er det plen. Bed med gul buskmure står inntil bygningen. Øst for bygningen ligger det gamle stabburet og vest for bygningen, mot Semsvannet er gjestegårdens parkeringsplasser. Langs parkeringsplassene står det noen nyere trekker.

Dagens situasjon rundt Sem Gjestegård

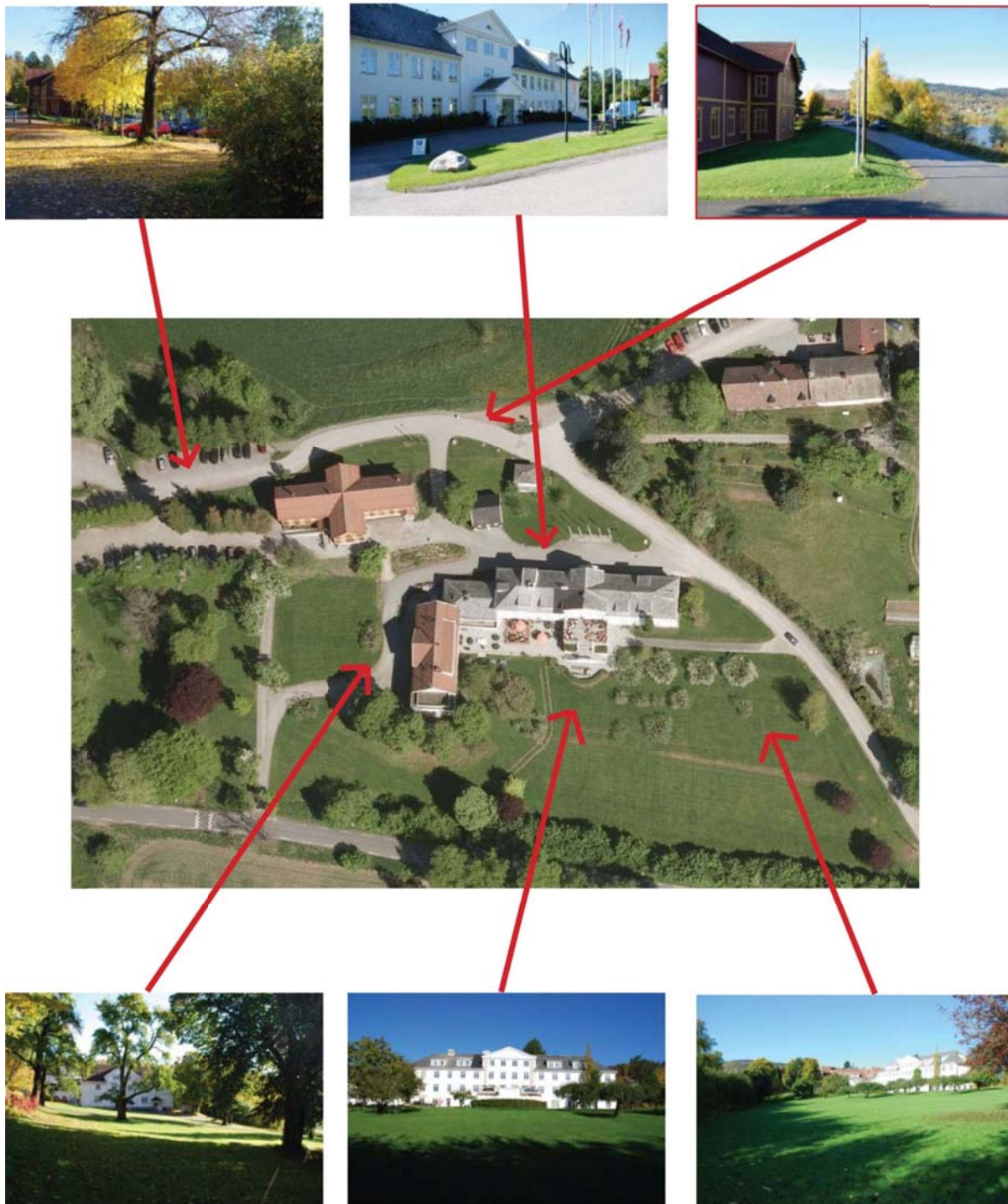

Figure 1. Dagens situasjon ved gjestegården og økonomi- og administrasjonsbygningen, foto Maria S. Kyhn, ortofoto (norgeskart.no).

På motsatt side av innkjørselen, nord- vest i anlegget, ligger den gamle verksted- og smiebygningen der NaKuHel i dag leier lokale. NaKuHel holder til i den gamle smiedelen, og de disponerer uteområdet som ligger sør for bygningen. Her har de anlagt en slags grønnsakshage og en liten dam. Det er fremdeles et drivhus her, men jeg er ikke sikker på når det er fra. En smal grusvei skiller bygningene fra hagen. Langs grusveien er det mange store trær og busker som bidrar ytterligere til å adskille bygninger og hage.

Langs skråningen på innkjørselens vestside er det i dag er det et overgrodd buskfelt.

Dagens situasjon ved verstedet og drivhuset

Figure 2. Dagens situasjon ved verkstedbygningen og drivhuset, foto Maria S. Kyhn, ortofoto (norgeskart.no).

Hva er bevart i parken på Sem?

Det er ikke mye igjen i parken i dag som vitner om at det en gang var en fremragende gård og landbruksskole. Størrelsen og storhetsfølelsen er fremdeles der, men små, vakre og spennende elementer som staudebed, alleer, formklippede hekker og busker og lignende er fullstendig forsvunnet.

Flere av de gamle trærne står fremdeles rundt i parken. Blodbøken som ble plantet på begynnelsen av 1920-tallet i anlegget ved bestyrerboligen har vokst seg stor og praktfull. Også hestekastanjene som ble plantet foran "Slottet" omtrent på samme tid er i dag store og flotte. Ellers er det flere av trærne rundt i parken som må være fra den tiden eller eldre. Den gamle pærealleen er også fremdeles mer eller mindre intakt i dag. Foran det som i dag er hovedbygningen står det et knippe epletrær igjen.

Bilde 42. Blodbøken i den gamle prydhagen ved bestyrerboligen, foto Maria S. Kyhn.

Cock- Jensenbysten står fremdeles på samme plass i parken mellom direktørboligen og "Slottet", men er i dag omkranset av noen forvokste busker. Den gamle steintrappen bak bysten og hellene rundt den ser ut til å være i god behold.

Steintrappen med bed for prydbusker som ligger mellom "Slottet" og undervisnings- og administrasjonsbygningen har jeg ikke klart å finne ut når er fra. Det er sannsynlig at den ble anlagt under omleggingen av dette området i 1917. Trappen står ennå og ser ut til å være i god stand.

Det står fremdeles et drivhus i det samme området som tidligere, men det noe usikkert når det er bygget.

Terrenget og strukturen i parken ser ut til å være bevart med unntak av planeringsarbeidet i forbindelse med byggingen av det nye internatet. Formene og rominndelingen er mer eller mindre den samme. Det at det ikke har blitt oppført noen nye bygninger siden 1950 har nok vært avgjørende for dette.

Bevart i parken

Figur 2. Oversikt over det som er bevart i parken. Foto, Maria S. Kyhn, ortofoto (norgeskart.no).

Hva var/er parkens viktigste elementer?

På kartet fra 1935 kan man se at parken var proppfull av trær (for det meste frukttrær). Det var flere staudebed som stort sett var plassert inntil bygningene. Krokettbanen og terrassen både foran "Slottet" og direktørboligen var også viktige elementer i parken og ble sannsynligvis flittig brukt av både lærere og elever på fritiden. Da krokettbanen ble fjernet i forbindelse med byggingen av det nye internatet i 1948-1950, ble den erstattet med en badmintonbane på plassen der "Brakka" hadde ligget. Prydhagen ved bestyrerboligen var et viktig element da det var den eneste "rene" prydhagen i parken.

I årboken fra 1919 nevnes det at det ble støpt og gjort klart for byggingen av en fontene, men det står ikke hvor i anlegget dette ble gjort. Jeg har ikke funnet noen flere henvisninger til denne fontenen i andre kilder. Enten ble den aldri ferdigstilt, eller så har den blitt bygget og revet igjen senere.

Cock- Jensen bysten ble plassert midt mellom direktørboligen og "Slottet". Den sto midt på en grusvei som gikk mellom disse to bygningene. På kartet ser det også ut som det går smale stier fra bysten både oppover og nedover i tillegg. Dette var sannsynligvis viktige veier for de som daglig gikk rundt i parken. Grusveiene bandt også sammen delene med driftsbygningen, bestyrer- og røkterboligene og internatet.

Den store eplehagen med diverse planter mellom tre- rekkene har vært et av parkens viktige elementer. Dette synet var det første man møtte da man kom fra Semsveien i sørgående retning.

Veien med pærealleen var innkjørsel fra Semsveien til Øvre Sem frem til den nye innkjørselen ble anlagt i 1948. Dette var en staselig innkjørsel som var markert med en vakker port i flettverksgjerdet som strakte seg bortover mellom parken og Semsveien. Både innkjørselen, porten, gjerde og alleen var svært viktige elementer i parken. Det var her man tok seg inn på området og fikk sin første opplevelse av stedet.

Der drivhuset i dag ligger var det frukthage og dyrket mark i småbrukslærerskolens tid. Frukthagen var som sagt et viktig element i parken. I dag er det gressplen og mer hagestil over området rundt drivhuset. Det gjør at det henger mer sammen med det som i dag er park, enn hvis det hadde vært frukthage eller dyrket mark der.

Hva bør bevares i parken?

De viktige elementene som fremdeles står i dag og kan bevares i parken på Sem er bysten av Halvdan Cock- Jensen og steintrappen bak den, pærealleen, de resterende epletrærne og blodbøkene i det som engang var prydhagen ved bestyrerboligen. Restene etter den gamle terrassehagen foran bestyrerboligen bør bevares. Det er også mange gamle trær rundt i parken som bør tas vare på. Ellers er parkens former og terrenget omtrent det samme som det var. Det er noe som er verdt å ta vare på, særlig med tanke på en eventuell restaurering/rekonstruksjon. Det vil gjøre arbeidet en god del enklere.

Hva kan rekonstrueres/restaureres?

Prydhagen og terrassehagen ved bestyrerboligen har et godt utgangspunkt for en rekonstruksjon. Per dags brukes verken huset eller hagen. Bestyrerboligen står tom og hagen er ustelt og overgrodd, særlig på østsiden. Her står det rester etter de gamle terrassene som sannsynligvis lar seg restaurere. I årboken for Statens Småbrukslærerskole fra 1921, finner man detaljerte planer for prydhagen ved direktørboligen, se side 53. I følge årboken året etter ble planen satt ut til livet i løpet av de neste årene. Blodbøken står der fremdeles, men er en god del større i dag. Ellers viser planen plassering og planteslag. Det ser ikke ut som det har vært noen store forandringer i verken bygningene eller i terrenget i hagen.

Også i årboken fra 1921 kan man se en detaljert plan for et lite anlegg foran internatbygningen "Slottet", se side 53. Dette anlegget med blant annet syrinlysthus, krocketbane innrammet av planter og terrasse er også å se på bilder og på kartet fra 1935. Dette hadde vært et flott innslag i gjestegårdens park, men grunnet utvidelse av både bygningen og Semsveien vil det nok være umulig å rekonstruere dette i dag.

Grusveien mellom "Slottet" og direktørboligen, med Cock- Jensenbysten på midten burde også graves frem igjen så sant det lar seg gjøre. Særlig hvis prydhagen og bygningene blir satt i stand igjen for å knytte sammen hovedbygningen og denne delen. Jeg har kun funnet ett, litt uklart bilde av Cock- Jensenbysten og det som var rundt den. Jeg har ikke funnet noen beskrivelse av dette feltet, men på bildet ser det ut som det er et fint lite anlegg med benker og noen blomsterbed. Tilstanden i dagens anlegg er en ganske annen. Bysten er nærmest skjult av vegetasjonen rundt og området føles lite og mørkt. Denne delen som busten står i er en sentral del i parkanlegget og den bør fremheves til sin fordel.

Bilde 43. Fra tiden som Statens Småbrukslærerskole (Kile 1997).

Bilde 44. Dagens situasjon ved Cock-jensenbysten, foto Maria S. Kyhn.

Det er litt vanskelig å si hvor mange blomsterbed det var rundt husene, og hva som var plantet i dem under tiden Sem var Statens Småbrukslærerskole. Innholdet ble nok stadig skiftet ut og bedene flyttet på, men det burde være mulig å anlegge noen bed langs "Slottet". Man kan prøve å se om det er mulig å finne noen gamle rester av planter for å få en pekepinn på hva som har vært der. Hvis det ikke finnes kan man eventuelt prøve seg med noen tidsriktige stauder fra denne tiden. Det finnes noen gamle bilder hvor man kan se noen av disse staudebedene, men det er ikke så lett og artsbestemme dem.

Bilde 45. Elever foran "Slottets" vestvendte fasade, foto 1915 (askerbibliotek.no).

Bilde 46. Foran "Slottets" sydvendte fasade, foto 1915 (askerbibliotek.no).

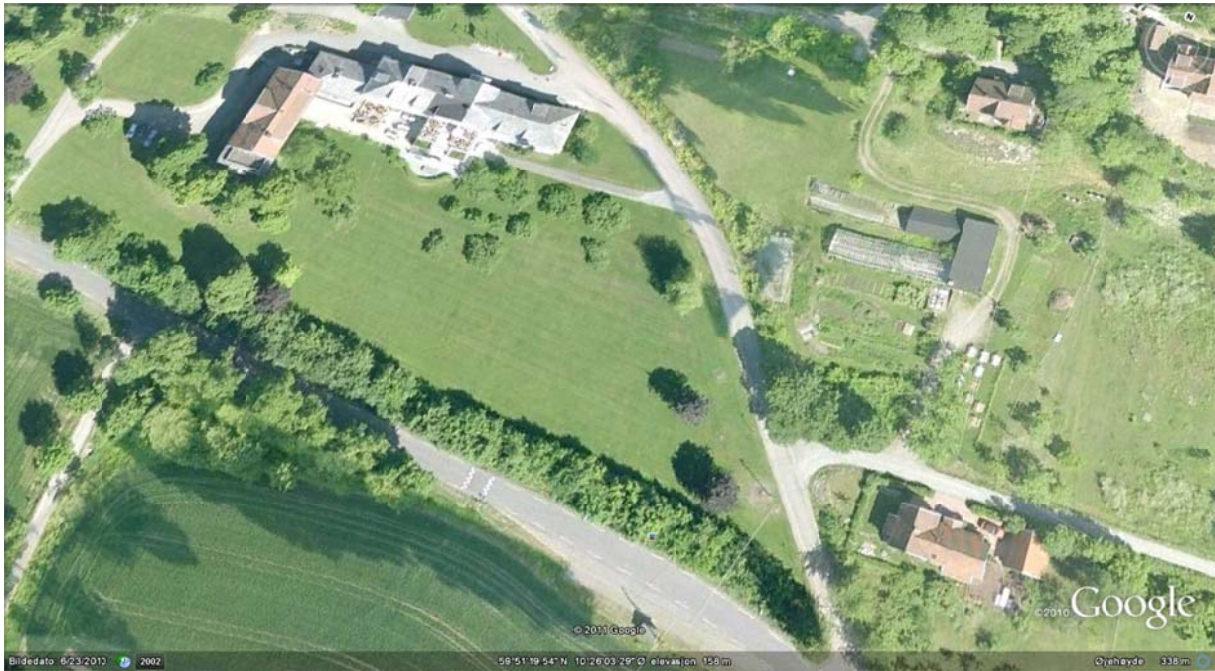

I årbøkene står det at da "Slottet" ble bygget på i 1942 ble det plantet en lindeallé med spireahekk i mellom. Det står ikke noe om hvor store disse lindene var eller hvor store de var tenkt å skulle bli. Det står heller ikke noe om hva slags spirea det ble brukt. Jeg er også litt usikker på om det egentlig var en allé eller om det var en trerekke, men det hadde vært et fint innslag i parken.

Det som er igjen av epletrær foran gjestegården kan knapt kalles en frukthage. Da denne bygningen ble bygget var det opprinnelig meningen at alle frukttrærne skulle fjernes og hele området skulle bli park, men de fleste epletrærne ble stående i mange år etterpå. Jeg er litt usikker på når og hvorfor de ble fjernet. Det kunne vært fint å plante noen flere. Særlig siden gjestegården høster eplene om høsten og lager sin egen eplesaft som de serverer gjestene.

Bilde 47. Statens Småbrukslærerskole, foto 1943. Viser at det fremdeles stod mange epletrær igjen foran den nye hovedbygningen (askerbibliotek.no).

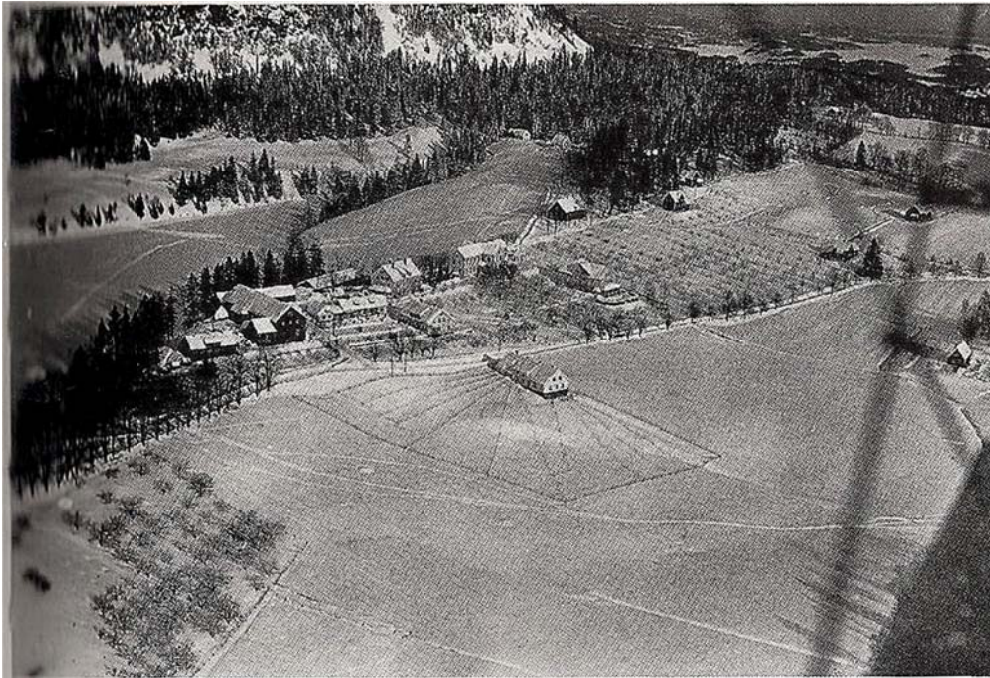
Bilde 48. Eplehagen foran Sem Gjestegård i dag (*google earth*).

Det ble bygget nytt drivhus flere ganger i tiden til småbrukslærerskolen på Sem. Området der drivhusene og drivbenkene lå i var i stadig forandring så en rekonstruksjon ville vært vanskelig å få til og kanskje også litt poengløs. Drivhusene er nok langt bedre i våre dager enn de var i 1950. Det å ha et drivhus her er ikke så dumt. Skulle det bli gjort alvor ut av å få satt i stand parken igjen, kan drivhuset brukes til å dyrke frem det som trengs av plantemateriale til stedet. Området nedenfor drivhusene ble brukt til frukttrær og bærbusker, noe som også kunne vært fint å gjeninnføre her.

I årboken fra 1921 står det at det dette året ble satt opp ett solid flettverksgjerde i parken langs Semsveien. På et gammelt bilde av pærealleen ser man en flott port foran. Både gjerde og porten kan rekonstrueres. Mellom parken foran hovedbygningen og veien er det i dag forskjellige trær som er vokst tett sammen. På gamle kart og bilder ser man at det var helt åpent her. Dette krattet burde ryddes opp. Det skjermer nok for noe av trafikken i Semsveien, som selvfølgelig er mer trafikkert i dag enn den var for ca. 70 år siden, men da ville man fått frem den fine utsikten over jordene syd for Semsveien. Ved å rekonstruere det gamle gjerdet vil allikevel området føles mer privat. Også prydplantingen i skråningen som ble plantet

på 1950-tallet i forbindelse med den nye innkjørselen kan rekonstrueres. I dag er skråningen overgrodd av forskjellige busker.

Bilde 49. Viser parken som ligger relativt åpent ut mot jordene på sydsiden av Semsveien (Grosvold 1999).

Bilde 50. Bildet viser den gjengroddde vegetasjonen på nordsiden av Semsveien, foto Maria S. Kyhn.

Bilde 51. Innkjørselen fra Semsveien i dag, foto Maria S. Kyhn.

Jeg er litt usikker på hvor kjøkkenhagen har ligget i anlegget. I årboken fra 1917 står det at den ble anlagt på tomten der de gamle uthusene lå. Det er fullt mulig at kjøkkenhagen lå her i alle årene Statens Småbrukslærerskole eksisterte. Også denne kunne man gjort et forsøk på å rekonstruere.

Funn i forhold til hagehistoriske metoder

Venezia- charteret legger vekt på bevaring og restaurering av hovedsakelig bygninger og faste elementer, mens Firenze- charteret omhandler historiske hager. De inneholder begge de samme prinsippene, men med tanke på at en hage er bygget opp av levende elementer som er i stadig forandring, krever den også litt andre hensyn ved bevaring og restaurering.

Parken og hagen på Sem består av mange gamle og mange nye elementer i vegetasjonen. Alle disse vekstene er levende og forandrer seg fra sesong til sesong og fra år til år. Mange av trærne skal vokse seg store og gamle, men siden de er levende må en også regne med at de vil dø. Det er da viktig å ta høyde for at de må erstattes. Ved sykdom eller alderdom kan de bli en fare for omgivelsene, og må derfor kontrolleres jevnlig. Når en gammel hage skal restaureres eller rekonstrueres har det som regel gått mange år siden de gjenlevende trærne ble plantet. Med mindre de har blitt holdt vedlike i en viss størrelse hele tiden, har de vokst seg veldig store. Det er da viktig å vite hva den opprinnelige tanken med trærne og eventuelt buskene var. Var det meningen at de skulle vokse seg opp i full størrelse? Store og flotte gamle trær kan jo være bevaringsverdige i seg selv. Hvis det viser seg at trærne skulle holdes i en viss størrelse må man ta et valg. Vil man tilbakeføre trærne til den opprinnelig tenkte størrelsen og formen, eller vil man bevare de som de er?

Hekker og blomsterbed vil en som regel at skal se omtrent likt ut jevnt over. En hekk kan for eksempel vokse seg stor, men ikke for stor, alt ettersom hva dens formål er.

Frukttrær og prydbusker skal også vokse seg store og sterke, men frukttrærne skal skjøttes slik at de bærer rikt med både blomster og frukt. Prydbusker skal jevnt over se pene ut.

Parken på Sem kan betegnes som ett anlegg, men består av mange små hager og rom i tillegg. Alle de forskjellige delene representerer ulike stiler og epoker. Det har vært en stadig utvikling og forandring i anlegget, særlig når det gjelder bygningene. Det har hele tiden blitt lagt vekt på å tilpasse park og hager etter bygningenes formål og bruk i tiden til Statens Småbrukslærerskole. Ved lærerboligene var det for eksempel hovedsakelig hager med frukt- og bærvekster, mens ved styrerboligen var det en mer formell prydhage.

Forskjellige hager, og forskjellige deler av hagen krever ulik tilnærming for å nå målet. For at det skal bli mest mulig "ekte" er det ikke bare å finne frem til de originale

plantene som har vært der, men de må også plasseres riktig. De må også stelles og skjøttes på riktig måte slik at det kan se ut slik det en gang gjorde.

Det krever nok en god del arbeid og midler å få satt i stand den gamle bestyrerboligen, røkterboligen og hageanlegget. Det er viktig at hvis bestyrerboligen skal rekonstrueres, må både husene og hagen settes i stand for at anlegget skal bli komplett. Det ene uten det andre vil ikke fremstå som særlig "autentisk". Det er derimot viktig at huset blir satt i stand først, slik at hagen ikke blir ødelagt av bygningsarbeidet. Dette gjelder alle deler av parken. Det er ikke realistisk at hele anlegget på Sem med alle sine deler blir satt i stand samtidig. Her må nok arbeidet gjøres steg for steg, slik det har blitt gjort gjennom tidene. Det er heller ikke noe poeng å plante inn for eksempel nye trær som er de samme som de opprinnelige hvis ikke hagen har samme form og funksjon som den ønskede epoken.

Ved restaurering av gamle hageanlegg må man legge ned arbeid og ressurser på å finne den mest tidsriktige kultivaren av plantene som benyttes. Dette er viktig både for autensiteten og av estetiske og arkitektoniske grunner. Valg av plantematerialet er like viktig som valg av materiale og innbo i en restaurert bygning. Dersom de opprinnelige plantene ikke kan skaffes eller av andre grunner ikke kan benyttes, må man finne sorter som har en likeverdig funksjon (Moe 2000).

Det har ikke blitt gjort stort i parken de siste 50 årene, og mange av bygningene står nå tomme. Det har gjort at både bygninger og hageanlegg har forfalt og grodd igjen. Det har ikke har blitt anlagt noe nytt oppå det gamle i parken noe som gjør det til et svært godt utgangspunkt for en eventuell restaurering. Hvis man leter og vet hva man ser etter kan man sikkert finne mange rester etter den opprinnelige vegetasjonen.

Hagen og parken på Sem hører sammen med bygningene. Det vil bli feil og for eksempel lage et moderne parkanlegg rundt hovedbygningen eller ved bestyrerboligen. Det har blant annet blitt satt inn gelender av pleksiglass rundt den opphøyde terrassen og trappene ned fra den på forsiden av hovedbygningen som vender ut mot den gamle eplehagen. Det er også et mer moderne terrasseanlegg mellom den opphøyde terrassen og "Slottet". Dette ser litt pussig ut til den ærverdige

murbygningen og de gamle epletrærne. Det burde vært mulig å finne terrassemøbler og trappegelender som hadde stått litt mer i stil til anlegget.

Parken på Sem var i sin tid utsatt for svært mye trafikk av lærere, elever, turgåere og lignende. Det var eplehage i feltet foran internatbygningen og noen mente at all trafikken gjennom hagen til alle døgnets tider, skadet trærne. I dag er det kun få av trærne igjen, men de står bra og er svært dekorative og nyttige. Det er en stor terrasse foran hagen med uteplasser hvor restauranten har uteservering. Det er nok mange gjester som benytter seg av å være ute i hagen sommerstid. Det blir nok også arrangert mange fester her. Det er stort sett fester og konferanser gjestegården lever på. Det er nok fremdeles stor trafikk av mennesker her, og mange festarrangementer, men jeg tror ikke de er spesielt skadelige for epletrærne eller gresset.

Parkeringen er i dag et problem for Sem Gjestegård. De har egen parkering for hotellet, men siden Semsvannet er et svært populært turmål for folk i både Asker og Bærum, er det stadig turgåere som parkerer på hotellets plasser. Området er såpass populært at det ofte er knapt med ledig parkering i området. Inngangen til turstien som går rundt Semsvannet starter ved Gjestegården, og dette bidrar til nokså sterk biltrafikk på tomten. Det er parkeringsplasser et steinkast unna, men det er svært dårlig skiltet til dem. All biltrafikken inn på området virker noe forstyrrende på omgivelsene og burde tilrettelegges bedre.

Fremtiden

Hvis parken på Sem blir rekonstruert hadde nok det trukket mange hageinteresserte til Sem Gjestegård. Sem Gjestegården har mange planer og ønsker for både bygninger og park, men mangler midler til å få gjennomført noe. Per dags dato er det ingen fagpersoner som steller hagen. Alt hagestell gjøres av det hotellpersonalet som er tilgjengelig. UMB er eier av Øvre Sem, men leier ut til gjestegården. Det er i prinsippet da UMB som står ansvarlig for vedlikehold av anlegget. Da UMB virker

som de har mer enn nok med vedlikehold av campus på Ås, blir det nå vurdert å selge Øvre Sem. Hva slags påvirkning et eventuelt salg av eiendommen kan ha for parken har ikke jeg tatt stilling til i denne oppgaven, men skulle det bli et salg kan man jo håpe på at kjøper har midler nok til en skikkelig opprustning av stedet.

En restaurering og rekonstruksjon av bestyrerboligen, røkterboligen og hageanlegget her hadde vært et flott tilskudd for gjestegården. Vakre gamle hus fra begynnelsen av 1800-tallet og en romantisk prydhave rundt hadde nok trukket mange gjester og andre besøkende til området. Gjestegården er svært populær og har behov for flere rom. De har også et ønske om en liten cafe slik at de kan tiltrekke seg også turgående og andre besøkende som ikke overnatter på hotellet. Den gamle bestyrerboligen hadde passet ypperlig til det.

Hvis gjestegården overtar lokalene og utearealene som NaKuHel i dag leier, kan nytt plantemateriale dyrkes på stedet. Det gamle verkstedet brukes i dag som utstillingslokale. Det står på vent for å restaureres. Det er den eneste bygningen på Øvre Sem som har full utsikt ut mot Semsvannet og burde absolutt tas i bruk igjen. Det hadde sikkert vært et flott utstillingslokale også etter en eventuell restaurering.

Ved å sette i stand driftsbygningen kunne man også fått et sted å oppbevare nødvendig utstyr for skjøtsel av parken og lignende. Kanskje det også kunne vært noen gårdsdyr her igjen? En liten besøksgård hadde sikkert trukket mange barnefamilier til både gjestegården og området generelt.

Hvis det skulle bli gjort alvor ut av en ny plan for parken er det svært viktig at den blir utarbeidet av fagpersoner som vet hvordan man skal gå frem ved et slikt arbeid. Også under arbeid med en eventuell rekonstruksjon og restaurering er det viktig at det gjøres på riktig måte etter planen av fagpersoner. Når anlegget står ferdig er det svært viktig at det ansattes profesjonelle fagfolk til å drive parken. Hvis gjestegården ønsker å ta i bruk hele området igjen, må de også ha noen til å drive det. De trenger også konkrete planer opparbeidet av eksperter for hvordan parken best kan skjøttes.

I en hage eller park er det vegetasjonen som utgjør anleggets komposisjon. Det er vegetasjonen som skaper former, uttrykk, farger, stemning osv. Det er derfor svært viktig at anlegget skjøttes og vedlikeholdes ofte og nøyaktig slik at det kan holdes i den samme tilstanden som er planlagt. En langsiktig og god plan for skjøtsel og vedlikehold er derfor svært viktig.

Etterord

Jeg har forsøkt å gå så grundig som mulig til verks med å finne kildemateriale, men ennå er det sikkert mye der ute som ikke jeg har klart å oppspore i den tiden jeg har jobbet med denne oppgaven. Jeg kunne for eksempel prøvd å oppspore flere muntlige kilder og etterkommere av beboere som sikkert sitter på gamle og relevante bilder og fotografier. En stor del av oppgaven har vært å se gjennom gamle bilder og kart. Det finnes mye, men det har ikke vært like lett å plassere alt jeg har sett bilde av eller lest om på kartet. Det er ikke alle kilder som stemmer helt overens med årstallene heller.

Avgrensning av oppgaveområdet har også vært en utfordring og samtidig en viktig del av oppgaven. Det har vært litt vanskelig å få tak på parkens struktur og oppbygning, samt hvor alle delene har ligget. Årbøkene fra Statens Småbrukslærerskole har vært min viktigste kilde, men også den mest utfordrende. Det sto gjerne hva som ble plantet de forskjellige årene, men ofte sto det ikke hvor i anlegget det ble gjort. Det har også vært litt vanskelig å tyde de gamle svart-hvittbildene samt å gjøre dem tydelig nok til å illustrere teksten i oppgaven min

Men til tross for mange utfordringer har det vært en svært lærerik og spennende oppgave som jeg har hatt stor glede av å jobbe med. Jeg håper det blir gjort alvor av å lage en ny plan for parken på Sem, og at dette arbeidet kan være til hjelp om det skulle bli aktuelt.

Kilder

. (lovdata.no). Tilgjengelig fra: <http://www.lovdata.no/for/lf/mv/xv-19921002-0755.html>.

ableksikon.no. Tilgjengelig fra: <http://www.ableksikon.no/Sem>.

arkitektskap.no. Tilgjengelig fra: <http://www.arkitektskap.no/kulturminner.html>.

asker.kommune.no. Tilgjengelig fra: http://webhotel2.gisline.no/gislinewebinnsyn_asker/.

askerbibliotek.no. Tilgjengelig fra: <http://askbib.asker.folkebibl.no/cgi-bin/websok-bilde?mode=vt&cclsok=Sem&st=p&antall=samtlige&offset=0&sortering=aar&retning=0>.

Essen, M. v. (1997). *Hager til lyst og nytte*. oslo: Chr. Schibsteds Forlag A/S.

Fjærli, O. (1932). *Statens Småbrukslærerskole Beretning om syttende skoleår 1931*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Fjærli, O. (1934a). *Statens Småbrukslærarskule Melding om attande skuleår 1932*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Fjærli, O. (1934b). *Statens Småbrukslærarskule Melding om nittende skuleåret 1933*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Fjærli, O. (1937). *Statens Småbrukslærarskule Melding um eitogtjugande skuleåret 1935*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Fjærli, O. (1940). *Statens Småbrukslærarskule Melding um fireogtjugande skuleåret 1938*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Fjærli, O., Myklebost, Nils. (1932). *Statens Småbrukslærerskole Beretning om selstende skoleår 1930*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Gamle hager: Undersøkelse og restaurering. (2002). Tilgjengelig fra: <http://www.riksantikvaren.no/filestore/2.2.2GamlehagerUndersoekelseogrestaurering.pdf>.

google earth.

Grosvold, O., Larsen, Jan Martin, Stenseng, Jon. (1999). *Semsvannet Liv og landskap*: Asker kommune og Asker og Bærum historielag.

Grue, U. D. *Ta vare på gamle hager*: Hageselskapet.

ICOMOS Internasjonale Chartre. (2004). Tilgjengelig fra:

http://www.icomos.no/cms/component/option,com_docman/task,cat_view/gid,24/Itemid,74/lang,no/.

Juul, R. (1925a). *Statens Småbrukslærerskole Beretning om niende skoleår 1923*. Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Juul, R. (1925b). *Statens Småbrukslærerskole Beretning om tiende skoleåre 1924*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Juul, R. (1926). *Statens Småbrukslærerskole Beretning om ellevete skoleår 1925*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Juul, R. (1927). *Statens Småbrukslærerskole Beretning om tolvte skoleåre 1926*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Juul, R. (1928). *Statens Småbrukslærerskole Beretning om trettende skoleår 1927*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Juul, R. (1929). *Statens Småbrukslærerskole Beretning om fjortende skoleår 1928*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Juul, R. (1930). *Statens Småbrukslærerskole Beretning om femtende skoleår 1929*. Oslo: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Kile, E. (1997). *Statens småbrukslærarskule Sem i Asker, 1915-63*. Oslo: Norsk Sivilagronomlag.

Landskap. Tilgjengelig fra: <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Tema/Landskap/>.

Langkaas, E. P. *Statens Småbrukslærarskule Melding om firtiande skuleåret 1954*. Mysen: Indre Smaalenenes Trykkeri.

Langkaas, E. P. *Statens Småbrukslærarskule Melding om førtiandre skuleåret 1956*. Mysen: Indre Smaalenenes Trykkeri.

- Langkaas, E. P. *Statens Småbrukslærarskule Melding om førtiførste skuleåret 1955*. Mysen: Indre Smaalenenes Trykkeri.
- Langkaas, E. P. *Statens Småbrukslærarskule Melding om trettiniande skuleåret 1953*. Mysen: Indre Smaalenenes Trykkeri.
- Langkaas, E. P. (1941). *Statens Småbrukslærarskule melding om femogtjugande skuleåret 1939*. Oslo: Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.
- Langkaas, E. P. (1943). *Statens Småbrukslærarskule Melding om seksogtjugande og sjuogtjugande skuleåret 1940 og 1941*. Oslo: Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.
- Langkaas, E. P. (1944). *Statens Småbrukslærarskule Melding om åtteogtjugande skuleåret 1942*. Oslo: Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.
- Langkaas, E. P. (1952a). *Statens Småbrukslærarskule Melding om fireogtrettiande skuleåret 1948*. Oslo: Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.
- Langkaas, E. P. (1952b). *Statens Småbrukslærarskule Melding om triogtrettiande skuleåret 1947*. Oslo: Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.
- Langkaas, E. P. (1953). *Statens Småbrukslærarskule Melding om trettifemte skuleåret 1949*. Oslo: Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.
- Langkaas, E. P. (1954). *Statens Småbrukslærarskule Melding om trettisjette skuleåret 1950*. Oslo: Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.
- Langkaas, E. P. (1955). *Statens Småbrukslærarskule Melding om trettisjuande skuleåret 1951*. Oslo: Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.
- Langkaas, E. P. (1956). *Statens Småbrukslærarskule Melding om trettiåttande skuleåret 1952*. Oslo: Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.
- Mamen, H. C. (1992). *Det var en gang på våre kanter*.
- Moe, D., Salvesen, Per Harald, Øvstedal, Dag Olav. (2000). *Historiske hager*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- NaKuHel. (2010). *På tur rundt Semsvannet*. Oslo: NaKuHel Asker.

Nilssen, M. F. (1916). *Statens Smaabrukslærerskole Beretning om første skoleår 1915*. Kristiania: Grøndahl & søns boktrykkeri.

Nilssen, M. F. (1918). *Statens Smaabrukslærerskole Beretning om andet skoleaar 1916*. Kristiania: Grøndahl & Søns boktrykkeri.

Nilssen, M. F. (1919). *Statens Smaabrukslærerskole Beretning om tredje skoleaar 1917*. Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Nilssen, M. F. (1920). *Statens Smaabrukslærerskole Beretning om fjerde skoleår 1918*. Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Nilssen, M. F. (1921). *Statens Smaabrukslærerskole Beretning om femte skoleår 1919*. Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Nilssen, M. F. (1922a). *Statens Smaabrukslærerskole Beretning om sjette skoleår 1920*. Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Nilssen, M. F. (1922b). *Statens Smaabrukslærerskole Beretning om syvende skoleår 1921*. Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

Nilssen, M. F. (1923). *Statens Småbrukslærerskole Beretning om ottende skoleåre 1922*. Kristiania: Grøndahl & Søns Boktrykkeri.

norgeskart.no. Tilgjengelig fra: <http://kart.statkart.no/adaptive2/default.aspx?gui=1&lang=2>.

ordforklaringer. Tilgjengelig fra: http://frioppgaver.fristedet.no/waf/Files/Content/2380/-20101/c3e6d64f-fcab-4226-9e0b-bc2d84fcd0c3/8_1_c_2.pdf?r_n_d=250066.

Regjeringen.no. Tilgjengelig fra: http://www.regjeringen.no/upload/KD/Hoeringsdok/2010/201001140/UMB_Sem_Oevre.pdf.

Riksantikvaren. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dep/underliggende-etater/riksantikvaren.html?id=85702>.

skiforeningen.no. Tilgjengelig fra: <http://test.skiforeningen.no/markadb/showpoi.cgi?id=191>.

Thue, L. (1984). *Asker og Bærums historie Asker 1840-1980*. Oslo: Universitetsforlaget.

Torgersen, H. (1941). *Asker*. Annen utgave utg. Oslo: Grøndahl & søn.

Vedlegg 1.

FOR 1992-10-02 nr 755: Forskrift om vern for Semsvannet landskapsvernområde, Asker kommune, Akershus.

DATO:	FOR-1992-10-02-755
KATEGORI:	MV (Miljøvern/vilt)
AVD/DIR:	Avd. for naturvern og kulturminner
PUBLISERT:	II 1992 386
IKRAFTTREDELSE:	1992-10-02
SIST-ENDRET:	FOR-2002-12-13-1566
ENDRER:	
GJELDER FOR:	Semsvannet landskapsvernområde, Asker kommune, Akershus.
HJEMMEL:	LOV-1970-06-19-63-§8 , jfr-§10 og-§21, LOV-1970-06-19-63-§22 , LOV-1970-06-19-63-§23 jf LOV-2009-06-19-100-§77
SYS-KODE:	BG08, D02
NÆRINGSKODE:	9129
KORTTITTEL:	Forskrift om Semsvannet landskapsvernområde

For å lenke til dette dokumentet bruk: <http://www.lovdato.no/cgi-wift/ldles?doc=/lf/lf/lf-19921002-0755.html>

INNHold

Forskrift om vern for Semsvannet landskapsvernområde, Asker kommune, Akershus.

- § 1. Avgrensning
  - § 2. Formål
  - § 3. Vernebestemmelser
  - § 4. Generelle dispensasjonsbestemmelser
  - § 5. Forvaltningsplan
  - § 6. Forvaltningsmyndighet
  - § 7. Ikrafttredelse
-

Forskrift om vern for Semsvannet landskapsvernområde, Asker kommune, Akershus.

Fastsatt ved kgl.res. 2. oktober 1992 med hjemmel i lov av 19. juni 1970 nr. 63 om naturvern § 5, jf. § 6, § 7, § 21, § 22 og § 23. Fremmet av Miljøverndepartementet. Endret 13 des 2002 nr. 1566 (forskriften kunngjort i sin helhet).

§ 1. Avgrensning

Landskapsvernområdet omfatter følgende gnr./bnr. i Asker kommune: 1/1, 1/3, 15/2, 15/7, 15/40, 15/52, 16/1, 16/2, 16/7, 16/10, 16/16, 16/36, 17/2, 17/3, 17/5, 17/9, 17/10, 17/11, 17/16, 17/21, 17/22, 19/1, 19/2, 20/1, 20/2, 20/3, 20/4, 20/7, 20/8, 20/9, 21/1,3, 21/6, 21/7, 33/66, 34/31, 34/35, 43/48.

Landskapsvernområdet omfatter et areal på ca. 4.740 dekar hvorav ca. 754 dekar ferskvann.

Grensene for landskapsvernområdet fremgår av kart i målestokk 1:10.000, datert Miljøverndepartementet desember 2002. Kartet med verneforskriften oppbevares i Asker kommune, hos fylkesmannen i Oslo og Akershus, i Direktoratet for naturforvaltning og i Miljøverndepartementet.

De nøyaktige grensene for landskapsvernområdet skal merkes opp etter nærmere tilvisning fra forvaltningsmyndigheten. Knekkpunktene bør koordinatfestes.

§ 2. Formål

Formålet med vernet er å bevare det egenartede og vakre natur- og kulturlandskapet rundt Semsvannet, med de geologiske, botaniske, zoologiske og kulturhistoriske elementer som er med på å gi landskapet dets særpreg.

§ 3. Vernebestemmelser

For landskapsvernområdet gjelder følgende bestemmelser:

1. Det er ikke tillatt med inngrep som vesentlig kan endre naturmiljøet eller landskapets egenart, herunder oppføring av bygninger eller andre varige konstruksjoner eller anlegg, plassering av midlertidige eller transportable konstruksjoner eller anlegg, herunder campingvogner, skur, opplag o.l. framføring av luftledninger, jordkabler og kloakkledninger, opplegg av flomlys, bygging av veier, parkeringsplasser, uttak, oppfylling, planering og lagring av masse, rive eller på annen måte fjerne eller ødelegge gamle steingjerder, bruer, brukar, hustufter, heste- og kjerreveier, henleggelse av avfall, bruk av kjemiske bekjempningsmidler. Opplistingen er ikke uttømmende. Forvaltningsmyndigheten avgjør i tvilstilfeller om et tiltak må anses å endre naturmiljø, landskapets art eller karakter vesentlig.
2. Det er ikke tillatt å hogge ned alleer, trerekker, tregrupper eller frittstående enkeltrær som preger landskapet. Fremmede treslag må ikke innføres.
3. Dyrket mark eller beite skal ikke plantes til, bekker og gårdsveier ikke legges igjen, nydyrking og bakkeplanering er ikke tillatt.
4. I tidsrommet 1. mai til 15. juni er det av hensyn til fuglelivet ikke tillatt å ferdes på vannet i Tømmervika innenfor Ormetangen.
5. Motorisert ferdsel er ikke tillatt i noen del av Semsvannet.
6. Camping og teltslagning er ikke tillatt i en 200 m bred sone rundt Semsvannet.

Bestemmelsene under § 3 første ledd nr. 1 er ikke til hinder for:

1. Gjennomføring av militær operativ virksomhet og tiltak i ambulanse-, politi-, brannvern-,

- sikrings-, oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsøyemed tningsøyemed.
2. Oppføring, ombygging, eller tilbygg til bygninger, konstruksjoner eller anlegg som er nødvendige for drift og bosetning i landbruket. Byggetiltak skal arkitektonisk tilpasses stedlig byggeskikk og må godkjennes av forvaltningsmyndigheten.
  3. Utnyttning av eksisterende dyrket areal til jordbruksformål, herunder nødvendig bruk av de til enhver tid godkjente plantevernmidler og gjødseltyper.
  4. Skogbruk etter skogbruksplan godkjent av forvaltningsmyndigheten og fylkesskogetaten. Flatestørrelse ved sluttavvirkning begrenses til 15 daa.
  5. Vedlikehold av eksisterende skogsveier.
  6. Iverksetting av mindre byggearbeider.
  7. Vanlig skjøtsel og bruk av private hager og parkanlegg, herunder bruk av nye eller fremmede treslag.
  8. Vedlikehold, merking, preparering av eksisterende stier, løyper og turveier.

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til:

1. Oppføring av bygning, andre byggearbeider og tiltak etter plan godkjent av forvaltningsmyndigheten.
2. Nydyrking og lukking av grøfter i mindre omfang.
3. Bygging av skogsveier, større omlegginger, ombygging og utbedringer av skogsveier og massetak i forbindelse med skogsveier.
4. Tilrettelegging for friluftslivet.

§ 4. Generelle dispensasjonsbestemmelser

Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra vernebestemmelsene for vitenskapelige undersøkelser og arbeider av vesentlig samfunnsmessig betydning og i spesielle tilfeller dersom det ikke strider mot formålet med vernet.

§ 5. Forvaltningsplan

Forvaltningsmyndigheten eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer kan gjennomføre skjøtselstiltak for å fremme formålet med vernet. Det skal utarbeides forvaltningsplan med retningslinjer for bruk og skjøtsel i landskapsvernområdet. Tillatelser etter § 3 tredje ledd nr. 1 og nr. 4, bør gis på grunnlag av forvaltningsplan.

§ 6. Forvaltningsmyndighet

Forvaltningen av forskriften tillegges Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

§ 7. Ikrafttredelse

Denne forskrift trer i kraft straks.

Vedlegg 3.

Tabell 2. De forskjellige stykkers dyrkning og gjødsling på Sem 1946 (Langkaas 1952b)

Skifters navn	Areal i dekar	Brukt til	Naturgj. lass pr. da	Kunsgj. kg pr. da		Kalksalpeter	Kg i alt	Kg pr. da	Såtid	Høstetid
				Superfosfat	Kaliumgj.					
Tangen	69,0	Boite	—	20	20	45	—	—	—	—
Nordjordet VII.	6,0	Eng. 2. år	—	25	25	50	—	—	—	12/7
—	4,0	1. år	—	25	25	40	—	—	—	12/7
Ollefjordet	11,0	1. år	—	30	25	30	—	—	—	11/7
Skangumjordet	10,0	3. år	—	32	30	50	—	—	—	1/7
Lahaugen m. v.	17,0	2. år	—	24	24	50	—	—	—	8/7
Vabstad	8,0	4. år	—	18	18	50	—	—	—	4/7
Labråten	5,0	2. år	—	16	20	50	—	—	—	26/6
—	5,0	1. år	—	20	20	45	—	—	—	3/7
Frukthagen	29/4	2. år	—	20	20	50	—	—	—	3/7
Kyllingbakken	8,0	Hvete gj.legg	—	20	20	10	—	—	—	22/8
Hveteblungen	7,0	—	—	20	20	5	—	—	—	27/8
Rødsjordet	3,5	—	—	30	30	15	—	—	—	9/5
Engelbakken	3,5	—	—	25	25	10	—	—	—	5/9
Frukthagen	1,0	—	—	20	20	18	—	—	—	22/8
Bigårdjordet	3,0	—	—	20	20	—	—	—	—	8/5
Nordjordet V	4,0	Bygg gj.legg	—	20	20	80	—	—	—	12/8
—	1,0	Erter	—	20	20	20	—	—	—	5/8
Labråten	3,5	Havre gj.legg	—	25	30	15	—	—	—	21/8
Karveka	9,0	—	—	25	30	74	—	—	—	16/5
Sensmyra	6,0	Potet	—	25	20	2700	—	—	—	26/9
Nordjordet	8,0	—	—	20	20	1800	—	—	—	16/5
Engelbakken	4,0	—	—	20	20	2400	—	—	—	29/9
—	9,0	tidlige	—	10	20	1000	—	—	—	1/10
—	2,0	Forsukkerbeter	—	10	30	50	—	—	—	8/5
—	3,0	Sukkerbeter	—	10	30	40	—	—	—	3/10
Nordjordet	6,0	Kålrot	—	10	30	50	—	—	—	9/5
—	3,0	—	—	10	30	40	—	—	—	6/10
—	1,0	Maianepe	—	10	30	35	—	—	—	10/10
—	0,5	Formagkål	—	10	30	40	—	—	—	13/5

Tabell 9.

Gjødsling og avlings-

Vekstdøgn	Avling						Sum f.e.	Merknader
	Korn, poteter, rotvekster o. l.		Høy, halm, rotv. bl. o. l.		Hå			
	Kg i alt	Kg pr. da	Kg i alt	Kg pr. da	Kg i alt	Kg pr. da		
106	1 934	248	4 200	700	—	—	11 316	164
109	1 778	254	2 450	610	6 000	1 500	11 909	318
110	845	227	9 690	880	24 800	2 255	11 970	493
112	735	245	7 000	700	15 200	1 520	7 947	722
80	1 003	205	12 410	730	27 200	1 600	5 332	535
84	180	180	4 200	525	11 600	1 450	9 537	580
—	—	—	2 800	500	5 600	1 450	3 565	446
—	—	—	2 100	420	6 400	1 120	2 073	45
—	—	—	1 600	610	—	1 280	1 809	374
—	—	—	2 880	300	—	—	755	275
106	1 934	248	4 200	700	—	—	2 560	320
109	1 778	254	2 450	610	6 000	1 500	2 282	326
110	845	227	9 690	880	24 800	2 255	2 282	317
112	735	245	7 000	700	15 200	1 520	1 007	317
80	1 003	205	12 410	730	27 200	1 600	945	324
84	180	180	4 200	525	11 600	1 450	1 413	324
—	—	—	2 800	500	5 600	1 450	945	324
—	—	—	2 100	420	6 400	1 120	333	324
—	—	—	1 600	610	—	1 280	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	9 690	880	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	9 690	880	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	9 690	880	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	9 690	880	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	9 690	880	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	9 690	880	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	9 690	880	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	9 690	880	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	9 690	880	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324
—	—	—	9 690	880	—	—	266	324
—	—	—	7 000	730	—	—	266	324
—	—	—	4 200	525	—	—	266	324
—	—	—	2 800	500	—	—	266	324
—	—	—	2 100	420	—	—	266	324
—	—	—	1 600	610	—	—	266	324
—	—	—	2 880	300	—	—	266	324
—	—	—	2 450	610	—	—	266	324